J. V. COLOMINAS

SOTA MONTJUIC

NOVELA



BARCELONA
Tip. «L'Avenç», Rambla de Catalunya, 24
1908

I

PRECISAMENT s'havia escaigut la diada de Sant Antoni, i en Tarregada volgué convidar els seus amics per celebrar sa festa patronal i al mateix temps commemorar la nova unió amb la Carmeta, coneguda per *la Gindi,* que en gitano català vol dir *bruta*. Feia poc temps que havia renyit amb la Caixulta, i aqueix convit revestia molta més importancia que la del sant: era un despit a l'ultima victima i un honor a l'afortunada que havia pogut dominar el cor d'aquell invencible *calavera;* com que era soci de «La Hechicera», societat recreativa'ls quals individus tenien tanta malicia com se desprenia del nom, que fou una de les coses que més costaren a sa fundació: els uns la volien batejar amb el nom de «La Barbiana», però'l Tarregada, que se'l tenia per homé molt

ben enraonat i que era *imperdible* en cap qües-
tió, va posar-hi totes ses energies i els *bechiceros* guanyaren als *barbians*. Tots els seus companys eren de la societat: això féu que'ls convidés al sopar. Entre'ls més notables hi havia'l Buturutos, que tenia molta relació amb el Rus i el Moro i ultimament tractava amb el Francès, i parlava ell d'aquestes nacions com si cada una fos un sol home; i es que's dedicava a vendre gallines que venien d'aquells països, com si fossin expedides dintre un règim diplomatic. El Buturutos també havia fet l'ós a la Gindi, de lo que ella se n'alabava molt, però s'hi ficà'l Tarregada per entremitg, i la dòna, fascinada com les granotes per la vibra, el seguia atreta per aquella mirada misteriosa, i el misteri no era altre que la guapesa del Tarregada i lo molt que sabia de *charnelà* (parlar): *marca* (dòna) que ell *diquelés* (mirés), se moria consumida si no li feia la gracia de voler-la estimar. En fi, a dos quarts de nou del vespre de la diada de Sant Antoni comparegueren a casa'l Tarregada'l Cigarrin, el Tetus, el Fecundo, el Mesureta, el Datti i molts d'altres, tots ells considerats com a *pirents de cullera* (homes que viuen de les dònes), i reunits a l'entressol de la volta den Sirés, damunt de la botiga del Mesureta, que

era un establiment de drapaire, començaren el sopar. La Gindi i sa germana, que li deien *la Bamba,* serviren als convidats. Entraren de musclos amb tomàquet i tollina salada, la qual salsa hauria llagat el coll de qualsevulga persona mig decenta; però an ells aquella picantor els servia d'excusa pera traguejar, atrafegats xuclant el suc dels musclos amb els llavis tots untats i vermellosos de salsa.

No garlaven gaire. El Tarregada (que pera menjar tenia mans de plata, segons deien els seus amics), a cap de taula, sucava crostes de pa al suc, i entre mossada i trago de vi s'anava atipant. La Gindi a cada moment els preguntava si ho trobaven bo, si estava bé de pebre, i tots convenien en que mai de la vida havien menjat un plat tant riquissim.

—Aquesta moça, per cuinar, es un tresor, —digué'l Tarregada.

—Bé prou que's coneix,—contestà en Buturutos, tot xuclant una mica de suc que encara tenia al plat.

—Té, posa-ten més. Encara'n queda,—afegia'l Tarregada.

—Ja estic ben tip,—contestà'l Datti.

—Té, home, té, una mica de suc.

—Be, vaja, per no despreciar.

—I tu, Tetus?

—Posa-n'hi una mica, Facundo, que jo no hi arribo.

La cuina era prop mateix del menjador, que, encara que molt reduit, era la cambra més gran del pis. A un costat unes cortines blanques planxades; dessota d'una motllura negra penjava un serrell intercalat de borles blanques i vermelles: no feia dubtar que era l'arcova; i prop mateix de la cuina, o sia a l'esquerra entrant al pis, hi havia un balconet que dava sortida a una esquifida galeria. Obrint el balcó's topava amb una porteta que per la fortor que se sentia a l'obrir i tancar el balconet no calia que hi haguessin pintat amb calç les lletres que deien: *Jardín.*

Del sostre del cenacle penjava un llum de ferro fos, pintat amb purpurina groga, i dessota'l diposit de petroli hi havia una bola de paper fi arrugat, que, encara que era de color de rosa, s'hi veien els piquets negres de les mosques que s'hi entretenien deixant-hi rastre.

No cal dir que les parets estaven empaperades amb revistes tauromaquiques, amb retrats de tots aquells degenerats que'n diuen toreros celebres, destacant-se pels seus colors i extranyesa un gravat que representava un bou que tenia

enganxat amb les banyes un home pel ventre, i a sota deia: «Terrible cogida del Politrocos»; a un àngul, l'escut d'Espanya, i al damunt: «La Fiesta Nacional».

Com que la cambra era molt baixa de sostre pel motiu de ser entressol, s'hi extenia una fumerada que, junt amb la fortor de la cuina, ni menys se podia respirar; però an ells els devien semblar perfums, puix ses cares groguenques, en aquell moment les tenien vermelloses, excitades pel vi i la picantor del menjar.

Cadascú hi deia la seva, entre rialles, trago i rots, i s'atiparen de musclos, traient tot seguit l'oca farcida amb llardons, nadant damunt del suc del llard fos. Per un moment hi hagué un conflicte per fer-la a troços: ningú s'hi veia amb cor; però com que'l Tarregada era un home molt fi, volgué fer-ho amb tota discreció: efectivament, agafant una cuixa amb cada mà, pegà forta estrevada, esquitxant l'ermilla de vellut enribetada del Buturutos; però en aquella festa tot se dissimulava. No obstant, les cuixes no volien desfer-se del cos; cargolant i recargolant pogué arrencar-ne una; el Tetus, més energic que tots, amb les mans apretà'l cos de l'oca, dient al Cigarrin: — Estira! — i fou tant forta l'estirada que's tombà la cassola

per damunt de la taula, i tot aquell suc de llard negrós regalà com uns degotalls.

— No ha estat res! No ha estat res! — deia el Tarregada perquè'ls altres no tinguessin pena i no s'amargués la festa.

El Mesureta s'aixecà una mica poc llest i tenia'ls pantalons enllefardats de suc; la Bamba sortí de la cuina i amb una baieta aixugà'l mullader llefiscós de terra; i com alguns ja l'havien trepitjat, deixaven rastre arreu on trepitjaven.

La Gindi, desde'l llindar de la cuina, deia:

— Deixeu-ho estar. Demà ho farem fregar.

— I sí, dòna! — afegia'l Tarregada. — Ja som tots de casa. No es això, nois?

Tots van respondre amb grans aplaudiments i cops de forquilla, i a pessigades anaven menjant l'oca, banyant-la amb gots de vi.

Per postres tenien encarregades tres lliures de bunyols en una bunyoleria del Carrer Nou, i la Bamba s'hi arribà en un salt, puix així ho tenia convingut a fi de menjar-los calents.

Arribaren les postres, i el Tarregada donà l'ordre de que portessin el moscatell, i, omplint-sen el got, deixà l'ampolla a disposició dels demés. Va beure-n una glopada, el glopejà com si's rentés la boca, i se l'empassà fent petar la

llengua al paladar. Després, aixecant-se, digué:

— Companys i amics.

Tot d'una'l Buturutos, no volent ser menys, també s'aixecà i digué:

— *Señores.*

— Que parli'l Tarregada! — van cridar els demés.

— Apa, seu, — li digué'l del costat. — Que charneli ell.

— Companys i amics, — repetí'l Tarregada; — no sabeu la satisfacció meva. — I tornà a glopejar vi. — No sabeu, companys, lo molt satisfet que estic al veure-us aquí com germans fills d'una mateixa mare. La nostra vida es admirada de tots els homes de casta, i vosaltres no dubteu que's parlarà de mi; no'n dubteu: el meu nom pujarà sobre de tot.

— Molt bé! Molt bé! — feren tots a la seva manera.

— Espereu-vos, que encara no he acabat! Doncs, sí, companys: jo no seré mereixedor de una estatua; però no hi fa re: els meus fets seran coneguts per tot el veinat, i vosaltres podeu ben dir qui soc jo i lo molt que valc. Per no anar tant lluny, en Buturutos que digui la *veri* (veritat). — I, dirigint-se an aquest, afegí:

— Soc o no soc imperdible?

— Toca-la! — respongué l'altre. — Davant teu no m'hi veig amb cor.

I amdós se cambiaren un got de vi.

— Amb això, lo d'avui no es re, i desde ara us dic que quan mori'l pare quedeu tots convidats a menjar crema i caragols a la Font del Gat.

Aquestes ultimes paraules promogueren tant entusiasme que fins la gent del carrer se creia que hi havia raons.

El Cigarrin digué al Tetus:

— Sabs per què té tanta sort?

— Perquè vesteix tant bé.

— Cah, home! Es la mirada.

— Vols dir?

— Molts han provat d'imitar-lo, però es impossible: té un mirar que es l'unic, vethoaquí.

A tot això s'aixecà'l Buturutos pera brindar.

— *Señores!*

El Cigarrin s'aixecà també pera parlar. I el Tetus, estirant-lo, li digué:

— Fes *mucheli* (calla), que parli ell.

— I si, — afegí'l Facundo; — deixeu-lo explicar.

— Es que si jo parlo... — replicà'l Cigarrin.

— Bé: voleu fer el favor de no *charnelà*

tant?—digué'l Buturutos.—Vui dirigir-vos la paraula.

Tots varen callar.

—Doncs, bé: ja que ara estem aquí en fraternitat, vui dir que la nostra vida serà com els pentinats de les dònes: serà de moda. I, qui l'haurà treta aquesta moda? Nosaltres.

—Dispensa, noi,—digué'l Tarregada;—el primer que l'ha treta he sigut jo. A mi se'm pot dir l'inventor.

—*Bueno,* doncs: ja que es el Tarregada, som nosaltres, perquè aquí tots som gent de bé. No es això, companys?—Gran aprovació. —S'ha d'acabar això de casar-se, i nosaltres som els primers de viure amb una dòna sense ser-hi casats. Què diran els que vindran? Diran que varem ser uns grans homes, veus-ho-aquí. I ja està dit tot. I com que no tinc de dir re més, que parli un altre; però, abans poseu-me vi, que tinc el tragador sec.

—Molt bé, noi!—deia l'un.

—Parles com un savi,—deia l'altre.

I tots l'alabaven molt. El Mesureta feia estona que no deia re, i en la cara esgrogueida ja se li coneixia que tenia engunia. S'aixecà pera anar al *jardín,* i abans d'obrir les vidrieres va treure part de lo que tenia dintre.

—Que fas l'anec? —digué'l Tetus.

—Deixeu-lo estar, —afegí un altre, —que está marejat.

—Ha pillat, —féu el Datti.

—Treu, noi, treu, lo que't faci nosa.

Les dugues germanes entraven i sortien de la cuina, i la cambra, per tots motius, feia una fortor irresistible.

El Tarregada digué que tenia una mica de mal de cap i va tirar-se damunt del llit, que era darrera les cortines blanques, i se sentia desde fòra'ls esforços que feia pera vomitar.

El Datti i el Tetus se posaren a cantar, i el Fecundo, arremangat de calces, se posà a cantar *L'Esmolet*, imitant amb les seves postures un daguer amb la mola, dient les coses més renyides amb la moral, i això feia riure molt a les dugues germanes. Després ballà'l *Crispín* acompanyat de tots, fent musica amb les culleres i picaments de mans, i en acabant aquesta cançó, cançat i suat, ballà'l *Garrotín*.

A tot això'l Tarregada s'estava al llit, i dos dels altres companys que no hem anomenat li feien companyia. Ell deia que no era re més que un excés d'alegria. Les dònes, que ja estaven acostumades an aquests desvaris, no'n feien gens ni mica de cas, i així anava succeint la

gresca i la gatzara. Elles feien la prudenta sense atrevir-se a intervenir, perquè'l Tarregada no s'amosqués; però esdevingué que al carrer tocà un piano de manubri. Com si hagués caigut del cel, no pogué ser més oportú. No cal dir que aprofitaren aquesta ocasió pera posar-se a ballar tots plegats. Primerament ballaren homes amb homes, dònes amb dònes, però'l Buturutos, que, malgrat la derrota soferta del Tarregada, era un *corrido* arrencat, va aprofitar l'ocasió: mentres aquest estava vomitant amb tal desvari que semblava que s'anés a morir per moments, descompartint les dugues balladores, agafà la *Gindi* i es posà a ballar. No cal dir que'l Tetus féu lo mateix amb la Bamba, i els demés, amb la gresca i l'alegria, confosos per l'heroicitat del Buturutos, miraven d'encobrir la cosa perquè'l Tarregada no *diquelés;* però an aquest, cansat de treure per dalt, va ser-li precís fer una mena de feina que no era pas propria d'executar-la en el mateix lloc ont hi havia tant de vi fermentat barrejat amb troços d'oca, agafant-se amb les mans els pantalons, havent-se ja descalçat perquè les sabates de xarol li feien mal, puix les havia comprades fetes i pera fer el peu bufó li eren petites. Doncs, bé: l'home, al sortir de l'arcova, quina fou sa sor-

presa al veure'l seu amor en braços del Buturutos! Ells dos, com es natural, se quedaren parats, sense saber què fer. El Tarregada va veure-s sa dignitat trepitjada pel ball. De moment se quedà parat; mirà an ella tres o quatre vegades de cap a peus, i amb to sentenciós li digué:

—Ara no estic per això: tinc altra feina que'm corre més pressa. Quan estigui llest ens veurem les cares.

I, com que no podia més, entrà precipitadament al *jardín*. Ella no sabia què fer: estava aturrullada; els demés, també plens de gran confusió, no sabien com acabaria'l conflicte; però'l piano de baix al carrer, a l'estimul d'uns quants centims que li havien tirat, s'arrencà d'americana amb campanetes. El Buturutos sentí una fiblada dintre'l cor, i ensems una veu del seu intern li digué: «Buturutos, balla, que la gloria es teva». I, agafant an ella pel braç i arrapant-la per la cintura, se posà a ballar, commogut d'amor com un nuvi enternit. El Tetus, que *filà*, li digué:

— Si'n surts d'aqueixa, ben bé se't podrà dir que ets imperdible.

I el Cigarrin, elogiant tant bella actitut, tot fent un ronquet de nas, també va dir-li:

—Alça, paio, quina manera d'*escatá'l surell!*

No cal dir que cadascú hi deia la seva. El ballador, a cada estimul veia créixer la seva dignitat, ja sigui excitat pel vi, ja sigui revestit pel valor que se sol adquirir al veure-s correspost per la dòna que un hom estima, perquè hi ha homes de tota mena que a soles qualsevulga'ls batrà, però'l dur una dòna al costat els dóna certa valentia, puix no hi ha dubte que sa valentia nasqué de la vanitat. De tant en tant se sentien gemecs acompanyats de fortes aspiracions. Era'l pobre Tarregada, que, assegut en el *jardín,* no podia sossegar la revolució dels seus budells. El piano anava tocant, els balladors ballaven i el malalt gemegava com una partera. Un d'ells, compadit, va anar a indagar lo que tenia, i trobà'l pobre home plorant com si tingués la mort a quatre passes, i entre sanglot i sospir desvariejava, dient les coses més incoerents, adornant-les, com era habitual en ell, amb tota mena de renecs. Els altres no deixaven de ballar, i els demés se divertien, no recordant-se ja de re. No obstant, trobaren cert alicient pensant en el paper que farien quan sortís el Tarregada. N'hi havia d'altres que, per la natural excitació, també s'havien marejat. Un d'ells tingué'l mal acert de precipitar lo que

li feia nosa damunt d'una de les cortines blanques que tapaven l'arcova; però com era una reunió que ben bé podia dir-se de familia, tot se dissimulava, i el piano anava tocant, passant d'un ball a l'altre, i els balladors fent lo mateix, quan de sobte'l Tarregada, una mica reanimat, sortí del lloc ònt havia trobat descans, i encarant-se amb el Buturutos, esguardant-lo, sentenciosament li digué que d'aquella se n'omplirien els diaris de Barcelona, i dirigint-se an ella, perseverant en la mateixa actitut, però amb despreci, afegí:

—Ets una patosa. No vals la pena de que dos homes honrats se perdin; però no es per tu que'm perderé: es per salvar el meu nom davant del poble.

El Buturutos, fent-se carrec que'l seu contrari no estava pas en bones condicions per defendre-s o agredir, va aprofitar l'ocasió i, sense encomanar-se a cap sant, perquè no més coneixia'l que feia servir per renegar, ventà cop de puny al Tarregada amb tanta sort que li féu un ull de vellut. Foren tant a temps els altres, que, barrejant-se per entremig, varen evitar que hi hagués desgracies, i el Tarregada's tirà a terra. Plorava com un nen, dient que diguessin als municipals que qui l'havia mort

era'l Buturutos, i allí revolcat, empastifant-se amb les despulles del festí, quedà'l nostre heroe sol, perquè tots els demés van fugir escales avall, anant a *esgrumentá* la qüestió a la taverna del Chava, que era unes quantes portes més avall.

La taverna a que fem referencia tenia dugues portes: l'una, al carrer de Trenta-claus, l'altra, al carrer de Mig-dia, i el taulell del copeig estava a mà esquerra del portal que donava al carrer de Trenta-claus. La nostra gent se n'entrà a l'interior, ont hi havia unes taules de fusta, aleshores molt concorregudes per gent del veinat, i, acomodant-se com pogueren, s'assentaren i varen demanar algunes copes de Cazalla perquè'ls anés el sopar avall, i allí continuaren la seva discussió. Al defòra se sentien els crits dels venedors de diaris, els cants allunyats de dònes recloses en les cases veínes, les rialles forçades de vianants escomesos per dònes que amb les mans a la butxaca del davantal, amb una punta de cigarro a la boca i el pentinat estravagant, els escometien. L'atmosfera de la taverna s'anava atapaint amb el fum del tabac. Les converses semblaven confondre-s en una sola remor. L'amo, diligent, ajudava al moço perquè era un moment de feina.

En aquell moment, quan tots els concurrents estaven enlairats en llurs converses, se presentà la policia, amonestant a l'amo perquè tanqués. An aquest, que li era més facil tancar que treure la gent de dintre, no li convenia que aquella clientela li quedés tancada a casa: en masses compromisos s'havia vist, i la golosia de fer una pesseta més de calaix li havia portat greus conflictes. Si hagués pres el determini de dir als parroquians que se n'anessin, molts d'ells s'haurien ofès, i ofenent-se s'hi haurien estat més. Quina'n feia l'amo, astut i coneixedor del negoci que duia entre mans? Deixava les portes mig ajustades i, aparentant que arreglava bótes i barralons, encenia metxes de lluquet i, bo i dient a la concurrencia que dissimulés, omplia la botiga de fum, fins que li quedava buida de gent. La nostra colla, doncs, no tingué altre remei que anar-sen, i en sent al carrer se sentiren xiulets d'auxili cap al lluny i crits de lladres. Tothom corria en direcció al lloc d'ont esdevenien els crits. La nostra gent féu lo mateix: van córrer seguint als que corrien. Més enllà se sentia'l brugit de la gent agrupada davant d'una porta, i el troç de carrer de la taverna quedà per un moment desert.

El pobre Tarregada, mentres els altres eren fòra, s'estava estirat a terra, adormit amb un sòn tant fort que li passaren les hores volant. I quina manera féu de somniar! Se veia tancat a la presó, escoltant les paraules sinistres del jutge, que'l condemnava a la pena de mort. De prompte s'imaginava l'enterrament del Buturutos, i ell estava allí present, i quan els homes del cementiri preguntaven a la comitiva si volien veure'l mort, ell girava la cara pera no impressionar-se, i els enterradors, obeint les ordres dels acompanyants, destapaven la caixa. El Buturutos s'aixecà com estirant-se'ls braços després d'una dormida, i, assegut damunt de la caixa, se dirigí al Tarregada i li digué: «Tarregada: te perdono. Vares matar-me per massa valent». I, fent un sospir, va tornar a jeure perquè'l fiquessin dintre'l ninxo. El Tarregada plorava com una criatura, oferint-li en el seu intern, pel dia dels morts, que la corona que ell li portaria fóra la més grossa que entraria al cementiri. De sobte, com sol succeir en els somnis, la cosa cambià d'aspecte. Se veia agegut a terra, i que'l Buturutos, amb un punyal tant llarg com un sabre, volia traspassar-lo de part a part, i la Ginda, agenollada, amb plors i llagrima viva, aturava la mà de l'assessí, jurant-

li que si 'l matava ella s'emmetzinaria amb salfumant.

Quan varen explicar-me 'l somni d'en Tarregada, la mort amb sal-fumant, va recordar-me un drama que va escriure un amic meu. De sobte 'l Tarregada, que s'anava revolcant damunt de les pastetes que havien deixat els altres com un fangueig pestilent, seguia amb la natural excitació dels somnis, i una de les visions més agradables que tingué fou trobar-se davant del Guerrita. L'ajudava a vestir pera anar a la corrida. Allò era per ell un verdader fruir. Li recordà quan en Rodolfo i uns quants amics seus van treure la grossa de Nadal. Lo primer que feren fou comprar un barret cordovès i anar ells en persona a Còrdova a entregar-lo an aquell eminent home.

Amb tot això l'home disfrutava tant que no fóra pas fàcil de descriure, perquè ni de bon troç se formaria una idea de lo que ell gojava; i anant-se-li fonent les visions pera pendre-n de noves, s'imaginà que estrenava una ermilla la qual elegancia i hermosura era mirada per tota la gent del carrer de Trenta-claus, els quals, atrets per aquella bellesa, sortien a les portes com si passés la custodia; i ell, ufanós, amb una mà a la butxaca del pantalon, passà pel mig del carrer

amb aquell somriure tant escaient, amb aquella mirada tant atraient i penetrant; i darrera d'ell un séns nombre de dònes que's malmetien per ser vistes i per veure'l refinat elegant. Aquestes i moltes d'altres coses somnià.

La fortor de la cambra, amb motiu de tantes coses pestilents, se feia irresistible, i afegint-hi la flaire de la llum de petroli, se feia irrespirable. El nostre home s despertà, i al quinqué hi mancava petroli llampeguejant, fent una claror blavenca, que tant aviat s'apagava com s'encenia; ell s'aixecà a les palpentes i se n'anà al llit, creient que'l seu amor dormia. Més, quina fou sa fredor quan se trobà'l llit sol! Se quedà sorprès. No sabia què fer: gairebé hauria plorat. Allò, per ell, era una gran desgracia. Se refeu un moment, i amb precipitació obrí un bagul que tenia sota'l llit. Buscà, remenà i, furgant per dintre la roba, trobà la seva salvació: un revolver. Agafà l'eina i féu un sospir. «Ja la tinc. Aquesta nit mateix serà'l fet.» Se n'anà cap a la cuina, que estava tota en el natural desordre, i fou gran la seva sorpresa el veure, en el moment d'entrar, una paperina de sal per terra. «Això es lo que indica lo que havia de succeir. Aquí està la solució de les coses que'm passen a mi. Dintre

poca estona tot el veinat sabrà qui soc jo.» I com si allò fos el simbol de la seva desgracia, esporuguit de lo que ell faria, buscà'l cetrill de l'oli per encendre un llum, puix quasi estava a les fosques i la llum intermitent del quinqué li semblava que eren les ànimes de l'altre món que li demanaven venjança per l'ingrata i justicia pel traidor. Afegí oli al llum, i, preocupat, n'hi tirà tant, que regalà damunt dels pantalons. S'adonà que havia vessat oli, i sobtosament, en son intern, hi hagué una verdadera revolució. Allò era un signe fatal de desgracia, i aleshores pensà: «I si es ell que m mata a mi? Com quedo jo davant de la gent? Què diran de mi tots els que m coneixen i els que n'han sentit parlar?». I, encenent el llum, sortí cap el menjador, i, mirant els plats que encara restaven damunt de la taula, també mirava ls òssos despullats i les closques dels musclos, i allò li feia tenir major ira, i se sentia altra vegada posseit d'un esperit de venjança, i, sense deixar el revolver que tenia a les mans, apretantlo com si aquestes fossin unes fortes estanalles, reflexionà per un moment i prengué la decisió suprema: la de matar-los.

Buscà l'americana, s'arreglà una mica la clenxa i se decidí a sortir. Així que fou a la

porta, a l'embutxacar-se'l revolver, i com si Déu li hagués posat la mà al cor, s'adonà que era descarregat. «Sense bales, què puc fer? Voleu major desgracia?» se deia l'home a sí mateix. — Si sabés que amenaçant-los s'haguessin de rendir, jo ja faria'l meu fet i sortiria del pas.» I amb el cap cot, mirant el revolver, no sabia pas què decidir, i anava amunt i avall del pis, i de tant en tant mirava'l sostre com els comediants en les comedies, i anava passant les hores, fins que la sòn, que es la gran companyona dels homes, l'abrigà amb els seus braços, i ell, com encisat per la protecció de Morfeu, tot cap baix, se n'anà al llit, quedant adormit com un infantó.

El pobre pare del Tarregada passava les hores fent lo contrari del seu fill. Després de tot el dia de córrer d'un mercat a l'altre per motiu del seu negoci, i com que la viram necessita estar cuidada tant de dia com de nit, no tenia més remei, en sent a mitja nit, de llevar-se per anar a donar menjar i aigua a les gallines, i feta aquesta precisa feina amb el sobressalt de no tenir el noi a casa, s'havia de dormir per força, perquè al cap de dugues hores ja havia d'estar llevat pera plomar la vianda que havia

de dur a la plaça. Quina pena feia veure'l pobre vellet, tot corbat pels anys i els disgustos que'l desventurat del seu fill a cada moment li proporcionava, ara prenent-li'ls diners que distretament s'hagués deixat allí damunt, ara havent de pagar coses per estalviar-se vergonyants afronts. No capia'l bon home com hagués pogut tenir un fill de semblant natura, i no sofria solament per lo succeit, sinó que preveia un fatal pervindre. Tenia'l bon vellet uns doscents duros arreconats com joia que's guarda per la vellesa, perquè no's procura mai tant per la vellesa com quan s'es vell.

Els tenia amagats aquests diners. Bé prou sabia que si'l seu fill els arreplegava, en faria mal ús. Precisament aquella nit, ja fos motivat per un canvi de temps, motiu susceptible pera trastornar l'estat de salut dels pobres vells, se sentí'l vellet cansat i una tristesa s'apoderà d'ell. Pensava en la pobra Roseta, que feia quinze anys havia mort, amb la qual, a més de partir-se les poques estones d'alegria que la vida'ns ofereix, se compartien amb el mateix gust les moltes penes que la sort o desgracia'ns proporciona. Quants dies o, millor dit, quantes nits ella s'aixecava pera que ell pogués descansar, i ara'l seu fill, jove i robust, el deixava sol,

entregant-se al desvari que'l vici regala! Mirava el llit on l'esposa també dormia amb aquell somni de benestar que les persones honrades, encara que pobres, disfruten. «Déu meu! Quina pena tinc dintre'l cor!—se deia l'home.—Lo que més m'aclapara es pensar amb la Rosa. Aquí mateix on morí varem fruir-hi la primera nit que l'un va ser de l'altre, i que per mi seguirà sent-ho fins a la mort.»

El Ton se veia sol, i aquella soledat l'aclaparava. Els mobles humils de l'esquifideta cambra li recordaven tot el seu passat, i a poc a poc s'anà despullant. Se gità al llit, i com en un tancar i obrir d'ulls se despertà perquè les dònes que venien a plomar la viram tustaven la porta de la botiga, i cada una en el seu lloc plomaven les pobres bestioles. El vell, corrent d'ací d'allà, disposava la feina i preparava la vianda pera la plaça. Aquesta era la tasca que diariament tenia de fer com irremisible obligació pera sostenir-se. Però'l dolor que de molt temps venia patint l'obligà, no per això amb molta recansa, a quedar-se al llit; però li era del tot impossible poder trastejar, i aqueixos mals que la natura'ns té previnguts com un obsequi a la velluria s'apoderaren tant fortament d'ell, que'l feien sofrir d'una manera desesperada a més del sofriment

intern o moral quan capia la seva situació afligida amb l'idea fixa i molestosa de l'abandonat del seu fill, que sols l'anava a veure pera demanar-li diners, i aquell desventurat ser, que tant falaguer era davant dels seus companys, a presencia del seu pare era la criatura més despietada. Allò eren unes saccejades que al pobre vell el precipitaven a la mort. Però un dia, cansat tota la nit de sofrir, va poder-se dormir un instant, i quina fou sa sorpresa quan obrí'ls ulls veient al seu fill amb les mans dintre'l calaix de la calaixera! Prou comprengué'l pobre home malalt lo que'l pervers cercava, i, revestint-se de coratge, s'aixecà, dirigint-se envers al seu noi, amonestant-lo pel seu comportament; però aquest, més per embrutiment que per cinisme, li plantà cara, i, pera no sentir les justes imprecacions del pobre vell, li donà tant forta empenta que, a no aguantar-se en una cadira, prou hauria caigut a terra. El desanimat fugí, i el vell restà plorant. Ningú podia imaginar-se'l sofriment d'aquell home. Semblava que totes les contrarietats de la vida sentissin plaer de fer-lo penar, i fent tantines, millor dit, coixejant per motiu de les intenses fiblades del reuma, s'entornà de nou al llit. No per això sense assegurar-se abans de que'l seu fill no li havia pres els diners. El

deliri per lo del seu fill, pensant, ademés, en el seu negoci, que prou preveia l'home que, sense ell ser-hi, era obrir el camí a la seva ruïna, i els sofriments del seu mal, tot plegat se convertiren en una verdadera tortura.

Cada dia la dòna encarregada de la feina, que al mateix temps se cuidava de servir-lo an ell, li notificava les perdues del bestiar, com si això servís de major estimul als seus mals. No sabia pas què fer ni veia'l camí d'afrontar la seva situació, i de fosca en fosca passava'ls ultims dies de la seva vida.

II

ERA un dia serè. El sol batia fins als primers pisos de les cases. Una part del carrer quedava illuminada, i a l'altra hi feia una ombra blavenca i trasparent, veient-se cambiar de to'l fum que sortia de les botigues. Pels balcons hi havia tot de roba extesa, fent variada coloraina. Al carrer se sentien els crits de les dònes que venien cartes per rifar lleminedures, passejant-les arreu, amb gran satisfacció de les mosques que s'hi enganxaven. Els venedors ambulants també cridaven. La mainada jugava. Les dònes entraven i sortien de les botigues. A cal triper tenien els gibrells plens de tripes de bè i ramells de llengues penjades en un ganxo. De les tavernes n'eixia la flaira de l'escabeig, i en els portals les taules plenes de bunyols de bacallà i arengada, pebrots confitats i un plat

d'alioli. En aquella hora del dematí una fortor atenyia l'altra. Llençols, flaçades, tot penjava per balcons i finestres, i tot aquella disbauixa de colors bruts armonisava en l'atmosfera amb els contrasts de sol i ombra. Les pentinadores estaven plenes de feina, amagant clins i afegint postiços an aquells caps aixelabrats de belleses barates. De la xerrameca i els cants sobressortia un que altre piano de manubri.

A cal Mesureta era una de les botigues de drapaire més enfarfegada. A lo que més se dedicava era a la compra de guitarres. Però aquells dies anava una mica escamat amb la policia, perquè havia comprat un sac de roba blanca amb lletres molt ben brodades, i, encara que ho tenia amagat pel cas de qualsevulga enquesta inesperada, aquesta mena de visites no li plavien, perquè de cap trasto dels molts que tenia hauria pogut respondre de sa procedencia. Precisament s'esqueia que'l cabo amic seu que en aquests casos el feia servir l'havien canviat de barri, i, per no exposar-se a qualsevulga eventualitat que'l pogués molestar, no s'acostava a casa en tot el dia. I com que la dòna que vivia amb ell, que de bon nom li deien la Garça, se sabia sortir molt bé de tot, preferia que fos ella qui rebés el primer embat.

Fóra dificil descriure l'agilitat de cervell de la Garça pera moure-s dintre qualsevulga embolic, i aixís es que tenien una nombrosa clientela de tota mena de gent que's dedicava al furt per diferents procediments. Dels xicots ne comprava'l cotó; de les dònes, robes de les botigues: aixís es que passava tot el dia atalaiada amb sa rara feina.

El Mesureta, com hem dit, sortí de casa a primera hora, per allà les onze, si fa o no fa. Tant bon punt sortí, va tenir d'aturar-se perquè la gent feia rotllo a uns homes que feien ballar un ós, i el *trum trum* acompassat d'un pandero gros i brut atreia'ls veíns al balcó; i quan les dònes demanaven caritat portant criatures penjades en unes bosses, les curioses dels balcons s'amagaven darrera les peces de roba que tenien a aixugar.

¿Aont podia anar el Mesureta, sinó a la taverna? Allí's trobà amb el Mona, que era un xicot colomista que estava en guerra amb tots els colomars del veinat, i, pera aguantar la mateixa situació dintre casa, se sabia pels veíns que pegava tant fortes pallisses a la dòna que'l sentir-les feia escruixir. Per refrescar la boca varen beure cinc de Valls, explicant-se, com es natural, les heroiques *conquistes* que a gratcient

feien. En aqueixes arribà'l Buturutos tot engrescat, dient als dos companys que havia treballat dugues *marcas* pera anar a fer una tavola. També arribà'l Tarregada, que, ja curat de l'ull i mediant una conversació, havia fet les paus amb la Ginda i amb el seu contrincant, allí present. Els quatre *gambos* allí reunits reien no més de pensar lo que riurien, perquè una de les dugues *marcas* en perspectiva era coneguda del Tarregada de quan ell feia de *baranda* honorific a casa la senyora Dolors, i sabia'l ressort de que s'havien de valdre pera fer broma amb una d'aquelles desgraciades dònes, que tenia una enfermetat que a voltes no la deixava seure bé.

—Per aquí es per ont hem d'entrar nosaltres a fer la broma, — va dir en Buturutos.

—No,—digué en Tarregada;—deixeu-me fer a mi. Jo tinc molta mà esquerra, i si feu el *chivata s'abroncarà,* perquè es molt *patosa*. Vosaltres feu el distret, que jo li treballaré'l *cuento,* i quan sentireu que cridi, perquè ella estic segur que cridarà, aleshores vindreu tots.

El Chaveta interrompé:

— Amb mistos encesos, eh?

Les rialles no'ls deixaven acabar d'enraonar.

Convingut el plan de la gresca, passaren a

tractar aont anirien, i, després de moltes raons, convingueren en anar al *Recreo,* perquè'l Tarregada hi tenia molta confiança. Donava bo de sentir la descripció que'n feia:

— L'entrada es un gran jardí, amb una espessor d'arbres que no's veu ni'l sol. A terra tot es molça. Els aucells hi canten, i aprop hi ha una fonteta d'aigua que convida a posar-hi'l vi en fresc. Ja veureu si'n farem de gresca, allí ajaçats damunt de la molça! Sembla una catifa. Una mica separats hi han els quartets amb el *piltre.*

El Mona, que, sense convidar-lo, ja s'havia dat per convidat, va esser qui va iniciar la qüestió més essencial, la dels quartos, i varen trobar-se que cap d'ells l'*habillava* lo suficient per tant gran empresa, i cadascú rumiava la manera de poder fer diners.

Poc se podia pensar el pare del Tarregada que tant lluny d'ell se li preparés un nou disgust. I la pobra dòna del Mona vinga fregar rejoles i passar bugada: treballava del matí al vespre per recullir algun quartet, perquè'ls coloms ja feia més de tres setmanes que no eren d'ells: no més els cuidaven per compte del propi amo, que era un graner cansat de fiar-los besses.

Se despediren de moment pera tornar-se a trobar previnguts de lo que tanta falta'ls feia, i amb els pocs quartos que duien al damunt begueren unes quantes copes per preparar l'animació del vespre.

No obstant i estar el Mesureta tant escamat, no per això deixà d'anar a casa seva, trobant-se amb un convidat que an ell li era molt molest i en canvi sa muller el rebia amb tanta confiança que fins algunes vegades l'havia trobat en màniga de camisa a dalt de l'entressol; però aquell dia era tant delicada la seva missió que va prescindir de l'hoste, i suplicà o, millor dit, pregà a la seva dòna que li deixés unes quantes pessetes per un negoci que se li havia presentat. Ella, com de costum, no les hi volia donar, i no cal dir les fortes raons que's promovien; però com que era una dòna fisicament ben constituida i acostumada a tota mena de bregues, les amenaces del seu marit se les prenia com caricies; i així com d'ell no resistia la més petita impertinencia, en canvi una mirada del convidat la feia decidir sobtadament de lo que ell volia, perquè ja sabia que lo que no obtenia amb la vista ho comprenia per medi d'una clatellada o dugues o tres, segons com s'esqueia; i com que an el *pirent,* malgrat el seu despit per

motiu del seu temperament despotic, l'enutjava la presencia de l'espòs, amb una ullada d'aquelles que fereixen manà an ella que li dongués lo que ell demanava.

El Mona, com que no sabia aont pessigar, va fer com aquell que sortia per anar a fer l'esforç, dient que també anava a buscar diners, i se passejava amunt i avall del carrer de Mig-dia sense que cap dòna d'aquelles botigues li digués res, perquè era massa conegut. Anava capficat, com aquell que passa una pena, perquè per ell efectivament allò ho era, quan de sobte va veure que pel seu indret venia la Murciana, que era un xicot d'uns vintisís anys. Com que les seves relacions amoroses s'havien romput desde feia un temps perquè la Murciana no l'***habillava***, ell, practic en aquests *flirts*, va donar-se importancia, i el jove, que n'estava bojament enamorat, en el precís moment que li passava pel costat, amb veu salamera, va dir-li:

— Adéu, ingrat.

En aquell moment, a l'anar a rompre la conversa, van distreure-s amb l'esvalot que movien els xicots empaitant i atunyinant un goç i una goça qual situació no'ls permetia fugir, no tenint més remei que rebre resignadament les puntades de peu i cops de tronxo, fins que

d'una taverna sortí un home amb una bujola d'aigua. Al cap d'un moment les pobres bestioles pogueren fugir. Com sabia aquell tipu asquerós que d'una revolta n'aprofitava les bufes que s'esgarriaven, s'escabullí sense que'l Mona pogués entaular la qüestió com an ell li convenia. Però una idea feliç va illuminar-lo, i en quatre gambades pujà a dalt del colomar pera fer el paquet i anar-lo a vendre a la plaça; però no sortí la cosa com ell desitjava: dalt de la cadireta hi havia l'amo, que esquivava, i precisament en aquells moments estava a punt de fer barreja amb el vol d'en Xitivenc. Ell prou se calá al quarto, aont hi tenia uns qüants *patraques* que'ls havia fet passar per *can Timbal* (que vol dir haver-ho negat al seu verdader amo); però l'amo, que ventava amb la banderola, li cridà que deixés anar uns quans *pics*, feina que féu desde baix el removedor; quan els dos vols estaven ja units, que ells hi tenien carregada tota la massa, tocaren a parar, clavant forta garrotada, i els coloms, ben ensinistrats, s'acostaren al colomar i, fent uns quants vols pera preparar la parada, se pararen, i ells, amb tot compte, els feren entrar a la trampa, tiraren la cortina, fent-los passar al passadiç que condueix al recó del grapat. Quina fou la seva ale-

gria al veure que havien agafat un ali-negre amb ulls de peix de quatre a quatre i un negre coll-daurat amb ulls de peix i cella morta, i dos mongins, l'un roig i l'altre rovellat! El Mona no esperava sinó que l'amo *pirés* pera poder pendre coloms, quan de prompte s'adonaren que'l Murga i el Mossega esquivaven; i com que l'ultima victoria'ls havia omplert de goig, els engrescà per nova lluita, i, removent les cansades bestioles, tornaren així mateix a fer-les volar a gratcient, escometent-les amb sos penetrants xiulets.

En vista de que no havia pogut clavar falconada en els coloms, tot cap-moix desfé'l camí que havia fet, i en el moment que sortia de la fosca escala's trobà amb el Flautes i amb en Pedro *el Cruel;* però com que sabia que aquests dos s'hi tornaven[1], no va esser possible poderlos demanar res. Com que'l Flautes era *espasista* (feia claus falses) i l'altre era un timador, varen proposar-li si'ls volia ajudar en un treball que precisament s'havia de fer aquella nit, i, enraonant de la projectada feina, va enterarse'l Mona de que hi intervenia la Tajada i la Lloro, que era germana de la Xuti; i com que

1) *Tornar-s'hi* vol dir no accedir a lo que's demana.

an aquesta, a pesar del seu ofici, ell li havia taruguejat uns rellotges, no li convenia enredar-s'hi. No era pas aquest l'obstacle decisiu de la seva abstenció. S'hi intervenia en aquell assumpte perdia la *juerga*. Precisament pera aquesta passava tants apuros. De manera que's trobà a l'hora convinguda sense *habillarla*. Aquesta trista situació no deixà de costar una palliça a la pobra de la seva dòna, que, escomesa per aquell desanimat, no tenia altre remei que refugiar-se a casa d'una veína; i la pobra de la nena, que tot just deuria tenir uns dèu anys, anemica i contrafeta de cames, que caminava amb dificultat, degut a un mal hereditari, malgrat i la pena que caminava, corria darrera de son pare i, arrapant-se-li tant fort com podia i xisclant, volia aturar-lo de que pegués a la desventurada de sa mare. Quin quadro més horrorós veure aquella pobra criatura esgrogueída i plena de tumors que tot sovint li supuraven! Però aquell home, que no respectava res, ple d'ira, amb una empenta's treia sa filla del damunt, quedant-se aquesta arrupida i espantada, sanglotant de tant plorar, fins que la fera se n'havia anat i tornava de nou a entrar-hi sa mare, i, posant-se-la a la falda, quedaven totes dugues plorant.

El Buturutos va poder vendre-s un recó de gallinassa, i encara que sols pogué obtenir unes poques pessetes, foren les suficients pera sortir del pas.

No menys disgust que la dòna del Mona passà'l vellet, pare del Tarregada, que del llit estant, abatut per les fortes punyides del dolor, que no li deixava fer ni'l més insignificant moviment, vegé com l'embrutit del seu fill li prenia'l rellotge de plata que tenia damunt de la calaixera davant del globo de vidre que reservava de la pols a un Sant Josep de cara ensopida. Precisament aquell rellotge era un record de la Roseta, que va regalar-li quan festejava, i se tenia promès que mai de la vida se'l vendria, per necessitat que tingués. El pobre vell prou cridava: «Deixa estar el rellotge, que es de ta mare», plorant, pregant-li que'l respectés. I, fent petits esforços que li feien fort dolor, va haver de veure com el seu fill, sense escoltar-lo ni fer cas de ses llagrimes, i molt menos de sos precs, se l'enduia. Fins el maleí, que es l'ultim que pot fer un pare. L'embrutit xicot, amb el rellotge a la butxaca, embolicat amb la cadena de plata, de la qual en penjava un gros medalló que secretament guardava cabells de la seva mare, se l'enduia sense altra deria que anar-

lo a empenyar o a vendre si n'hi daven més diners.

Deurien ser les set quarts de vuit, quan ja començava a fer-se fosc. A la cantonada de la taverna ja hi havia l'home amb el pendó i la guitarra, que cantant explicava crims horribles. Ells, d'un a un, compareixien, exceptuant el Buturutos, que havia de dur les dònes. Per agafar gana, començaren a beure, com de costum, l'aiguardent, i explicant-se mutues mentides passaven l'estona, i encara que tenien gana no s'atrevien a menjar res per tenir més delit després. Era ja fosc i l'amo encengué ls llums. Pel carrer se sentia gran brugit de gent que passava, i també'ls crits de les dònes que'ls escometien. Colles d'homes negres de cara i mans i bruts de roba, perquè eren descarregadors de carbó, i d'altres, també a colles, venien de les pedreres de Montjuic, i això feia que aquella hora fos animada. Les tavernes veínes i cases de begudes estaven plenes de gent que havien sortit del treball i d'altres que no han treballat mai. De lluny se sentien com udols les notes ploraneres d'un acordeon, que era d'una casa que cada dia en aquella hora començaven a fer ball, aont s'hi reunien mariners de totes les nacionalitats, però en sa majoria eren italians.

Els nostres homes ja començaven a estar neguitosos, perquè, fet i fet, ja devien ser les nou del vespre i ni'l Buturutos ni les dònes compareixien, i ells ja no sabien què dir-se ni de què parlar, i a l'interior de la taverna feia una calor xafogosa per motiu del llum. Les mosques brunzinaven, acabant d'ensopir més an ells, que prou ensopits estaven. Però allò que diu el ditxo, «Nunca es tarde cuando llega», a la porta del carrer del Mig-dia comparegué'l Buturutos amb les dugues *marcas*. L'una era molt alta i seca, estreta d'espatlles per motiu de sa degeneració fisica i una mica corbada pel vici, i sort dels grans postiços que duia al cap, puix li dissimulaven la manca de cabells. Era aquesta dòna un de tants sers repugnants que no desmereixia en res a l'entrar en relació amb aquella gent; puix, segons se deia, era casada, i tenia quatre fills, que'ls infectà del mal d'Amèrica, com aixís també al pobre del seu espòs, que, aturrullat per la gran afronta, no gosava ni eixir al carrer, preparant-se una gran miseria i un mal pervindre pels pobres fillets, que no sols rebrien els afronts per motiu de la deshonra de sa mare, sinó també l'enfermetat els preparava grossos sofriments. Ella, la donota, que amb l'esperit de la perversa embrutida s'aban-

donava al vici corromput, sense fre de cap mena, i malgrat tindre la cara plena de manifestacions de sa enfermetat, les quals procurava amagar per medi de les potingues, no li feia afrenta pendre part en qualsevulga disbauixa. Aquest bé de Déu, símbol de puresa (segons deia ella), se deia Quima.

Poc més, poc menos, la seva companyera estava en les mateixes condicions, i si bé era casada, el seu home, que de bon nom li deien el Tomaquet perquè tenia la cara plena de brians (d'altres n'hi havien que li deien el *Tututut* perquè tartamudejava), deixava fer an ella tot lo que li vingués de gust, puix així algun dia menjava, i davant d'aquesta precisió no resistia, sobre tot ell, que era de pasta adequada per fer de *pirent de cullerá*. L'una i l'altra eren parentes, i, segons deien bones llengues, la Quima sortí tant ben ensenyada perquè era deixebla de l'altra.

Doncs, com hem dit, se presentaren les dònes a la taverna, i quina fou la sorpresa de la Seca quan se trobà amb el Tarregada, que ja's coneixien de casa la senyora Dolors. Hi hagué un moment d'entusiasme, i pera entrenar-les els feren beure aiguardent, beguda que a la Quima li feia grans estragos. I allí conversaren

una estona, comentant lo molt que's divertirien, i el Mona, que tenia carpanta, amb l'entusiasme inicià que sortissin pera anar a sopar. Varen sortir de la taverna per la porta del carrer de Trenta Claus, i el Mesureta, atolondrat, enraonant, se trobà enfront de sa botiga sense adonar-s'en, i, barrejat amb els demés, va passar de llarg, no sense que això li valgués algunes bromes un xic pesades, perquè a l'adonar-se de que a dintre la botiga hi havia un home, varen tirar-li algunes indirectes. Passaren per sota la volta, mullada d'orins i plena de munts d'escombreries, qual fortor hauria molestat molt a qualsevulga persona mig decent; més ells hi estaven acostumats i eren insensibles a tota mena de farum. Tot garlant se trobaren al Paralelo. El Mesureta s'allargà unes quantes passes i aviat comparegué amb una paperina plena de bunyols, i no dic jo amb el gust que se'ls menjaren.

Eren ja al peu de la negra montanya i entraren a fer la copa en una taverna ont hi havia un home borratxo, que de primer començà a convidar-los a beure i després acabà insultant a la Seca, que, a pesar de que quan descloía la boca desdentegada semblava que obrissin un diposit atapait de renecs i malediccions, el

borratxo, que tenia cert lluiment amb els acudits, l'aturrullà tant, que s'allargà sense saber què dir. Els homes tots el volien matar, i l'un aguantava l'altre per no perdre-s, fins que les amenaces del taverner de cridar un municipal els va dissuadir dels proposits de fer desgracies an aquells que en els seus dintres tenien més por que altra cosa. I, com si no hagués passat res, se n'anaren cap a la Cadena en conversa familiar, però a l'esser a l'historic lloc dels valents no van tindre altre remei que aturar-se i comentar uns quants fets. El Buturutos, desfent-se les calces, ensenyà una cicatriu que tenia al baix ventre, que, segons ell deia, era'l record d'una gavinetada que, si fa o no fa, en aquella mateixa hora li havien donat feia tres anys. El Mona, pera no ser menos, n'ensenyà una altra que tenia al coll. En aquells moments no's parlava d'altra cosa que de punyalades i trets, sent axís que tots aquells traus de la pell no eren altra cosa que conseqüencies de mal de dònes.

El Mesureta, que presumia de saber tirar la vara, agafant el bastó que duia'l Buturutos, féu unes quantes evolucions, marcà les quatre cares, una entrada de punta i una parada de cap amb la seguritat de que qualsevulga d'altre, per poc

que n'hagués sabut, li hauria fet saltar el bastó de les mans. Elles, satisfetes i cofoies de sentir parlar als homes, se sentien orgulloses d'anar amb tant bona companyia i escoltaven aquelles hassanyes i admiraven aquella agilitat, embadalides. Si'l Buturutos era nano i rodó, al sentir-lo parlar creixia, de manera que tots aquells defectes físics, i per cert molt grossos, d'aquella gent, se perdien davant de la grandesa del seu caracter.

—Ja hi soc,—digué'l Tarregada tot d'una, mirant cap a la dreta, perquè estaven de cara a mar.

I, pujant uns graons, s'enfilaren a dalt d'un pati que al fons hi havia una casa, millor dit, una barraca.

—Ja aniré jo a trucar,—digué'l Tarregada, —perquè a mi'm coneixen i m'obriran desseguida.

Entretant els altres se passejaven per allí buscant la molça, i ses petjades feien un soroll molestós que esmossava les dents, perquè no trepitjaven altra cosa que closques de musclos i de cargols, i de tant en tant ensopegaven amb una llauna de sardines. A tot això'l Tarregada truca que trucaras, i ningú responia, però'ls goços glapien tant fort que tot ho removien

sos lladrucs semblaven que's perdien cap al més enllà per damunt de la ciutat adormida o cap a la fosca del mar.

Cansat ja de tant tustar, cregueren que no hi havia ningú, i a l'anar-sen se sentí una veu fonda i enrogallada que deia:

—Qui hi ha?

—Som nosaltres, —còntestà'l Tarregada.

—Qui sou?—afegiren de dintre.

—Obriu. Soc el Tarregada.

—Qui dieu?—feia la veu, ja una mica més clara, com si s'atancés prop de la porta.

—Soc jo, el Tarregada. Obriu.

I de dintre se sentí amb claretat:

—Ves a amoinar a una altra banda, borratxo!

—Si soc jo!—digué, tot extranyat.—Si soc jo, el Tarregada!

I de dintre respongueren:

—Es inutil que truquis, perquè no obriré.

No dic res de la contrarietat que fou això. No sabia pas com fer-ho per explicar-ho. Volien trencar els vidres de la finestra, apedregar la porta i malmetre alguna cosa de per allí defòra, però no hi havia res per espatllar, i sort que'l Mona'ls va proposar d'anar a cal Pepet. I, tot rondinant, maleint i renegant, anaren car-

retera avall. I el Mesureta, que era molt venjatiu, va dir que passessin endavant, que volia fer-ne una de les seves, i quan havien caminat unes quantes passes s'aturaren pera esperar-lo; més en la forma que sortí's comprengué lo que havia fet, i, unit altra vegada a la colla, se n'anaren a cal Pepet; però allí també fou inutil: tampoc els volgueren obrir, i el Mona, que tot ho decidia, els va engrescar per anar a can Tunis. I, passant per damunt de la pols negrosa de la carretera, s'enfilaren per una mica de pujada que fa la montanya en aquell lloc, i al mateix temps per passar per davant de les musclcres, per si's donava la casualitat que n'hi hagués alguna d'oberta, perquè ja no s'atrevien a trucar enlloc més. I, efectivament, ja en aquelles hores de nit tot estava tancat i barrat. I, baixant, altra vegada's trobaren a la carretera de can Tunis, que es la mateixa que va al Cementiri Nou. Ja sia que fins les ànimes perverses senten la poesia, el cas es que tots quatre homes se sentiren enamorats d'aquelles desgraciades, i no tingueren altre remei que compartir-se les falagueries, disposant que sols dos anessin al costat d'elles, cambiant-se al cap d'una estoneta. Sent els dos primers que per ordre'ls corresponia'l Mona i en Buturutos,

s'allargaren un xiquet davant i aviat se separaren del camí. Els altres, comprenent el motiu d'haver-se escabullit, apretaren el pas, i, dubtant si eren més endavant o si ls havien deixat endarrera, s'aturaren, fent xiulets per cridar-los, quan de prompte vegeren pel fons de la carretera una llum que s'apropava, sentint-se ja l trepitg d'uns cavalls que aixecaven la pols, com si s'enrotllessin dintre una nuvolada. A mida que s'apropaven se distingia més l'objecte que venia, fins que, tenint-lo molt a la vora, vegeren que era un cotxe dels morts pobres, que, vessant l'esperit de pietat del nostre poble, els enterren de nits.

Així que va acabar de passar el cotxe, varen sortir els quatre, espantats. Tots estaven aturdits, com si haguessin tingut una visió sinistra. Ni gosaven parlar alt, i, asseient-se al marge de la carretera, varen començar a parlar de coses tetriques, com si aquell cotxe ls hagués peixat un rastre que'ls hagués envolcallat dintre una negror mortuoria. El Buturutos explicà una aparició d'un fantasma, descrivint-ho de la següent manera:

—Hi havia un pis del carrer de les Egipciaques que tothom hi sentia soroll. Encara no s feia fosc que'ls plats de l'escudeller tots se

removien: tant, que sempre sen trencava un o altre. Podeu contar amb quin esglai ho sentien els veíns. A més d'això, a la nit una forta remor de cadenes despertava als que dormien. No hi havia veí d'aquell pis que hi aguantés quinze dies. Jo, com que hi tingut la fama de ser molt valent, encara que m'estigui mal el dir-ho, l'amo de la casa va dir-me que, si no'm feia por, m'hi deixava viure mig any de franc. I jo, que no hi temut ni morts ni vius, davant d'aquesta ganga, a l'endemà ja hi tenia tot el mobiliari. Això sí: anava empalmat.

—I què va passar?—digué una de les dònes.

—Doncs, molt senzill,—contestà'l valent. —Els tres primers dies no se sentia ni una mosca volar, es a dir, ni soroll de cadenes ni remenament de plats; quan una nit, a l'anar a retiro, obro la porta de l'escala, encenc un misto i em tanco per la part de dintre. Feia una mica de corredor, i al replà, que s'havien de pujar dèu o dotze graons, m'hi veig un home plantat. «Alto, mestre!», li dic jo. «Què feu aquí? Amunt o avall, o sinó us faig foc.» I desseguida fico mà al revolver. L'home no va contestar, com si no li hagués dit res. Jo de dret cap an ell, i al ser al seu enfront li encaro'l

revolver, apreto'l gatillo per fer-li foc, però talment semblava que'l revolver estigués descarregat, perquè voltava voltava sense dispararse. Va apagar-sem el llum, però jo veia l'home igualment. Aleshores, al veure que'l revolver no obehia, trec el gavinet, que per cert era una ferramenta molt bona, de tres molles, però que es cas de poder-lo obrir! De cap manera vaig poder. L'home 's posà a riure, i, com si sem rifés, me mirà de cap a peus i sen baixa escales avall. Jo, a les fosques, l'empaito, fins que topo de cap a la porta. Haig de confessar la veritat: en aquells moments no les tenia pas totes. Però em refaig desseguida, encenc un misto, i creureu que no vaig trobar ningú? La porta estava tancada. Jo ho sabia ben bé del cert, perquè l'havia tancada jo mateix. I m'entorno cap amunt.

—Caram, sí que es extrany!—digué la Quima.

—Devia ser una alucinació,—va dir el Mona.

—Lo que era—digué amb to afirmatiu en Tarregada—una ànima. Sempre que sentiu esgarrifances de fred, que us haurà succeit moltes vegades, es que us passa una ànima aprop vostre.

— Diuen que es algú que us vol mal. Quines coses més rares! — va dir el Mesureta.

—No; si encara no us he acabat d'explicar-ho tot. L'endemà, a la mateixa hora, vaig entrar amb el revolver amb el gatillo al punt de dalt, que no calgués no més apretar i fer foc. Però, enlloc d'un home, en el mateix replà hi havia un llum. Vaia un llum! Una claror extranya, d'un color blau, per l'istil d'aquella claror que fan els mistos a les fosques. Jo sí que l'embesteixo, i, a mida que jo pujava, la llum també anava seguint cap amunt. Vaig arribar a la porta del terrat, i també tancada i barrada. En aquell moment no sé quin diantre d'acudit varen tenir de tirar aigua del pou, i al sentir el grinyol que feia la corriola va entrar-me un fred i un esverament!

— Veus, home, — digué'l Tarregada, — com era una ànima?

— El cas es que no sabia com baixar l'escala, talment vareig perdre l'esma. Vaig trucar al pis de sota. Van llevar-se, encengueren un llum, resseguírem l'escala amunt i avall. No més varem trobar uns quants escarbats que fugien i s'amagaven. *Nada,* vaig dir jo: es qüestió de consultar-ho. I a l'endemà men vaig anar a ca la Pela i dos, que es una dòna molt entesa.

Mira, que no més hi va senyoriu. Sempre hi ha una currua de gent que t'has d'esperar dugues hores. Li vaig explicar el cas i va dir-me que agafés una llimona i dos claus d'enllatar i que atravessés la llimona de manera que'ls claus formessin una creu, i al punt mateix de les dotze de la nit que fes un foc i cremés la llimona i els claus. Si'ls claus quedaven enganxats l'un amb l'altre, no veuriem més la fantasma, i si's desenganxaven, aleshores la tornariem a veure, encara que haguessin passat set anys. «Però això teniu d'anar-ho a fer a l'hora que us he dit i en el Pont dels Angels, i si algú us pregunta per què ho feu, encara que us matin, no digueu res, perquè fóra pitjor per vos», va afegir. Vaig fer lo que'm va dir, i com si haguessim posat oli en un llum. Vaig viure aquells sis mesos de franc i sis més que n'hi vaig quedar a deure, sense que mai més passés la més mínima cosa.

La Seca va dir:

—Encara hi ha gent que no hi creuen amb coses d'aquestes. Amb aquesta sempre anem a casa la Marieta de Sans i sempre'ns ho ha endevinat tot. Oi, noia?

—Però en lo que entén més—contestà l'altra dòna—es en els remeis.

De sobte se sentí'l xiulet d'una sirena d'un vapor que eixia del port. Se miraren l'un a l'altre, parats com si haguessin perdut la respiració. Aquells valents quedaren aturdits, i elles deien que'l cor els batia del sobressalt. Se reviscolaren, seguint pel mig de la carretera, tots sis apretats l'un a l'altre de la molta por que tenien. Prou volien cantar pera distreure-s, però la cançó s'iniciava i de la mateixa manera's perdia. La remor del mar contreia l'esperit, i al lluny se sentia'l soroll acompassat d'un carro que cruixia. A la ciutat sols se veia la boira reflectada pels llums, com si s'iniciés el nou dia. Del port se distingien llumets de tots colors, i a la part del riu la farola s'apagava i s'encenia. Caminant caminant dintre la foscor, que sols ressaltava la blancor de la pols de la carretera, ja començava a ovirar-se la blancor de les parets de les cases de can Tunis, i a la montanya, a mà dreta, se veia extendre, resseguint els alts i baixos de les roques, com una cinta blanquinosa, les parets del cementiri, i d'entremig d'aquella fosca que cenyia la blancor de la paret s'hi destacava d'una manera indecisa la blancor dels marbres, i en sa extremitat ressaltaven damunt del cel transparent les notes opaques dels xiprers. Ells seguien per la carretera,

apropant-se a les cases, i en l'intern de cada un d'ells sentien fredat, com si fos encomanada del misteri d'aquells compartiments. I per més que s'esforçaven en fer la broma que's tenien compromesa, l'esperit els dequeia davant dels simbols seriosos que fan pensar i fins devegades concentrar an aquests sers desequilibrats que s'abismen en el vici per una inconsciencia afalagadora. — ¿Qui, davant d'un cementiri, no ha sentit certa sensació?—No hi ha dubte que lo que preocupa més als homes es la mort, sent axís que en lo que haurien de pensar més es en la vida. —¿Per què preocupa aquest simbol vivent del cementiri? ¿Per què, en l'instant que'ns fixem en la mort, es l'unic moment que recoleccionem la nostra vida? Els desgraciats que viuen alegres, que senten benestar, en aquell moment senten la recança de l'hora que s'apropa, que fa abandonar tots els goigs, per fortuna d'una manera inesperada. Els afortunats que sofreixen els desvaris d'aquesta vida també pensen per després de la mort. A uns i altres ens preocupa'l morir, però lo que més ens ocupa es el dubte: sense'l dubte la mort perderia'l caracter trascendental que nosaltres li hem dat, sent axís que es un petit incident...

Cada un d'ells s'hauria estimat més ser a sa

casa. El Tarregada, en aquell moment, potser fou l'unic de sa vida que pensà en el seu pare, recordant lo que havia fet, i total per què? Per trobar-se en aquell lloc. La Seca, a pesar del seu gran despit, no sabia si al passar per allà passava per davant d'algun fill seu. Mirava dissimuladament vers el cementiri, i recordava als seus fillets, i deia en son intern: «Qui sab si algun d'ells resta en eixa fosca misteriosa». I caminaven per dessota'ls arbres d'aquell arrabal, sentint-se la remor del mar que amb infadigable va-i-ve s'escampa i recull per les platges. Tot estava quiet. Els veíns dormien, i ells camí enllà, com si volguessin fugir del cementiri, fins que amb gran sorpresa vegeren un llum. Era'l reflexe, que s'extenia damunt de la carretera, d'una porta mig ajustada, de qual escletxa n'eixia la claror de l'interior. Allò va refer son ànim decaigut, iniciant-se algun acudit que feia riure an aquells caminants. A mida que s'atançaven a la llum se reviscolaven, i d'aquella cadencia renasqué una alegria aparenta, fins que al ser enfront de l'interior illuminat tingueren la satisfacció d'enterar-se de que era una taverna. Entrant a dintre, se sentaren, puix estaven fadigats, com si haguessin fet moltes hores de camí.

A dintre hi havien dos burots i el moço que trasvalsava vi, i el Tarregada preguntà si 'ls podrien arreglar menjar.

—Prou! —contestà'l moço. —Lo que vulgueu se farà. Tenim bacallà escabetxat, sardina també escabetxada... Ara, si voleu també una truita...

—Entretant que portin beure, —digué'l Mona.

—Val més que arregleu la qüestió del *jalà*.

—També tenim conills i pollastres...

Aixecant-se'l Mesureta, digué:

—Si'm voleu creure a mi, que'ns coguin un pollastre amb sanfaina... vaja, amb tomaquet. No us va això, nois? —preguntà dirigint-se a tots els demés.

—Molt bé! —digué'l Mona. —No aniria mal que arreglés un conillot.

—Cah, cah! —va dir un dels altres. —Ja n'hi ha prou amb un tururut!

—Bé, doncs: ja'n triaré un que estigui gras.

—*Mutxeli,* minyó! Ja'l triaré jo.

—Què sabeu vós de triar viram?

—No costa pas tant! —contestà'l moço. —Aviat se veu si una bestia està grassa.

—Vaja, doncs, tant que sabs, —digué'l

Buturutos, — ¿de quantes maneres se coneix si una gallina està grassa o no?

El moço's posà a riure i digué:

— Que esteu de broma, mestre!

— No riguis, no; no facis el *pelma*. Hi ha quatre maneres de conèixer la viram: s'agafa la gallina amb la mà esquerra, i amb la dreta's mira una vena que hi ha sota l'ala. Si s'agafa amb la mà dreta, se mira al coll si té una vena blava o groguenca. Després també's pot saber apretant-li'l darrera: si's toquen els dos ossets que hi ha a l'arrancada de la cua, senyal que està magre, perquè si es que hi ha greix no'ls ho pots tocar. L'altra es la més dificil de totes, perquè's necessita més *pupila*, que es veient-la caminar.

— Per mi lo més senzill — digué'l moço — es *sospesant-la*.

— Bé, doncs, ja que ho trobes tant senzill, ja la triaré jo.

— Sí, sí! Que la trii'l Buturutos! — respongueren els demés.

— Bé, doncs: veniu cap a l'eixida, — va dir el moço.

— Però, ¿que està renyit el beure amb triar les gallines? — digué'l Mona.

— Té raó'l noi, — afegí'l Tarregada.

— Sí, sí, que posin beure, — féu el Mesureta. — Que no teniu sed, noies?

— Què hi posarem? — digué'l moço.

— Posa Valls en un porró.

El moço cumplí, i en un porró tot rovellat, es a dir, amb llot de vi, els posà l'aiguardent, i, fent-lo xerricar, el Buturutos féu un bon traguet. Després, fent un rot, va dir:

— Apa, noi, anem cap a l'eixida.

Però que es cas de poder entrar el Buturutos al pati! Hi havia un goç que encara no s'hi atançava, l'abordava, i per més que'l moço li deia que no tingués por, no s'atrevia a passar la llinda de la porta. Els altres, boi traguejant, reien, i el Tarregada ja començava a marcar el Crispín. No hi havia més remei que riure per força. Era lo convingut. Se tenia de fer broma, i la Seca, amb la veu ronca degut a la seva enfermetat, també volia cantar. Cada un hi deia la seva, i, acudit que s'iniciava, rialla que esclatava.

— *Bueno*. Ja la tenim! — digué'l Buturutos. — Aquell home diu que'ns hem d'esperar mitja hora, que anirà a cridar a la dòna que cuina.

— Sabeu què podriem fer? — va dir el Mona. — Anem a la platja, que aquí fa molta calor?

— Vaia, anem-hi, — varen contestar els altres.

— Mentres preparen *els ganyips* correrem per la sorra.

El Mesureta va quedar-se adormit damunt d'un banc de la taverna, i els altres se n'anaren sense dir-li res, i, passant per la carretera que condueix a la platja per la qual els carros van i venen de buscar sorra, fent fondes roderes, se n'anaren prop del mar. Arreu se veien clofolles de musclos i cargols, munts d'escombraries i òssos descarnats. La mar se confonia amb el cel: gairebé tenia un mateix aspecte. A llevant s'iniciava un to verdós; a ponent, prop del riu Llobregat, se veia destacar la llum de la farola, que amb sos raigs intermitents semblava que escudrinyés mar endins. En aquella hora l'aigua tot just se movia i esclatava damunt de la sorra com una caricia ignocenta, i pel seu moviment les estrelles semblava que s'hi gronxessin, balancejant-se en son benestar.

A poc a poc, enfonsant els peus a la sorra, la nostra gent s'anava apropant al mar. Amb la fadiga natural d'haver perdut la nit, caminaven mandrosos. La sorra entremaliada sels ficava dintre les sabates, acaronant-los amb malestar.

An el Buturutos, febrós i enguniat de tant

fastic dissimulat, la pell se li feia agafatosa, sentia certa xardor, i, apropant-se a l'aigua, se refrescà la cara. Aquella frescor li despertà desitjos de banyar-se, i mentres els demés, cançats i fastiguejats, s'ageien per la platja, s'anà despullant, i quan estigué nu se rentà tot seguit els peus pera no ensenyar ses miseries, i a poc a poc cobrí son cos ficant-se dintre'l mar.

Passada la primera impressió de fred, trobà cert benestar.

Aquella claror verdosa s'havia anat extenent per la volta, iniciant-se un to groguenc que amb refinada transparencia l'aigua's tenyia, reflectant-se les parets emblanquinades del cementiri, que desde allí's veia com els compartiments d'un vesper arrapat a l'enlairada montanya.

El Mona ja estava mig adormit, i el Tarregada, dissimuladament, li omplia les butxaques de sorra. Les dònes, també endormiscades, ja no tenien altra esma que descansar: aquella humitat els donava malestar, i els junts de la pell sels feien agafatosos. El Tarregada, que era incansable, al veure que'l Buturutos saltironejava per dintre l'aigua, ensenyant son esculptural desnú, també va voler fer lo mateix, i, despullant-se amb rapidesa, traient-se pantalons i calsòtets tot alhora, perquè no's veiés en l'estat

que'ls tenia, se quedà també nu, i, tapant-se amb les mans lo que més vergonya li feia ensenyar, s'apropà a l'aigua i de cara al mar se mullà'l cap, i de mica en mica, anant rebent l'acompassada impressió de la fredor, se n'anà prop del seu company, i els dos Adams s'entretenien esquitxant-se i remullant-se. Feia certa raresa veure aquelles dugues figures quan sortien de l'aigua, descobrint son desnú: per la part que rebien la llum, marcava sos contorns certa lluentor vermellosa, i lo restant del cos unes taques negroses com molça seca, indeterminades per motiu de la llum indecisa.

No va passar molta estona que'ls banyistes no anessin a molestar als altres, que gaire bé ja dormien, i, amb compte per no fer remor, s'hi aproparen amb les mâns plenes d'aigua. Al rebre l'impressió s'espavilaren seguidament, defensant-se tirant-los sorra, que sels encastava a la péll humida.

Se deixondiren un xiquet, el Mona se descalsà, i les dugues dònes se rentaren la cara, enganxant-sels els cabells, fins que s'aixugaren amb els enagos. Ells volien que elles també's banyessin, lo que haurien fet de bona gana per veure si'ls calmava aquell neguit febrós, però l'apropar-se un carrabiner els féu certa basarda,

no per recatament, sinó per por que son despit no fos causa d'alguna amonestació.

Altra vegada va renéixer una mica d'animació: els despullats tiraven aigua als que estaven vestits, i aquests repelien l'agressió tirant-los sorra, i així corrien i així reien, estragant-se amb una excitació extranya i infundada.

Aviat sentiren esgarrifances de fred, i, petant de dents, sortiren de l'aigua pera vestir-se. Com no tenien res per aixugar-se, se vestiren mig humits, i a cada peça de roba tenien de fer gran esforç.

Amb tot això se sentiren de lluny uns crits: era'l Mesureta, que venia a avisar que l'esmorsar ja estava a punt; però ningú tenia gana, n'obstant i sentir-se defallits per l'estragament, afegint-hi'l Tarregada i l'altre, que's banyaren, que encara's trobaven més desvalguts que'ls demés.

El Mona havia començat a fer un clot a la sorra, com si fos un goç, els altres l'ajudaven sense saber per què, i, quan aqueix tingué la mida de poder-hi inquibir una persona, un d'ells s'hi estirà fent el mort.

El Tarregada, que totes se les pensava, va enfondir-lo més, i amb bones paraules va donar entenent a la Quima que s'hi fiqués. Ella, que

tenia una mandra que no podía donar un pas, s'estirà a dinte, i ells, tot fent broma, la començaren a tapar, deixant-li 'l cap lliure, com es natural, i amb sorra i més sorra la taparen per complet, que gairebé no's podia moure. La Seca prou volia defensar-la, perquè lo que's començà amb broma, ja era molest per l'infeliça enterrada, que se sentia un xic oprimida. Tot-d'una'l Mesureta se li acudí cert acudit que, per més que la dòna lliure provà d'evitar, no li fou possible que l'altra sofrís les conseqüencies; més eren tants els crits que féu, que tot seguit la descolgaren i, aixugant-se la cara, escupint, s'espolsava la roba, quals amagatalls estaven plens de sorra, en tal extrem que no tingué altre remei que treure-s la cotilla. Ells, babejant, reien com uns babaus. Les dugues dònes estaven indignades, dient-se en un moment tota mena de juraments, renecs i desprecis. I, escamades d'una broma pitjor, varen dir que sen volien entornar a casa. Tots ells cambiaren de situació, donant-los mil satisfaccions, convencent-les de que seguissin la broma, però elles estaven desconfiades, i encara que seguien, sels notava que estaven esquivades. Tot xano xano, i trepitja que trepitjaras sorra, se n'anaren al restaurant.

De l'Arsenal se sentien els forts cops de malls dels rebladors i el terratremol dels martinets; de la fàbrica d'acids n'eixia un fum espès i esgrogueit; en el mar ja's veien barques pescadores amb les veles exteses que voleiaven mancades de vent, i les mosques brunzinaven, arrapant-se a la pell humida. A poc a poc la comitiva entrà a la taverna, ont els tenien l'esmorsar preparat en una glorieta de canyes guarnida d'enredaderes mitg seques.

El sol era ja més alt que la torra de la Capitania del port; per la part del Prat s'hi extenia una boirina rosada com la preparació d'un dia xafogós; per la carretera se sentien cruixir els carros de les pedreres i dels vaquers que van a buscar herba als prats del riu.

Hi havien dos moços vaquers que eren molt amics i sempre anaven junts, però un d'ells, aparentant fonda amistat, tenia tant d'odi al seu company, que ho dissimulava fent-li encara més l'amic. Cada dia anaven junts a buscar el ferratge, i un dia l'amic aparent digué a l'altre:

—Anem a banyar-nos, avui que fa tanta calor?

—Anem, — contestà'l veritable company.

—Entretant deixem els carros a l'abeurador.

Se n'anaren els dos a la platja. L'un se despullà tot seguit, i l'altre, el dolent, li digué que's tirés a l'aigua, mentres ell anava a fer de cos. Axís mateix ho féu el pobre ignocent; però, així que estigué nu, l'altre s'hi apropà amb un gavinet i el clivillà de gavinetades, regalantli la sang pel seu cos nu, que rebrillava vermella pel contrast de la pell i el reflexe del sol. Instantaniament va quedar mort, no obstant i revolcar-se un xic per la sorra, venint a caure prop mateix ont els nostres coneguts havien fet el sot pera colgar a la Quima.

L'assessí fugí, deixant l'arma ensangrentada prop de la seva víctima. Una coincidencia fatal, una casualitat causal que, meditant un xic, pot deduir-sen alguna cosa profitosa i pot ser exemple practic d'algunes lleis psicologiques que la vulgaritat ignora, deduint-sen el fatal anatema de que'l mal crida'l mal.

La rogenca montanya destacava'ls seus detalls perquè'l sol hi batia de ple. Les mates verdoses se confonien amb el batiment de la seva ombra i les pedreres descarnades mostraven sa vermellor opaca, com ragalims de sang sortits de ses entranyes. Per la carretera ratxes de vent feien remoure la pols, escampant-la pels camps

propers. L'oreig del mar refrescava de tant en tant, amb gran benestar del caminant. Un carro desballestat, amb toldo de draps de sac, se gronxava mandrós, seguint pel costat de la carretera, arrocegant-lo un burret nafrat i sec escomès perfidiosament per les mosques, que ell procurava esquivar-se amb ses llargues orelles i ventant-les amb sa esquifida cua o fent tremolar nerviosament la pell encastada a l'ossamenta. Un xicotet esparracat i descalç recullia fems amb un troç de llauna que li feia de pala i un cabaç esbocinat i els tirava dintre d'aquella armatosta. El burro bramava, i un home que s'esqueia passar per aquell indret, al veure que'l xicot s'enfadava pels cants, li digué:

— Posa-li un pes a la cua, que no cridarà.

Els carreters feien abeurar els cavalls, que sedents calaven el morro a la pica i, sadollats, babejaven. En aquell instant arribava un gros cavall que era tordillo de les cames, i el seu cos, potser pels anys, era blanc, relluint amb tons platejats per la força del sol. El montava un xicotas que, amb tot hi esser un home ben format, quedava sa figura esquifida amb relació al tamany d'aquella noble bestia. Duia damunt d'ella part dels guarniments que serveixen per enganxar-lo al carro. Bevia amb gran dalit,

aixecava i baixava'l cap, lo que feia fer un moviment relatiu a l'home que'l montava, com si fos per ell una joguina. En aquell indret els arbres hi batien part de llur ombra, i dava llur abric cert benestar. Els cavalls dels carros que s'apropaven renillaven de gelosia, i els que se n'anaven deixaven lloc amb gran recansa, decidint-se a l'estimul d'alguna xurriacada. Ageguda dessota l'ombra dels arbres, una dòna venia taronges, i al seu costat hi tenia ajeguda una nena mal girbada, amb cabells rossos que ressaltaven de la rojor de les galtones. De tant en tant passaven cotxes dels morts amb sos acompanyaments. Un carro amb una bóta regava la carretera, convertint la pols en molestós fangueig. Del port se sentien les pitades dels vapors. Les cigales cantaven; els goços lladraven; el cel, esblaimat, donava més l'aspecte d'un dematí d'istiu calurós d'atapaïda atmosfera.

El burot, que tenia la barraca prop de la taverna, tot sovint hi anava a passar el ratet, que pot ben dir-se que passava més estona allí que al lloc de sa obligació, i quan pels crits comprenia que hi havia alguna colla s'hi arronsava per si'l convidaven, o quan menos tenia un alicient per matar aquelles hores que, de tant no fer res, no li acabaven de passar mai.

Pel trafec que havia vist de bon matí ja havia ensumat que's preparava *juerga*, i com aquell que fa'l distret, mirant si les pells de conill encastades a la paret eren prou seques, s'atansà al compartiment de canyes que estava reservat als bromistes. Ells anaven fent la seva gresca ensopida, i el burot s'acostà fins a la mateixa porta, dient-los:

—Bon profit.

—Gracies, —contestaren els de dintre, afegint: —Que voleu beure, mestre?

—Per no despreciar.

—Beveu, home, beveu. Encara tenim pollastre. Que'n voleu menjar, per fer el trago?

—Això no: ja fóra abusar.

—Aquí no s'abusa, — va dir el Tarregada; —tots som de familia. No es això, l'home?

El burot aixecà'l porró, i, tot mirant el regalim del vi que anava introduint-se al seu canyó, anava bevent. Les dònes sucaven crostes de pa al suc de l'esqueixada.

—Bien! —digué l'home del bastó.

—Que tal, què li sembla aquest xaretlo?— va preguntar el Mona.

—No està del tot malo.

—Si són pixarelles! No hi ha por que li pugi al cap, —digué'l Buturutos.

— Vostè no es d'aquest país, oi?— va dir-li el Tarregada.

— No, sinyores: soc d'una mica más lejos.

— Ja m'ho ha semblat a mi, —afegí'l Tarregada, interessat en parlar amb el guarda.

— Aquesta cara — deia'l mateix — no m'es desconeguda.

— Quien sab! He recorrido tant de món!

El Tarregada, com si volgués fer una investigació, li digué:

— D'aont es vostè?

— Soc andaluz: soy de Málaga, del barrio de la Magdalena.

— Escolti una pregunta, — digué'l Mesureta. — No coneixeria pas, per casualitat, un barber de Gracia que's diu Rodolfo.

— No, senyor: no veuen que fa més de vint anys que soc aquí?

— Digueu-li que segui, — digué la Seca. — No més feu que fer-lo garlar i el deixeu estar dret.

— Segui, senyor, — va dir el Buturutos. — Segui, que menjarà una mica. Acosta un plat, Quima. — I, agafant la cullera de posar, remenà dintre la plata i tragué uns quants troços de vianda.

L'un li acostava'l pa, l'altre li feia seti, el

de més enllà li atansava una forquilla, i el convidat començà a atipar-se i ells el miraven com menjava.

La força del calor se deixava sentir fins als interiors. Del més enllà se sentien els crits i cops de vara dels carreters perquè tenien carros encallats a la sorra; tot respirava una mandra aclaparadora.

Allò de que aquell home fos andalús els va encomanar certs aires de xulo, i el Tarregada, boi picant damunt de la taula amb el puny clos, anava cantant, com si plorés, «Ai... ai... ai...», i el Buturutos, picant amb dos culleres de fusta, començà també'l seu plor: «Mala... puñalá te den», i cada un hi deia la seva, grinyolant tots com si tinguessin un mal extrany. L'un picava de mans, l'altre amb la forquilla'l got; en fi, era un soroll tant desbaratat, que ni se sentia enraonar.

El moço anava i venia per por de trencadiça, però portant mitjos de vi i oferint-los si volien sardines escabetxades.

— Sí, que'n portin, — digué'l Mona.

Aquest, per fer broma, no més deia: «Ui, ui, salao!», tot fent un soroll extrany amb el nas.

Portaren les sardines, qual fortor d'especies

se feia sentir de bon troç lluny; però'l Mesureta va fer-les entornar perquè digué que no més hi havia que mòques.

De mica en mica anava creixent el xivarri i l'alegria; ja eren tots uns, amb el burot quasi's tractaven de tu, i cadascú feia lo que podia per quedar bé, es a dir, ben *corrido*. Les dònes cantaven i ballaven, i devegades la Seca agafava l'home de la punxa i li feia postures, i ell semblava que s'hi entenia; però com que una broma atansava l'altre, no's feia cas de res.

Prop de la glorieta hi havia un safreig, i en aquell moment una dòna hi rentava bugada, fent molt soroll amb el picador. L'aigua que sobreixia, plena de bromera espessa i bruta, esquitxava arreu, fent-se així mateix sentir la fortor de savó i bruticia.

Les parets emblanquinades de l'eixida feien mal als ulls de tant blanques al pegar-hi'l sol, i en les pells de conill posades a secar les mosques verinoses hi bruncinaven. Per terra, arreconats a la paret, hi havia munts de cendra de la bugada. Tot plegat ajudava a completar aquell aspecte extrany.

Feren marxar la dòna, que'ls amoinava amb el pèrfit soroll, i perquè sa presencia no'ls deixava fer les insolencies que'ls vinguessin a tom.

Per damunt de la taula les mosques hi pasturaven amb gran dalit, ficant-se per dintre'ls plats com si's vulguessin acabar lo que ells havien deixat. Les tovalles eren tacades de vi i suc. Les citrelleres tenien el citrell de l'oli tapat amb un tap de suro lligat amb un cordill a la mateixa nança del gerret, qual liquit era espès i verdós. El del vinagre estava tapat amb un troç de paper d'estraça, i en el suc negrós s'hi veia nedar alguna mosca que, aletejant amb furia, volia sortir-sen. A terra hi havien troços de pa trepitjats pels brömistes, i les forquilles de fusta, cremades de les pues, s'estaven abandonades i brutes allí al damunt.

No cal dir les rialles i acudits: ningú defallia. Una de les dònes es posava la gorra suada i humida del burot, i, agafant-li'l bastó amb puny de banya, volia cantar *El Sereno;* els altres seguiren el compas amb les mans. Tot-d'una entrà un borinot negre que, rondinant i cercant els forats, semblava que'ls embestia an ells.

—Mala negada facis! —digué'l Tarregada.

—No maleeixis la bestiola, — contestà'l Buturutos; — alguna cosa'ns ve a dir.

I l'ànim d'aquella gent defallí per un instant i la bestiola vinga rondinar, sense acabar de

decidir-se: ara sortia, ara tornava a entrar. Les mosques l'agredien, i ell, dali que dali, persistia amb sa remor.

Aquell inesperat visitant va cor-pendre al Buturutos, el qual, assegut en un recó, s'estava com aturdit. Amb el cap baix i amb la cadira recolsada a la paret, mirava a terra: una pena l'abatia: alló era'l pressentiment d'alguna desgracia: no més li mancava que's vessés oli o trabuqués el saler.

Tots, menys el guarda, donaren gran importancia a la visita d'aquella indiferent bestiola: cadaú, dintre de sí mateix, cavilava un sens fi de coses, com si a copia de pensar-hi cridessin la fatalitat.

En tant que arribaren a rumiar, no pogueren treure en clar que més desgracia que llur manera d'esser no podia donar-se.

A dintre aquell compartiment s'hi trobaven petits i sentien certa engunia, i l'abatiment del Buturutos s'encomanava als demés. El Mona, pera animar-lo, li digué:

—No t'*arrilis*. Si ara es quan comença la gresca! Sempre feu lo mateix. I es que no sou castissos com jo.

—Qui, tu?—contestà l'ensopit.—Vaja, vés, *pira*. Ets molt *fulero*.

— Qui, jo? Jo vaig a tot arreu. Els homes de la vida no desdiuen mai.

— Mira, Mona, que tu has pillat.

— Jo pillà? No t'en daria poca de feina!

La Seca havia sortit amb el guarda, i entretant la Quima tornava a cantar, *senyalant* tangos amb la seva veu enrogallada, i els demés també feien el ploricó volent cantar.

El Tarregada, en mànigues de camisa i els pantalons arremangats, feia saltirons volent ballar el *bolero*. Excitant-se per fer broma, s'estragà, cantà, agafà'l porró, i, estirant tant com podia'l braç per fer-lo rajar de ben amunt, féu sortir el regalim de la boca, fent-lo pujar cap al costat del nas, seguint aixís fins al front. El vi se li escampava arreu, però la major part li anava a parar a la boca. Els demés reien, i cadaú de per sí feia les seves excentricitats, segons lo que sabia.

No es per ser descrit el limit a que arribà la gatzara bruta d'aquella gent fastigosa, sense les escenes més cotxines i renyides amb tota moral.

Extenuats pel cansanci, els vingué l'abatiment: l'un s'estirava damunt del banc, l'altre buscava inutilment la frescor de terra.

Tot seguit trobaren a mancar la Seca i el guarda, que feia una estoneta havien desapare-

gut. Sortint el Tarregada tot cridant, s'adonà que s'estaven a la glorieta del costat en tal actitut que s'indignà.

—No t'en dónes vergonya, mala...—digué el Mesureta.

—Que no la veus la gran bagassa?—contestà'l Tarregada.

I afegí, dirigint-se al guarda:

—I vós, mestre, sou un sin vergüensa. Això es abusar de l'amistat, i no sé quin sant me deté com no us adinyo ara mateix una mà de plantofades.

Els demés van sortir extranyats. La Quima va posar-se tot seguit al costat de sa companyera, com pera defensar-la.

—Hombre, no se ho prenguin aixís: ha sigut una broma.

—Una broma! Les senyores són nostres. I tu, mala sort, ja pots *pirà*, que ets un budell.

—Bé: què vols dir? Ets molt ceba! Fugiu, que ve'l *baranda!*

—Calla, *patosa!* Val més que *chalis*,—li digué'l Mesureta.

—I sí que me n'aniré,—contestà ella.—Anem, noia, anem; deixem-los estar, que són uns *pelmassos*.

—Ai mala negada facis! Encara't reputxes,

després que ets un barramot? — digué'l Mesureta.

— Digues-ho a ta mare, això, macarró.

El Mesureta anava a tirar-se-li al damunt per agredir-la, però la dòna va quadrar-se i la companyera s'hi posà al davant. Els altres van aturar-lo.

—Toca-la! Toca-la, mala sort,—deia la Quima, — que t'arrencaré'ls ulls!

— Però no s'ho prenguen aixís, — deia'l guarda; — a la fi no ha sido res.

— Teniu sort que sou autoritat, — digué'l Tarregada.

— Adinya-li una bufa, al punxa! — va cridar el Mòna.

— Que salga aquest que'ls tiene tant ben posats! — I, en actitut amenaçadora, el burot anava a treure la burxa del bastó.

— Jo surto a tots els terrenos, ho sentiu?

— Tu, en lloc saldrás.

— Deixi-ls estar, — afegí la Quima; — no's comprometi per aquests macarrons.

— Ai, mala sort! Mala mort puguis tenir!

I d'aquest tarannà anaven creixent les raons.

Els de la taverna, sobressaltats, sortiren a posar pau; les dònes, embolicant-se la cotilla amb un diari, sortiren, i els homes restaren

discutint. El guarda les acompanyà fins a fòra la taverna.

—I el gasto com s'arregla?—digué'l moço.

—Veies, compta.

—Ja està comptat: divuit pessetes.

—Recristro! Divuit andoles!—exclamà'l Tarregada.—No pot ser: t'has equivocat.

El moço'ls cantà'l compte, i després de moltes raons digueren que ho pagarien.

Tots butxaquejaven i ningú treia cap diner.

—Vaja, no us feu el *cabra* i habilleu-la,—digué'l Tarregada.

Després d'escurar-se les butxaques, entre tots reculliren les divuit pessetes, menos el Mona, que no duia cap diner. Tot rondinant sortiren a la carretera, aont començaren a treure comptes per lo que'ls tocava a cadaú.

—Quant me toca?—digué'l Mona.

—Doncs, mira,—contestà'l Tarregada,—quatre pessetes i mitja, perquè tu no has dat res encara.

—Dec,—contestà.

—Que vols dir deus?

—Que no porto cap pesseta, vet-ho-aquí.

—Tens molta barra,—va dir el Buturutos.

Tot discutint se n'anaren carretera enllà, fins que's perderen de vista.

El sol era al punt de mig dia. Les barques que duien lastre passaven calmoses, trencant la finor del gran mirall. No feia ni un alè d'aire; la boirina que eixia de la terra desfigurava'ls objectes del fons, com si 'ls fes tremolar. El castell de Montjuic senyalava'ls vaixells que venien de llunyes terres, i en les esquifides ombres els obrers dinaven.

La gent del barri, de casa en casa i fent rotllo, comentaven el crim que havia sembrat la tristesa pel veinat, i ningú coneixia la victima, que, rebent els xardorosos raigs del sol, cambiava de to a mida que les hores anaven passant, i allí al damunt de la groguenca sorra restava estirat.

III

RES tenia que veure la nostra gent amb el crim de can Tunis, però per aquella encontrada no s'havia vist ningú més foraster. La policia, esma-perduda, com sempre, agafà al Mona. Aquest no volgué dir amb aquí anava per no comprometre als demés, i això'l complicava. Van ficar-lo a la presó.

Amb tot i dar-li tants disgustos, la pobra de la seva dòna estava molt trista, perquè se l'estimava. Quan ella va coneixe-l no era pas d'aquella manera: molt al contrari, treballava, i mai havia donat un què dir a ningú; però desde que conegué an aquella farfatalla de gent viciosa, com si l'haguessin emmetzinat, mai més havia fet res de bo. No era això solament lo que a la pobra Caterina l'afligia, sinó també l'estat de la Cristina, que feia més de tres set-

manes la tenia al llit, esgrogueída i ullerosa, com si la mort li xuclés la vida. Ella no tenia altre remei que anar a fer feines, perquè sense fer això no podia pas menjar, i de la pobreta nena pot dir-se que ningú sen cuidava. En aquesta ocasió s'havia llogat per escombrar i fregar un cafè. Pera fer aital feina se tenia de llevar a les quatre del matí, perquè abans que obrissin l'establiment ja estigués nèt. Era negra nit que ella, amb l'escombra, la galleda i la baieta, ja s'esperava al peu de la porta per no retardar, i allí, asseguda, mig endormiscada, plena d'engunia, pensant amb la seva filleta malalta, esperava que obrissin.

Quina extranyesa li feia la gent viciosa que en aquella hora solia passar pel seu davant! No arribava a compendre com ningú tenia ganes de divertir-se passant com ella passava aquelles tragedies.

A les set del matí ja solia estar llesta, i no cal dir que tot seguit se n'anava a veure la Cristina. Quantes vegades, al pujar l'escala, s'imaginava que ja no la trobaria viva! Quan pensava això s'esfereía i pujava precipitadament, obria la porta amb mà tremolosa, i tot seguit se n'entrava a la cambra, trobant-la tal com l'havia deixada a l'anar-sen.

Pobra Cristineta! Com sofria! La cama que tenia encongida per un tumor li feia molt de mal; el coll el tenia inflat, amb supuracions que li rajaven, mullant-li'l coixí; i sort que ella no sentia la fortor que feia. Els cabells, despentinats, se li encastaven per la cara, fent ressaltar sa negror, amb el to esgrogueit d'ella, els pomuls pronunciats, els foradets del nas estirats com si la pell se sentís oprimida pel crani.

—Mare! —cridava quan sentia soroll, amb veu tant feble que tot just se sentia. Aquell crit consternava a la Caterina, i carinyosa li contestava: —Filla, com te trobes? — La nena sols removia'l cap.

De tant en tant hi anava'l metge de beneficencia, i una bona veína hi entrava alguna que altra vegada, perquè tenia d'anar al magatzem a triar draps vells per guanyar algun quartet. Aquella dòna sabia que la noia no viuria gaires dies, però no s'atrevia a dir-ho a la Caterina per no afectar-la.

Abaix al carrer de Trenta-claus se sentia la gresca que feia la gent per les tavernes; però la dòna no's dava compte de res: dormia en un matelaç a terra prop de la seva filla per si demanava alguna cosa. El sereno, fent el ploricó,

cantava les hores, i del port se sentia la forta pitada d'un vapor, que ressonava arreu.

Se despertà la Caterina, notant que la nena roncava una mica més fort que de costum, i, extranyada, encengué la llantieta, que era un got mig ple d'aigua i oli, qual xinxeta espurnejava, mancada del primer element.

— Cristina! — cridà la mare.

La nena no responia re: sols accentuava més el ronc.

— Cristina! — tornà a cridar.

Aixecant-se tot-d'una i agafant el got que feia de llum, li apropà a la cara. Tot seguit arrencà a plorar.

— Filla! Filla meva! Verge Santíssima del Carme, salveu-me la meva filla! — exclamava agenollada i mirant al cel.

Provà de dar-li una mica de medecina de l'ampolla que hi havia damunt del bagul del costat del llit. La nena no se l'engolia pas: li eixia per un costat de la boca, i parpellejant obria i tancava'ls ullets, ja entelats i sense expressió.

Cregué la Caterina que era un accident, i corrents se n'anà a la cuina, portà vinagre i li mullà'ls polsos, però la nena no's reviscolava. L'amoixava fent-li festes, li parlava, fins que la

pobra Cristineta féu una petita extremitut, obrí la boca com si volgués articular algun mot, i un ronc que's perdé de poc en poc fou l'últim... Els ulls se li obriren, com si mirés a sa mare.

Aquella pobra dòna corria com embogida; l'agafava, saccejant-la com si no la volgués deixar morir; la cridava, prometia ofrenes a la Verge...

Els plors d'aquella mare ningú'ls sentia: ella sola tenia de passar tota la pena. No sabia pas avenir-se de que sa filla fos morta: li semblava que dormia.

Al veure que la nena restava sempre igual, no podia estar-se de cridar-la, tenint arrebats que semblava que's tornés boja. Foren tants i tant continuats els crits, que a la veína li semblà sentir plorar; però com estava mig endormiscada, cansada de tot el dia, no'n feia cas; després se desvetllà un xic i escoltà amb atenció. Tant bon punt comprengué que era a casa la Caterina, d'un bot s'aixecà del llit i, tirant-se unes faldilles, trucà a la porta del davant. A la Caterina li féu l'efecte que era'l Quimet que tornava de la presó, i apressada obrí la porta. Era la veína.

— Es morta! Es morta, la meva filla! — exclamà amb desesperació.

Plorava amb tanta intensitat que caigué a terra, tenint un accident. La veína cridà socors per l'ull de l'escala, i la gent dels pisos de més avall se remogueren al sentir els crits esfereidors d'aquella pobra dòna. Pujaren cap amunt. La major part eren dònes de la vida, les quals, malgrat la seva desgraciada manera de viure, si'ls mancava lo que'n diem honor, no'ls faltaven bons sentiments. No caldria dir que totes van córrer escales amunt. Les unes reculliren a la pobra dòna, que talment semblava esperitada de les fortes convulsions que feia, essent molt dificil poder-la contindre. Les altres se n'anaren a casa l'apotecari, a cercar medecina. Traient-la del pis, la portaren al del davant, perquè cada vegada que aquella pobra dòna veia sa filla s'excitava fortament.

Els uns pujaven per si feia falta alguna cosa, els altres baixaven escales avall apressats pera anar a cercar quelcom; els del replà del primer pis parlaven amb els del segon; tots se planyien de la desgracia; en fi, fou aquella mort sentida per tots els veíns: en tots ells hi regnava la compassió i la pietat, fent, dintre'ls seus medis, tot lo que podien per auxiliar a la desgraciada dòna.

La bona veína tenia rellogada una dòna

d'uns vintivuit anys que's deia Rosalia, que's dedicava, per guanyar-se la vida, a córrer de nits. Feia poca estona que se n'havia anat un home, i, mig despullada, sortí a l'escala, deixant el seu llit per la Caterina.

Després de passats els primers trafecs, decidiren vestir a la noia. Sa mare va dir-los que en el bagul de l'arcova hi trobarien roba; però, per més que ho regiraren tot, ben poca cosa varen trobar-hi. Fos com fos, varen cambiar-li la camisa, perquè la que duia estava amarada de les supuracions, qual fortor resistiren aquelles dònes resignadament. La Sevillana li arreglà'ls cabells, i la Marina anà a buscar unes sabatetes seves perquè no hagués de ser enterrada amb les espellifades espardenyes que la Cristineta solia dur. Com es natural, fou qüestió de parlar de l'enterrament; però totes les veínes juntes no podien pas reunir l'import. Anaren a buscar el bagulaire, i amb lo que pogueren recullir de moment n'hi hagué prou per pagar la caixeta, perquè aquell benefactor exigí una part del seu import per endavant.

Lo que més els dolia era tenir-la d'enterrar de nits, però com ho havien de fer si no tenien diners per fer altra cosa? La Marina i la Sevillana varen oferir-se a fer una capta pel veinat;

però, pensant que ningú se les creuria, varen desistir d'aqueix proposit. Tampoc tenien medi de fer res, perquè com elles no podien sortir més aviat de les dotze de la nit, havien d'esperar l'endemà, perquè en aquella hora de matinada era molt dificil trobar cap home.

—Si poguessim empenyar alguna cosa?— digué la Rosalia.

—Jo no tinc res,— respongueren l'una darrera l'altra.

—Bah, bah! Esperem demà. Ja farem calés d'una manera o d'altra,— varen dir.

Encengueren quatre ciris, ne posaren dos al costat i dos més als peus del llit, perquè aquest estava arreconat a la paret i no hi havia espai per posar-lo al mig. La bona veína's quedà a vetllar-la, i la Rosalia se n'anà, junt amb una dòna que feia com de minyona, al primer pis, a fer companyia a la pobra Caterina, que no minvava de plorar, amb tot i estar més sossegada. Aixís determinaren esperar que's fes de dia.

La mare de la morta tot era voler-la entrar a veure, prometent a les dònes que li feien companyia que seria l'ultima vegada. Elles se resistien a deixar-la sortir, tement que s'impressionaria massa; però varen ser tantes les supliques, que no tingueren esma de retenir-la més. Ni

tant sols se podia tindre dreta: l'aguantaven per sota l'aixella. Aquella mare, amb la vista fixada a la porta, llagrimejant, s'hi atansava com si'l cor li digués que sa filla s'havia despertat. Trista ilusió! El somni de la filla era etern.

Tant bon punt sigué al seu pis, se deslliurà de les dugues dònes que l'aguantaven, i com de la porta al llitet ont era la morta hi havia un pas, s'abalançà damunt d'ella per besar-la, mullant-li sa esgrogueída carona amb ses llagrimes. Fou aquell un moment de confusió: els plors consternaven a les veínes i tot esforç era ben bé inutil pera treure a la desesperada dòna, fins que, sobrevenint-li un altre atac, perdé l'esma. Un candeler caigué, i, com era de terriça, se trencà. El ciri encès començava a cremar les robes del llit. Les dònes, espantades, cridaren esglaiades, i la mare caigué a terra amb fortes convulsions. Al caure's fèu mal al cap, d'ont li eixien gotes de sang. Tal enrenou va fer córrer altre cop als veíns, que sort a la seva oportunitat no s'encengué'l llit. Conduiren altra vegada a la mare al pis del davant, fins que, retornada de l'accident, quedà estirada, abatuda, damunt del llit, demanant sempre a la Cristineta.

Entre unes i altres coses se fèu de dia, i en-

cara no hi havia re determinat per l'enterrament de la nena. Entretant, per això, el bagulaire feia la caixeta. Aquelles desgraciades dònes de mala vida i bon cor no tenien altra manera de fer diners que la de llogar el seu cos, i esperaven neguitoses l'hora de poder fer algun quartet. Per altra part, llurs relacions eren, si fa o no fa, del mateix tarannà, i no tenien altre remei que sortir al carrer a donar el vol de costum; però això era molt perillós fer-ho de dia, perquè tenien prohibit sortir més aviat de les dotze de la nit. No obstant, com tenien el ferm proposit de fer diners, tant bon punt s'obrí a casa la pentinadora, que era unes quantes cases més enllà, la Marina i la Rosalia anaren a fer-se pentinar.

A la Juanita, la pentinadora, li extranyà que aquelles dònes, que solien fer-se pentinar a la tarda, hi anessin tant dematí. Ellesl i explicaren el motiu, i ella, compadida, els donà dos rals, sense que'ls cobrés el pentinat, que s'esqueia haver-lo de pagar aquell dia.

Sortiren engalanades i plenes de clim negre, que talment semblaven dugues marqueses, i, tornant-sen cada una a casa seva, començaren l'interminable tasca de pintar-se la cara per excitar més als homes que lloguen amor.

Amb tot això ja era mig dematí quan les dugues bones dònes sortiren al carrer. L'una era rossa, de cabell pintat; l'altre, de negre tenyit. Anaren carrer de Trenta-claus enllà, fins a sortir a la Rambla. Allí's deixaren pera anar cada una per sa ruta. La Marina tirà pel costat de mar, anant a dar la volta pel carrer de Montserrat; l'altre, pel carrer Nou, donant la volta pel carrer den Guardia.

Al primer vol se trobaren, si fa o no fa, pel mateix indret; però elles, resignades, tornaren a fer el camí. Quan tot-d'una la dels cabells rossos, o sia la Marina, notà que un senyor la seguia. Ella tota s'animà. De mica en mica s'aixecava les faldilles perquè'l seguidor veiés les polacres blanques, i, aprofitant el pujar i baixar de l'acera o una mica d'humitat que hi hagués, s'aixecava la roba per si les mitges acabaven de fer el pes, fent-ho sense que fos vist que era fet expressament. Ella, ja experimentada en aquella mena de feina, pels vidres dels aparadors veia si l'altre seguia o no. Efectivament, el senyor, que ja tenia certa edat, anava seguint atret per aquella hermosura. Al tombar una cantonada la Marina se girà perquè l'home no perdés l'esma i no dubtés. Ja era al carrer de Montserrat. Ella, contenta d'haver fet sort, ca-

minava revenxinada, donant forts cops de talons, remenant el cul i marcant les seves aparents formes. Tot d'un plegat, d'una escala sortí una moça i, adonant-se del senyor que seguia a la dòna de més endavant, se li posà al costat pera pendre-li. El senyor, vermell de cara, sofocat, no sabia què fer, però mirà fixo a la dòna que l'havia escomès. Aquesta mig l'estirà pel braç, perquè amb el mirar comprengué que an el senyor no li anava mal, i, fent-li caricies, prometent-li lo que no's pot dir, el féu entrar a l'escaleta. La Marina's girà al ser al cantó, refiada de que encara la seguien, i quan vegé que havia desaparegut començà a maleir de mala manera i a renegar tota sola. Escaient-se a passar tres pianistes estirant l'orga, van adonar-se d'ella i van dir-li quelcom. Un d'ells, més desvergonyit, li ventà patacada a la part que ella confiava més, s'esvalotà, cridà, renegà, maleí a sa propia mare i armà un escandol perquè'ls pillets l'insultaven cada vegada d'una manera més ofensiva. Comparegué un municipal i renyà an ella, i els altres sen van anar, quedant-se ellà disputant amb el guarda perquè no li donava la raó. Estant en aquestes arribà un esbirro de l'higiene i l'agafà. No pogué defensar-se de cap manera. No va tindre altre remei que seguir a

pagar la multa o estar presa'ls dies que estaven estipulats per aquests casos.

Altra sort tingué la Sevillana, que si bé li costà donar més voltes, a la fi trobà lo que desitjava. Enllestí i tornà altra vegada a donar voltes. La seguien i la deixaven, fins que un o altre s'hi enganxava. Pogué recullir algun quartet; demanà també diners a un amic seu, i entre tots els veíns i veínes pogueren recullir tot justet per enterrar la noieta.

La pobra dòna del Mona feia tres dies que havia enterrat a sa filleta, i quan arribava a casa després del treball li feia molta tristesa trobar-se sola. Sa vida no cambià per res, perquè no podia pas prescindir del seu treball. Entaulant coneixença amb un amic de l'amo d'un kiosco, se dedicà, a més a més de fregar rejoles, a vendre diaris.

Se descobrí l'autor del crim del vaquer, i al cap de poc temps el Mona quedà en llibertat, el qual, a l'entrar a sa casa i trobar-hi a mancar la noia, n'obstant i saber ja que era morta, va tindre una gran tristesa, d'aquelles que fan pensar una mica als homes, per depravats que siguen.

Tot era buscar-se feina, però mai en troba-

va, fins que, atiat per la seva dòna, se dedicà a vendre diaris. Ocupat en aquest treball, se distragué bon xic del vici que l'anava consumint per moments.

En Tarregada, que havia estat molt espantat perquè's creia que l'agafarien, continuava'l seu mal camí, desitjant la mort del seu pare per poder-se gaudir dels diners que ell pressentia que li deixaria. Un cop enterat de que ja havien deixat anar al Mona, començà altra vegada a deixar-se veure pel carrer de Mig-dia, i cada vespre se n'anava a cal Tinyós a passar la nit.

Aquest establiment del carrrer de Mig-dia era una mena de taverna ont a l'entrar, a la dreta, hi havia'l taulell de beguda pel copeig. Tenia la botiga dugues portes. L'una d'elles estava sempre tancada. Més endintre del primer compartiment hi havia una sala gran, de tota l'amplada de la casa: era més fonda que ampla. Al voltant hi havien taules de marbre, i a l'entrar, a l'esquerra, darrera les vidrieres, un piano amb el seu pianista, quals primors filarmonics excitaven a ballar a la concurrencia, que en sa major part eren tripulants. Al fons d'aquella sala de ball s'hi veia una porteta que a l'obrir-se descobria'ls graons d'una escala que conduía al pis ont hi havien cambres amb llits disposats

sempre per qui volia pujar-hi en companyia d'alguna de les dònes que ballaven.

Aquelles dònes, sempre dispostes a beure, a ballar i a lo que fos, eren d'una casa del davant que estaven en combinació amb el Tinyós, amo de la susdita taverna. Elles sabien d'una manera exacta l'entrada i sortida dels barcos del nostre port, com per endavant també's prevenien quan havia de visitar-nos una esquadra. No es d'extranyar que ho sabessin, perquè'l seu negoci tenia molta relació amb la marina.

Entrà una nit el Tarregada mentres el Roig ballava amb la Menuda. S'assegué en una taula ont ja feia estona que'l Garuldo l'esperava tot garlant amb la Flores.

Eren les onze de la nit quan començava la bullanga. El pianista, assegut davant de l'instrument, amb perfidia pegava cops a les rovellades tecles, ressonant ses desafinacions amb notes metaliques. Les dònes s'apropaven als homes, els quals, asseguts o mig ageguts, acceptaven carinyosament lo que elles, per excitar-los, els feien. El Roig ballava al mig de la sala.

Aquest ballador era un home d'uns trenta anys, de regular alçaria. Duia una brusa negra molt llarga que quasi li arribava als peus, desfeta del coll, caient-li per darrera, ensenyant una

mica de desnú de la pitrera. Era sec de cara, nerviós de mans, roig de cabell, que'l tenia completament riçat; tenia'l nas aguileny i ulls sortits, de mirar fixo i penetrant. Portava sabates de lona de color de cendra, veient-se la forma dels dits del peu ben marcats per la suor i la bruticia.

Ballava amb una noia petitona que, no obstant i tindre uns vintivuit anys, anava vestida de curt i duia trena penjant com si fos una nena.

La parella feia rotllo. Ell, excitat i nerviós, suat, que la suor li regalava cara avall, agarbonat amb la dòna, donava voltes, corria totd'una, anava creixent el seu entusiasme i sa excitació, i era tanta sa febre que, arrapant la balladora per sota l'aixella, li feia dar voltes sense que toqués de peus a terra. La roba, amb la furia de voltar, se li aixecava, i els que miraven reien. Les dònes cridaven, el pianista cop va i cop ve, i l'home de la brusa negra i roig de cara i pèl, com un monstre imaginat, no calmava'l seu neguit, amb la vista fixa a la dòna que tenia entre ses urpes. De mica en mica s'anava encorbant per apropar-se a la cara d'ella, i aquells dos sers que talment rodolaven, eren l'admiració de la concurrencia. En un recó, dònes

agarbonant a un mariner que, enrogit de cara, anava bevent cervesa, i elles, frenetiques, esperaven el moment que's decidís per amor a fruir ell d'elles i elles dels seus diners. El Tinyós, amo de l'establiment, especulava lo que'ls parroquians feien. Quan un se n'anava per la porteta del fons, amb l'expressió de la cara ja se li coneixia la seva satisfacció, perquè darrera d'ell hi anava una dòna.

Sota un gros quadro ont hi havien retrats de dònes disfreçades, que eren les que en temps de l'Exposició Universal havien estat al servei de la casa, s'estaven el Tarregada i el Garuldo enraonant. Aqueix ultim era gitano, que solia anar allí per si l'amo volia fer-li esquilar el goç de Terranova que dia i nit tenia al terrat. L'amo, convidat pel Tarregada, acceptà una copa d'aiguardent. Com era sa costum d'explicar valenties, començà a explicar-los com ell sol ferí a més de vinticinc mariners italians que havien armat bronca.

—Pocs homes de la vida hi ha que no hagin rebut de mi, però jo aviat els enllesteixo: agafo un home així (i donà una urpada al Tarregada que tot el trontollà) i pum, pum (fent el gest de tirar tiros), al carrer; un altre, i lo mateix, fins que'ls enllesteixo.

— *Rot de Bel!*[1] Si que es valent el *busnó!*[2] — digué'l Garuldo, mirant al Tarregada.

Mentres aixís estaven parlant, del carrer se sentien forts crits, xiulets d'auxili i tancament de portes. Sobtadament entrà un minyó d'uns disset anys, amb brusa i sense res al cap.

— Amagueu-me! — digué aixís que entrà.

Les dònes s'espantaren i van calar-se totes a la porteta del fons que conduía als demés pisos de la casa; els homes s'agruparen a la porta; i el nou arribat pantejava excitat i esfereit, mirant arreu; però, no trobant lloc propi per amagar-se, agafà una gorra, la primera que li vingué a les mans, i amb tota sang freda sortí.

L'amo s'havia amagat amb les dònes, i costà molts crits fer-lo sortir, d'espantat que estava, perquè conegué al Tairo petit, que es com li deien al que havia entrat.

Passat el primer esglai, les dònes sortiren de ses cambres, repartint-se altra vegada per entremig de la concurrencia; però'l Tinyós no sortia, lo que extranyà moltissim a tots els que'l coneixien, perquè un home tant valent, com deia ell, no era natural que s'escabullís d'aquella

1) Nom de Déu.
2) Home.

manera. El cridaren desde'l llindar de la porteta que conduía a les cambres; però ell, el valent, no contestava.

— Baixa! — cridà la seva dòna, que, com era natural, feia de mestressa. — Baixa! No hi ha res.

Ella prou el coneixia com ningú, però no li convenia dar a entendre que estava amagat de por, fins que, després de cridar repetides vegades, se decidí a pujar, trobant-lo amagat al pis de dalt, en un lloc propi per certes feines.

— Però, baixa, gallina! — li deia la dòna.

— Espera-t una estona, que ja baixaré.

— Mira que't filaran que tens coba.

— Jo coba? — contestà desde dintre. — Que't creus que soc tant *blanc?* [1]

— Vaia, no'm vinguis amb paveries a mi, — li digué ella, tota enfadada. — Baixa, que ja no hi ha res.

— Són fòra ja? — preguntà traient el cap i tot cordant-se les calces. — Què ha sigut?

— El Tairo, que ha mort al Rompi. Apa, baixa, que abaix les dònes estan soles i no puc deixar-les més estona.

— Ja vinc, dòna! Digues que estic una mica marejat.

1) Covart.

La dòna se n'anà escales avall. Com era natural, excusà la por del seu home.

— Ja podiem cridar! Com havia de baixar, el pobret, si estava marejat! Vol beure, i després està malament de ventrell, — va dir la mestressa per dissimular.

Al cap de poca estona sortí'l valent fent exclamacions de trobar-se indisposat de l'estomac, i fent el melindrós s'assegué altra vegada prop del Tarregada i el Garuldo. Per cert que aquest ultim estava una mica esquivat, puix entraven i sortien policies, i aquesta mena de gent mai es vista amb bons ulls per cap gitano.

Prompte se sabé lo que havia succeit: el Tairo havia mort al Rompi d'una ganivetada.

En Rompi era un home de la vida, com sol dir aquesta classe de gent. Un bon home, segons deia'l Tinyós; però tenia la costum, per entretenir-se, d'agafar un gat, se'l posava entremig de les cames, subjectant-lo de certa manera que no'l pogués esgarrapar ni mossegar, i ell amb tota la parsimonia's treia un ganivet de refilada punta, arrencava'ls ulls de la pobra bestiola com qui destapa una ampolla, i li feia fer fortes rialles el veure'l gat, cego i plena la cara de sang, com corria dant-se cops arreu; o a la mellor agafava un goç, li tallava les orelles o li

arrencava la pell de la meitat de la cara, o li tallava les parts genitals. Aquests eren els divertiments d'aquell que'l Tinyós el considerava un home de bé.

Aquella nit s'escaigué que'l Tairo petit havia arribat de Cette, ont havia treballat bastant, i duia algun quartet. Sortiren els dos companys, ell i el Rompi. Aquest ultim, que tenia molta més edat i era pels seus fets molt temut, tenia estemordit al Tairo petit. Duien tots dos una bóta de pell que hi cabia prop d'un porró de vi, i la feien omplir, però pagant el Tairo, i quan estava plena, agafant-la pel broc, o sia per la part més prima, el Rompi ventava cops a la cara del Tairo petit. Malgrat el moltissim mal que li feia, aquest resistia l'humiliació; però foren tantes i tantes les vegades que li féu, que a l'ultim no pogué resistir més: se tragué una faca de la forma de llengua de vaca, enfonsant-la al baix ventre del seu torturador, dient-li:

—Té! Ja no maltractaras a ningú més!

De prompte'l ferit digué que no li havia fet mal, ensems que cambiava'l color de la cara. L'amo i el moço de la taverna, ajudats d'alguns homes que s'esqueien ser allí, a empentes el tragueren a fòra'l carrer, perquè no comprome-

tés l'establiment. Al cap de poca estona morí.

Continuà'l ball, i el Ros altra vegada's posà a ballar, fent giravoltar la balladora. Els concurrents, excitats, discutien lo que havia succeit, i del carrer se sentia la remor de les converses referents al mateix objecte.

El Garuldo sen volia anar perquè estava esfereit i no era costum d'ell retirar molt tard; però'l Tarregada, que mai acabava les ganes d'enraonar, el retenia. Vingué'l Mesureta, el qual, asseient-se a la malehida taula, demanà aiguardent per refrescar la boca. Li explicaren lo que havia succeit, i, deixant aquesta qüestió al recó de les coses passades, el Mesureta digué al Garuldo que hi havia un drapaire amic seu que li deien el Xato que's volia vendre un cavallet.

— Això arrai! — digué'l gitano. — Aont s'està, l'home?

— Oh! Es que jo també hi vui *jamà*[1].

— Bé, l'home: tot se pot apanyar. Podrieu vindre demà a un lloc que jo us diré?

— Prou! — digué'l Mesureta. — Ont s'ha d'anar.

— Al portal de Sant Antoni. Sigueu-hi a les

1) Hi vol part, menjar-hi.

dotze del matí, que allí hi ha homes inteligents i tenen *molt lubé*[1].

— Està dit. No m'enredeu, paio!

— Ai, per la meva mareta!

El Garuldo se n'anà, i la concurrencia feia'l mateix. Sols quedaven el pianista, les dònes i els moços de la casa.

Les dònes del carrer de Mig-dia ja tenien aliciènt per parlar: no més se sentien les converses com murmuracions. Era ja molt tard de la nit.

La malaltia del pobre pare del Tarregada li havia fet gastar els pocs estalvis que tenia, i la conducta del seu despreciat fill el precipitava a la mort. El bon vell, encastat al seu llit, sofria horriblement les fortes punyides del dolor reuma. Quan el dolor li calmava, aleshores reflexionava sa desgracia, i calculant que aquella situació no podia durar, s'esfereía, perquè pensava que si durava gaire més aquell estat no tindria altre remei que anar a trucar a les portes de l'hospital. Li feia tanta impressió això, que no podia pas pensar-hi, i, omplint-se-li'ls ulls de llagrimes, plorava com un nin.

1) Molts diners.

El seu fill s'havia donat a la vida. Dar-se a la vida significa, per aquesta gent, que s'ha perdut tota mena d'escrupols: quan l'embrutiment s'apodera d'ells prenen aqueix titol, i això sembla que'ls dongui certa llibertat per moure-s dintre tota mena d'aberracions. A Barcelona aquest tipo inclou dos aspectes en un, l'*apache* i el *maquereau*, i de la mateixa manera vol els diners de la dòna mundana per medi del rigor, que tima, roba i atraca al més indiferent vianant.

Encara que'l Tarregada tenia aquesta presumpció, com si fos una cosa que'l dignifiqués, no era'l cinic pervers que en el seu sí crea la maldat: ell no més era un embrutit, i per això per l'unic que servia era per fer de papellona. En assumptes complicats no podia pas ficar-s'hi, perquè no tenia la llestesa que requereix aquesta manera de viure. Al principi d'estar son pare malalt, l'afició als diners li feia pensar quan se moriria, i per això deia que quan moriria'l *gueto* aniria a menjar crema; però després massa sabia que'l vell no tenia re, i vivia de la manera més indiferenta envers el seu pare.

Ja d'algun temps s'havia acollat amb el Mesureta, perquè com que aquest feia algun que

altre negoci, podia pessigar-hi algun quartet, i els vespres treballava *apunts*[1] per fer el burro, i anava a la quarta, quan trobava un *primo*[2]. Per cert que això li valgué un fart de clatellades, perquè estant jugant a cal Badó, ell se posava darrera del punt, marcant les cartes al papellona de la casa; però un peixater se n'adonà i digué a un seu company:

—Seu aquí. Fes unes quantes jugades per mi, que vui anar a cambiar l'aigua de les olives.

I, tot fent el ronsa, espià lo que feia'l Tarregada i vegé que signava l'as. Al cap d'unes quantes jugades signà que tenia la groga. El papellona arrastrà d'as i ell féu burro perquè la tenia sola. El peixater *s'abroncà*[3] i no volia pagar el burro, el Tarregada deia que era obligació d'arrastrar d'as, i l'altre li ventà bofetada, i d'aquella una altra. Quan els demés volgueren descompartir-los, ja tenia la cara com un tomaquet.

Com havien quedat, el Garuldo i el Mesureta, l'endemà, a les dèu, no feren falta al

1) Els que juguen
2) El que'ls guanyen els diners amb avantatge.
3) S'enfadà.

portal de Sant Antoni. En aquella hora hi havien molts gitanos reunits.

El Turena s'estava assegut en un tamboret sota d'un arbre tot tallant, amb les estisores d'esquilar, trocets de budell per dar-los a un gocet que, grinyolant i remenant la cua, els esperava famolenc. A l'arribar el Garuldo amb els dos *busnós*[1], tant el Baluni com el Cari s'hi atansaren, perquè cregueren que era cosa de fer alguna *truca*[2].

— Hola, Turena! — digué'l Garuldo. — Vinc amb aquests homes, que hem de fer un negociet.

— *Barbi*[3], home! Espereu-vos un moment, que acabo de donar menjar al *juquel*[4].

— Nosaltres no tenim cap pressa, — contestaren els paisans.

El Turena digué al Baluni: — *Ni adinyas butet d'espurrià*[5].

— Axí 's farà *atsalò*[6]. Té: aquí tens el *lil*[7].

1) Homes.
2) Cambi.
3) Molt bé.
4) Goç.
5) Li dónes masses budells.
6) Gras.
7) Paper.

—I continuà donant menjar al gocet, que encara no tenia temps d'arribar a terra que ja se l'havia engolit. Tot fent el tonto digué:—I, doncs, de què's tracta?

—Ja veureu: tinc un amic—contestà'l Mesureta—que voldria fer una *truca* o vendre-s un cavallet que té.

—Això arrai!—digué'l Baluni, ficant-se a la conversa.

—*Na parinxi*[1], —contestà 'l Garuldo.

—*Muquén*[2], home, *muquén*, o sinó 's creurà que'l volem *cujavà*[3].

—Voleu fer-me'l favor de callar? Mala negada us faci la llenga!

—Ai, mareta! No maleiu. *Atxalemsem*[4], Baluni: ja sab prou.

I el Baluni se n'anà amb el Cari unes quantes passes més enllà, prop d'un grupo de gent que estava embadalida mirant com un home menjava estopa encesa dalt d'un tablado, cridant així l'atenció per vendre una pasta que curava els ulls de poll i un liquit que les monedes falses les feia tornar bones.

1) No diguis res.
2) Calla.
3) Enganyar.
4) Anem-nos-en.

— *Rot de Bel!* Que sou pesats! — exclamà'l Turena. — Digueu. De què's tracta?

— Se tracta de que aquest conegut meu vol vendre o cambiar. Jo, com que soc amic del Garuldo, ahir vaig parlar-li, perquè jo també voldria guanyar-hi alguna *andola*[1], sabeu?

— Quina mena d'home es aquest? — preguntà'l Turena.

— Un bon xicot. Es un noi que va amb el cor a la mà.

— Jo ho dic perquè no *s'abronqui*[2], sabeu?

— Si'l servim bé no pot pas dir re, — respongué'l Mesureta.

El Tarregada feia amb el cap gestos afirmatius.

— Ja veureu: si no'l *guarnim*[3] nosaltres, també ho farà un altre. No es això?

— No parlis més, Garuldo, — digué'l Turena. — Si hi ha algun *baré*[4] a guanyar l'hem d'aprofitar. No es això, bon home?

— Sí, però fent-ho bé, — digué'l Mesureta.

— Bé: no sou pas tant amics. Si ell pot afanar un negoci, bé ho fa, — digué'l Tarregada.

1) Pesseta.

2) Escami.

3) Enganyem.

4) Duro.

— Això, sí. I es allò que diem, que en el negoci no hi han amistats.

— Com se pot arreglar això? — preguntà'l Tarregada.

— No hi ha altra manera que fer una *corriola*[1].

— Mau! — féu el Mesureta. — I si s'abronca?

— Que s'abronqui! — contestà'l Turena. — Vós feu lo que jo diré, i no tingueu por.

— Fieu-vos d'aquest home, que'l conec de tota la vida, — digué'l Garuldo tot nerviós perquè veia un negoci segur.

— No podrieu fer-ho sense comprometre-m a mi? Fes-ho tu, Tarregada.

— Tant me té; però de tu sen fiarà més.

El Turena, que era molt llest, s'aixecà arreglant-se la faixa, i, tot embolicant les estisores amb un mocador, digué: — Vós coneixeu an aquest fulano?

— Prou! — contestà'l Tarregada.

— Ont s'està?

— Al mateix carrer d'aquest, — digué signant al Mesureta.

— Vós us en hi aneu i el *toquén*[2], dient-li

1) Combinació d'engany.

2) Que no l'avisin.

que sabeu una aca molt bona; que hi ha un senyor que'n dóna sis unces, i que'l mateix que se la ven, perquè es massa gran, ne vol una de més petita, i que potser faria cambis.

—I si diu que sí?

—Aleshores veniu aquí i m'ho dieu, digui lo que digui.

—Va bé, —afegí'l Tarregada.

—Jo no ho faria aixís, —digué'l Garuldo. —Valdria més que hi anessim els dos.

—També es igual, —contestaren els altres.

—Aont ens trobarem?

—A cal Xato, aquesta tarda, que quan plega té'l carro davant de la botiga.

—Voleu venir a beure?—digué'l Mesureta.

—Anem, —digueren els altres, anant-sen pel carrer de Sant Antoni.

En aquella hora al Portal hi havia molt moviment. Les dònes que venien davant de les portes del mercat corrien d'ací i d'allà empaitades pels municipals. Davant de l'orinador hi havien tot de carretons plens de fruita, i els crits dels venedors feien gran confusió. Allí unes gitanes venien puntes, mitges i altres peces de punt; ara passava un tranvia, suara un carro carregat de vigues de ferro que a cada

sotrac feia un terratremol estident; els dels gelats cridaven: «Qui refresca!»; tot-d'una se sentí la trompeta del nunci; més enllà s'armà un gros esvalot perquè'ls del llaç escorredor volien agafar un goç i no podien: els uns s'en reien i les dònes els maleíen. Un home tocà una campaneta a dalt d'una taula plena d'eines de dentista, cridant l'atenció amb un crani que tenia a les mans; el que menjava estopa s'enfadava perquè li fugia la gent, i cridava, bracejava, gesticulava, i ningú l'entenia, i vinga fer ganyotes com si desafiés al seu contrincant. Prop dels Escolapis un home amb ulleres negres venia l'historia d'una fera malvada que's menjava homes, dònes i criatures.

Eren les dotze del mig-dia, i la quitxalla sortia d'estudi, corrent i cridant, ajudant a engroixir els grupos, els uns i els altres empaitant-se per entre carros i tranvies, atolondrant als vianants. Per moments el trafec creixia, les tavernes s'omplien de gent, i, aprofitant l'ombra dels arbres, els obrers menjaven. El sol batia de ple, fent rebrillar les teules del gran mercat. Com si la seva força fes bullir la terra, eixia una polsina xardorosa que armonisava la diversitat de colors que d'arreu brollaven. Com era dia d'encants, hi havia major bullici; però en aquell

moment, per motiu de l'hora, restava tot una mica calmós.

Aquella mateixa tarda arribava, com de costum, el Xato amb el carret ple de trastos i draps que havia comprat, i entre ells hi havia un cabaç ple de llibres escrits en català torturat per escriptors contemporanis, els quals, faltats de bon sentit, escriuen les coses més banals. Se'n destacava un que, per lo groixut i el color groc de les cobertes, un senyor que s'esqueia passar l'agafà, i, tirant-lo amb despreci, digué:

—Quina llauna! Això es prosa melosa, romanticisme de l'ensanxe.

—No li convé aquest llibre, senyor?

—I que m'ha de convenir! Sinó que fos per fer-me perdre les ganes de llegir!

—I aquest que no li agrada?

—No'm vinga amb òlives ni calaveres.

—Esquinsi les escobertes.

—Si es d'un que escriu amb els peus! Ni té forma ni sab de gramatica.

—Com se coneix que no té ganes de comprar!

I, tot remenant els llibres del cabaç, contestà:

—Però si no hi ha res!

—Miri: aqui sota n'hi ha un que es molt bonic. Miri quines escobertes més maques!

I, remenant llibres, tragué'l que feia referencia.

—Teniu, mestre. Us han enganyat. Deixeu-vos d'oracions, que són una plepa. Lo mateix que aquest altre amb les hores. Dispenseu, bon home, però tot són coses d'ara, que no valen re.

—Ja està dispensat. Això arrai!

La dòna del Xato anava entrant a la botiga lo que aquest treia del carro.

—Té. Ten compte amb aquest florero, que no't reïlisqui'l vidre,—digué'l Xato a la dòna.

—Què dus més?—preguntà ella.

—Un sac de draps i una estatua de guix.

—Això es una estatua?—digué mirant un bust que estava de boca-terrosa damunt les bosses del carret.

—Si: es un retrat d'un politic.

—Això sí que no ho vendrem mai! Que no ho veus que té'l cap foradat?

—Ja hi posarem un pegat. Vès que no l'acabis de trencar.

La dòna, tota esporuguida, replicà:

—Té, té! Ja l'entraras tu, que té'l cap ple d'escarbats.

—Que ets poruga!

Tant bon punt anava a desenganxar l'aca del carret comparegueren el Garuldo i el Tarregada, i, sense dir res al Xato, el gitano mirà'l cavallet de cap a peus, fent gestos negatius amb el cap, demostrant que'l despreciava. Li arremengà'l llavi i mirà les dents, amb la mà li féu un gest davant de cada ull per veure si era cega, i el Xato, fent com aquell que no se n'adonava, acabà d'entrar a dintre la botiga'ls trastos que s'havia deixat a l'acera. Al tornar a sortir se dirigí al gitano.

—Què hi ha que dir d'aquesta aca?

—Res, bon hoẽe. No més es que està amarada i em sembla que es massa petita pel vostre treball.

—Vós sí que esteu amarat! Aquí lo que hi ha es molta sang, —va dir el Xato.

—Jo no diré que no siga valenta, però es una bestia que es cansa i per vós us convé un animalet més gros. Com aquell que té'l Turena, — digué dirigint-se al Tarregada. —Ño coneixeu un drapaire que li diuen en Mesureta.

—Prou!

—Doncs aquell us dirà quina mena d'animal es, docil com un anyell, però posat a la feina ja podeu carregar quintars. I quin córrer!

Es a dir, allò es volar! Ja hi ha qui'n dóna vuit unces, però ell en vol nou. Us-e la voleu vendre aquesta?

—Com a vendre-la, no, perquè n'estic content, sabeu?

—Però si us la pagaven bé, tant té guanyar els diners en una cosa com en una altra. No es això?—afegí tot mirant al Tarregada. Aquest digué:

—Compreu-li vós.

—Jo no, però sis unces ja sé qui les hi donarà segures. La donarieu per sis unces?

—Home, l'aca val més. Ja ho veieu vós si està bé: encara no ha clos,—contestà'l Xato tot confós, perquè no més li costava seixanta duros. I afegí:—Si a mi ja me les costa!

—Tot lo que volgueu. Si voleu jo us-e la faré vendre,—contestà'l gitano.—Jo faré vindre un home que se la miri, i es allò que diem: toquem i toquem.

—Vaja, no sigueu tonto! Per sis unces ja la podeu aviar,—digué'l Tarregada.

Era tant el negoci que veia'l Xato, que no s'atreví a dir que sí perquè no sen desdissin, i, fent l'amohinat, contestà que hi tornessin l'endemà.

Com es natural, el drapaire explicà a la

seva dòna l'oferta que li havien fet de l'aca, i que ja que la que tenia era massa petita, estava disposat a fer-la baratar.

La dòna, que no era del tot tonta, li digué:

—No't fiis d'aquesta gent, que saben el dimoni ont jeu.

—Que't penses que tinc pa a l'ull, tonta! Quan ells hi van, jo ja'n torno. Quant ens va costar? Quatre unces. Que't creus que'ls hi he dit la veritat? Potser sí que's creuen que tinc llana al clatell!

—Mira, noi, que tenen molta lletra menuda, i si de cas fes allò: toquem i toquem. I qui es aquell que anava amb el gitano?

— Es el Tarregada.

—Ah! Sí?

— Sí: viu amb l'esquena dreta.

—Bé prou que ho sé! Com se coneix que no té ni pena ni gloria! El pobre del seu pare no's pot moure del llit. Pobre home! Quina manera de sofrir! Això que queia de bondat! Aquest baliga-balaga li ha fet veure'ls ulls verds.

I, tot arreglant els trastos i demés objectes que havia comprat, el Xato i sa muller se quedaren parlant.

El Tarregada i els seus companys de negoci no tenien altra deria que la de fer la *corriola* al Xato i ja s'ho tenien tot pactat, perquè després d'haver tocat al reci se trobaren a la Pansa, quedant per l'endemà. Així fou. A les nou del matí ja eren al Portal, i quan estaven disposats per anar a rebre la resposta, varen veure venir del carrer de Sant Antoni una dòna que corria vers ont eren ells. Prompte compregueren que quelcom d'importancia succeía, i, arribada la gitana, preguntà pel Balusis.

—Es a *monrubà un juquel*[1], —contestà'l Garuldo.

—Ai, mareta, que no puc aguantar més els plors!

—Ai! Què tens, filleta meva?—féu tot extranyat el Tarregada.

—A l'Aranya se li ha mort l'home.

—Ai! El Palalets! Ai, Verge Santissima! El Palalets *mulé!*[2]

—Correu, veniu, que l'Aranya i la Tona se revolquen per terra de tant plorar i els homes han *xalat de trajà!*[3]

—Ai! Mala gent! Han deixat el *mulé!*—

1) Esquilar un goç.
2) Mort.
3) Han fugit de por.

digué'l Turena. — *Atxalemi!*[1] Veniu vós, Tarregada?

— Prou!

Tots quatre se n'anaren cap al carrer de la Cera, ficant-se per l'escaleta de portal baix al costat de la taverna del Purrona.

D'arreu se veien venir gitanos que bracejaven i discutien. Els uns entraven a la taverna, els altres a l'escaleta, i en aquells moments aquell troç de carrer se veia molt concorregut.

Sabent la molta por que tenen els gitanos als morts, no farà extrany de que tant la gitana com els dos gitanos fessin passar el Tarregada a davant, el qual, palpant per les parets humides de la fosca escala, anava pujant de graó en graó. A cada replà hi havien tres portes d'altres tants pisos. El Palalets vivia al quart pis. Encara no arribaren al primer que ja sentiren els plors. Allò'ls commogué, i, recargolant-se per dintre aquella foscor, anaven pujant, fins que arribaren a la porta del pis ont hi havia'l mort. Efectivament, la Tona i l'Aranya estaven estirades a terra plorant de cara als rejols, i de tant en tant tenien convulsions nervioses que costaven molt d'esforç el poder-les contenir. El Garuldo

1) Anem-hi.

arrencà un plor, i darrera d'ell el Turena féu el mateix, però cap d'ells volia entrar a l'arcova ont hi havia'l mort, anomenat per ells *mulé*.

El pis era petitet: així que s'entrava hi havia com si diguessim el recibidor, no rebent altra llum que la d'una porta a mà dreta, i d'altra a l'esquerra. Aquesta ultima donava pas a la sala i arcova, i la de la dreta al menjador, a la cuina i a una altra arcova. Un balconet amb vidres trencats i afegits amb troços de paper deixava veure les eixides de més enllà, atapahides de roba, plantes i gabies.

A la part de davant, o sia la que donava de cara al carrer, era ont hi havia'l difunt, encastat en el mateix llit ont morí, sense que ningú dels concurrents s'atrevís a tocar-lo.

La que havia sigut dòna d'en Palalets no hi havia medi de sossegar-la: revolcant-se per terra, regava'ls rejols de llagrimes, i el tendre fillet que encara criava la mirava esporuguit, pressentint unicament quelcom esgarrifós. Dos criaturetes més grans, amb camisola i mostrant ses cametes morenes, també ploraven, i quan més s'accentuava l'excitació de la viuda i de la germana del mort, més plors ells també feien.

A l'escala hi havia un verdader trafec: els uns pujaven, els altres baixaven, i els plors cada

vegada eren més forts: homes, dònes, quitxalla, tothom plorava. Amb tot aquest desvari de sentiment se parlà de l'enterro, però com que a la casa no més hi havia que miseria, fou precís determinar fer una capta (costum molt generalisada entre'ls gitanos d'ajudar-se mutuament en els casos d'adversitat), i sortiren uns quants homes i dònes per recullir diners.

Així com varen poder varen treure les dugues dònes desesperades i les conduiren a una altra cambra, encenent tot seguit llanties d'oli mentres esperaven ciris. No cal dir que tot lo dia fou un tragí de gitanos, i mentres era clar no'ls feia res d'estar prop del difunt; però cap al tard de la tarda la cosa's posà una mica més seria, i, enlloc d'entrar a la cambra morturia, es quedaven a la part de fòra. Pot ben assegurar-se que cap gitano s'hauria quedat sol prop del mort: hauria sigut un cas excepcional. No per això les dònes deixaven de tallarli manyocs de cabells i fins forçar-li alguna dent per quedar-se-la com a record; però aquesta operació, feta en companyia de molta gent, no revestia l'importancia que hauria tingut haventla de fer sol. Se tingué de tractar per vetllar-lo, i molts dels allí presents s'oferiren, i fou acceptada sa oferta, perquè com més gent hi hagués

millor: aixís se farien companyia mutuament.

Arribaren la colla que havien anat a fer la capta, amb diners quasi suficients per l'enterrament i la caixa, i com que de pas ja havien avisat al bagulaire, aquest anà a pendre la mida i al cap de poca estona portà la caixa, feta amb quatre pots tenyides de negre. Sort que'l mateix home en portà un altre perquè l'ajudés a ficar-hi'l cadavre, que si ho haguessin hagut de fer els gitanos prou s'hauria quedat al llit. El bagulaire i el seu ajudant li posaren la roba que varen dar-los, i un cop vestit el colocaren al bagul, que fou posat al mateix llit, fòra la marfega, damunt de les pots de fusta, i tot seguit hi posaren dos ciris a cada costat.

Feia pena i extranyesa veure aquell espectacle. Els gitanos, els uns agenollats, els altres asseguts a terra, se situaren a la sala, tots de cara al mort, i homes i dònes, allí arreplegats, resaven per l'animeta del difunt, i de tant en tant distreia la remor del rés el singloteig plorós d'alguna dòna.

Els ciris escampaven sa groguenca llum, reflectant a les cares morenes dels gitanos, relluint els cabells untats de les gitanes. De tota aquella munior de gent sols sen destacava la cara i les mans, perquè ses robes negres se

confonien unes amb altres en un sol aspecte. La cambra feia certa flaira que dificultava la respiració. A mida que la nit avançava'ls cors d'aquella gent semblava que al seu ritme s'oprimien. Ningú pensava en menjar ni beure: tota la llur atenció era vetllar al Palalets. A l'altra cambra la mainada s'adormí'ls uns apretats amb els altres, carregats de por. Un gat, de tant en tant, entrava i sortia de la cambra mortuoria, fent rebrillar els seus ulls.

Tot restava quiet, no se sentia ni'l més petit soroll. Era ja tard de la nit, i els gitanos, ajeguts per terra, seguien vetllant al company. Els uns, cansats de resar, no més badallaven; els altres, amb el cap cot, se defensaven de la sòn. De quan en quan mocaven els ciris.

Se féu de dia i renasqué altra vegada l'activitat, i començaren a comparèixer gitanos de Gracia, d'Hostafrancs, de Sant Martí, de totes les barriades, fins que a l'hora d'endur-sen el mort començaren de nou els plors. Al pobre Palalets li havien tallat bona part dels cabells. Amb plors i més plors se l'endugueren, i la dòna restà amb la seva filleta arrapada al pit plorant de gana. Al damunt de la calaixera de fusta, pintada de negre, hi posaren una escudella amb oli, procurant que no s'apagués ni de nit ni de

dia. Parentes i amigues anaven a fer companyia a la viuda, que seguí una pila de dies en el seu desconsol.

Passats dos dies de la mort del Palalets, el Turena, el Garuldo i el Tarregada varen ocupar-se altra vegada del negoci que havia quedat en l'aire. El drapaire ja desconfiava de poder fer la combinació que tant suposava que li convenia; però com que'l Mesureta *estava al tanto*, va fer que no's distragués, i, efectivament, anaren el Garuldo i el Tarregada a trobar-lo a l'hora que descarregava, i, fent-se'l distret, passaren aprop seu sense que al Xato li costés res d'empendre-ls.

—I, doncs, que no hem de fer la truca?— digué.

—Si fos un animalet de més cos, ja us diria que sí, —respongué'l Turena. —De totes maneres, ja faré vindre l'home i veiam si us enteneu; però si feu el negoci vui quatre *barés* per mi, he?

—Home, si fem el negoci ja pensaré en vós. Per això no hem pas de renyir.

—Garuldo, —digué'l Tarregada, —tira al dret, que jo't responc que l'home quedarà bé. No es això, l'home? —afegí, dirigint-se al Xato.

—Si jo soc un home que caic de bondat! La de casa sempre'm diu que vaig massa refiat. Ah! Escolteu, anant a una altra cosa: l'aca no sortirà de casa que no hi hagi'l calé.

—Home,—contestaren el Garuldo i el seu company,—que no hi hagi la *guita no adinyeu el gras*.

—No us entenc,—respongué'l Xato.

—Vui dir que si no hi han *calés* no doneu el cavall.

—Bé, doncs: a lo *dicho dicho.*

—Que no anem a *pillá*[1] una copa de *panyalí?*[2]

—Tinc de descarregar el carret.

—Ja us esperem a cal Chava.

—Vinc desseguida. Comenceu a passar,— contestà'l drapaire.

El gitano i el paisà se n'anaren a la taverna contents perquè ja tenien la *corriola* mig feta, i després d'haver begut unes copes comparegué'l Xato, que demanà cinc de Valls. Parlaren tots tres de coses ben diferentes al seu assumpte, procurant captivar-se la confiança del drapaire, i al cap d'una bona estona quedaren que a l'en-

1) Beure.

2) Aiguardent.

demà determinarien el negoci, perquè hi farien anar un home que fóra segur que li daria sis unces de l'aca. Axís convinguts, se despediren.

Ells dos se n'anaren a trobar al Turena, que també estava neguitós per la mateixa qüestió i ja havia preparat al Xalan, que sen servia per aquests casos, i temia que de massa parlar no's perdés el negoci.

En lloc trobaren el Turena. Anaren a la Pansa, a cal Purrona, i de tot arreu havia acabat de sortir en el mateix moment que ells entraven; però, per ultim, el vegeren d'un troç lluny, que per la manera de bracejar varen compendre que's disputava. Efectivament, al ser prop de la presó vella s'hi varen atansar. Anaven el Turena, el Baluni i el Bastu. El Tarregada no podia entendre res perquè parlaven en gitano, i encara que ell l'entenia una mica, com que parlaven depressa, no podia compendre-ls. Tot seguit el Garuldo se ficà a la qüestió, com si ell també hi hagués sigut a l'iniciar-la. I es que's tractava d'un assumpte que ja feia molts dies que venia discutint-se. Havien dit males llengues que'l Turena s'entenia amb la dòna den Bastu, i aquest, dirigint-se al Garuldo, li deia:

—Tu no vas *panar*[1] que'l Turena *calelava a la rumi de manguis*[2]? Ai! Per mos *mulés* que *manguis*[3] no vareig *atxinela gutet*[4].

El Baluni, que's mirava al Tarregada, digué als que discutien:

— *Na parinxi,* que aqueix *busnó cubela*[5].

Tot seguit callaren i, saludant al Tarregada, va preguntar el Turena com estava'l negoci.

—No més falta que vós vingueu.

—Aont s'ha de veure'l *busnó?*—preguntà'l Turena.

—Demà a les nou hem d'anar a la seva *quer*[6], —va contestar el Garuldo.

Els altres dos gitanos varen anar-sen prometent al Turena que'l farien jurar.

—Veus, Garuldo, quina gent? Digues per què tinc de jurar? Com més *crestet*[7] es el *busnó,* té més *atxip.*

—L'home! — li varen dir.

— Mala mort me pugui veure si això es cert!

1) Dir-ho.
2) Volia a la meva dòna.
3) Jo.
4) No vareig dir res.
5) Aquest home escolta.
6) A casa seva.
7) Com més cabró es l'home, més llenga té.

— Bé, deixem-ho córrer.

— Oh! Es que'm faran anar a fer el jurament. Aixís un *juquel*[1] rabiós els *busquini* les *gerà*!

— Ai, *Bagari*[2]! No diguis això!

— Com que són mala gentota... Ja no tenien de ser d'Hostafrancs! Quina murrialla!

I, cambiant de to, digué a sos companys:

— Ja està treballat per demà?

— Ai, el meu fill! Si no més espera que hi anem! — va contestar el Garuldo. — Però, ja teniu el cavall?

— Sí, home: aquell del Xalan. Ont ens trobarem? — preguntà'l Turena.

— Al Portal.

— Va bé. Feu cap allí.

Anaren a fer la copa i es despediren per l'endemà. El Turena se n'anà a avisar el Xalan.

Era ja a entrada de fosc, i a casa la viuda s'hi reunien totes les dònes amigues, i el Rayadillo 'ls explicava contes i fets per distreu-les.

Verdaderament era'l Rayadillo un home que podia explicar moltes coses, perquè sa vida

1) Un goç rabiós els mossegui les cames.

2) Maria Santissima.

accidentada havia fet que havés viscut molt, i entre les moltes que explicava era'l robo per medi del sofre.

La llantieta espurnejava com si pressentís l'aigua que sostenia l'oli, i era l'unica llum de la cambra. Les dònes, les unes seien a terra, les altres damunt de la marfega ont havia mort el Palalets. La mainada i la gent gran tots escoltaven amb quietut religiosa lo que deia.

— Havia observat el Marota que a la casa no hi dormia ningú més que aquella dòna avara, rica, que no sabia pas lo que's tenia. Deien que a sota terra ho tenia tot colgat de gerres plenes d'unces d'or. Com que era tant beiata, cada dia anava a missa. Talment semblava una bruixa. Menjava amb forquilles de plata i tenia una llantia també de plata en que hi cabien ben bé dos quartans d'oli, i encara no hauria vessat. El Marota prou sabia la riquesa que tenia aquella *purona*[1], perquè cada vegada que anaven en aquell poble ell passava per davant del casal, que, com vos he dit, era gran: era d'aquelles cases de quatre vents, amb corral i tot. Ell sí que vinga pensar quina'n podria fer per entrar-hi. Hi feia anar les dònes a

1) Vella.

vendre, però la vellota mai volia comprar res. Va ser tant lo que aquell home vigilava, que un dia s'adonà que a la part de darrera, damunt del corral del bestiar petit, hi havia una finestreta amb una reixa de ferros molts prims. Una nit, que ja ho tenia tot preparat...

— Que van anar-hi altra gent? — preguntà la Musquita, que escoltava amb molta atenció.

— No, sol, — continuà'l orador. — Era un home massa valent per voler companyia. I què dirieu que va fer?

Tots quedaren parats, sense saber què contestar.

— Va escapsar mistos, ne va treure'l sofre i en va fer un suc que a les fosques feia llum com el d'aquelles cuques. Se va enfilar pel corral. Ningú'l va sentir, i, recargolant una corda als ferros, els va obrir, que ell hi podia passar. Un cop a dintre, s'untà les mans d'aquell suc.

— Ai, mare, quina por! — varen interrompre algunes de les que escoltaven.

— *Nantajá*[1], dònes, calleu! — va dir un gitano.

Tots escoltaven esfereits l'explicació d'aquell fet, que semblava un conte.

1) No tingueu por.

—Doncs, sí: quan va ser dintre s'untà les mans d'aquell suc, i caminava descalç per la casa. Per no perdre l'esma posava la mà plana a la paret, i, està clar, com que era fosc, aquella pasta feia llum, i allò li servia de guia per entornar-sen. Diu que lo que li va fer més efecte fou que, sense pensar res, se li obrí una porta, i a dintre la cambra hi vegé un Sant Crist més llarg que un home. De moment va dir que fins havia tremolat. De puntetes va anar fins allí aont hi havia la llantia i la va apagar. Sortí de la cambra i desseguida ja va sentir respirar a la vella. Lo primer que va fer fou empastifar les parets d'aquella pasta de llum. S'acostà ont hi havia la dòna i li posà les mans al pit, perquè diuen que aixís se fa parlar als que dormen. Ell volia que ella parlés, per preguntar-li ont tenia els diners; però, cah!, diu que feia uns roncs lo mateix que un porc. Al cap i a l'ultim la dòna va despertar-se amb un fort sobressalt, i de tant espantada li va agafar una basca. Aleshores ell agafà tot lo bo que va poder, i, seguint els llums de les parets, va poder fugir sense perdre-s pel casalot, que era més gran que un castell d'aquests que fins hi ha canons.

Una dòna, impacienta, preguntà:

—Va endur-sen moltes coses?

—Mira, que sempre més va ser ric.

—I les gerres se les va endur?—preguntà una altra.

—Eren al celler, dòna; però una bossa plena d'or sí que se la va endur.

Uns i altres l'importunaven amb preguntes, i cada un volia explicar una cosa que sabia; però com que era molt tard de la nit, cadascú se n'anà, deixant la viuda amb els seus fillets.

A l'hora convinguda, o sien les nou del matí, se presentaren a casa'l Xato'l Tarregada, el Garuldo i el Turena. Aquest se mirà l'aca, que ja estava enganxada al carret.

—La dentà? Si ja ha clos!—exclamà.—No m'havieu dit que encara tenia senyal? Això es una purona!

—No té més de cinc anys,—digué'l Garuldo.—Hi ha sang. No hi ha qui la guanyi!

—Ah! Lo que es a valenta, pobreta, s'emporta vint quintàs com una palla,—digué Xato.

I el Tarregada, volent ajudar a la cosa, digué:

—Si té un trot que vola la terra!

—Bé: quan ne voleu?—preguntà'l Turena.

—Ja ho vaig dir: l'ultim, set unces.

—Set unces? Ni vós ni'l carro ni l'aca les valeu

—No n'hi ha per despreciar-ho tant!—digué'l Garuldo.—I quan ne darieu vós, però posant-vos a la raó?

—Ni una paraula més: ne dono cinc unces. Si voleu, ja la podeu desenganxar.

I discutint que si cinc, que si set, arreglaren el tracte a sis unces.

—Però ara hi ha un defecte: ¿què'n faig jo de dos animals, si no'm caben a la quadra fins que tregui'l cavall?

—Ai ai!—diguè'l Garuldo.—No m'havieu dit que'l tenieu venut?

—Sí, però l'han de vindre a buscar.

—Es que també podriem fer una combinació.

—Quina?—preguntà'l Turena.

—Podriem fer un cambi. Així com així, aquest home també n'ha de comprar un.

—Creieu que soc tant tonto de cambiar aquell cavall, del que men donen nou unces, per aquesta aca?

—També'ns podriem entendre. No es això, l'home?—continuà'l Garuldo dirigint-se al Xato.—Fem una cosa: nosaltres anirem a

veure si aquest que compra'l cavall està o no per comprar-lo, i veurem quan ne dòna. No es això? — digué mirant al Xato.

Aquest, com que ja hi estava ficat, com se sol dir, no volia deixar-se escapar el negoci, i exclamà:

— Això mateix: fem una combinació.

Com de fet, donà les senyes del qui volia comprar el cavall, i tot seguit se n'anaren a preguntar-li, contestant l'altre que, efectivament, estava esperant d'un moment a l'altre per anar a buscar-lo. Quedaren el Xato i el Garuldo, i aquest digué al paisà:

— Escolteu: si volieu ens podriem guanyar una unça entre'ls dos.

— Com?

— Com? Dient al Turena que aquell home se n'ha desdit i que vós li doneu dos unces de tornes de l'aca.

— Dirà que no.

— Bé: si l'enredem, anirem a mitges.

— No hi tinc cap inconvenient.

— Doncs, deixeu-me fer a mi. Advertint que jo al vostre lloc me'l quedaria per mi'l cavall, perquè tant sen poden treure nou com dèu, d'unces.

Aquestes i moltes paraules més foren preci-

ses perquè'l drapaire dongués l'aca i dos unces més a cambi d'un cavall que estava destinat als toros, perquè l'altre, el que'l tenia de comprar, se desdí del tracte amb mil excuses que va tenir, i el pobre Xato s'estirava'ls cabells per la perdua i pels crits de la seva dòna, que tant l'havia avisat.

De totes maneres, encara que haguessin firmat el rebut, que sempre serveix en aquests casos, el que diu que s'ha fet el cambi conformant-se tant si'n surt beneficiat com enganyat, avenint-se amb lo pactat, el Xato se n'anà a trobar la policia, i, comprenent aquesta que li havien fet una *corriola,* li prometeren agafarlos per si podien desfer el tracte; puix, refiantse de que'ls gitanos tenen una gran por a tot lo que es de justicia, era quasi segur de que li tornarien quan menos l'aca.

El Tarregada, per mediació del Mesureta, va saber que'l buscaven, i, espantat, s'escabullí cap a casa seva, trobant al pobre del seu pare que en mig del més gran sofriment s'anava morint.

La presencia del fill alivià de moment al pobre vell, molt més al veure que no's movia ni un sol instant de casa. Això l'aconhortava dels seus mals: preveia que a la fi'l noi havia

cambiat. Però la mort, que no atén res que se li oposi al seu pas, féu son camí, i el pobre vell morí voltat de la més desconsoladora miseria: tot lo que havia pogut empenyar-se ja era fòra de casa, i no quedava altra cosa que allò que no tenia cap valor.

Varen enterrar-lo a la nit, perquè'ls pobres no tenen dret ni a la llum del dia, i a l'endemà el Tarregada va vendre-s al drapaire tots els trastos que quedaven, traient-ne entre tot vintisset pessetes, que ben pocs dies li duraren, perquè les gastà a casa la Toro, que es ont ell acostumava anar quan tenia algun quartet, perquè la Patanda feia una temporada que li deia que estava per ell.

Acabats els quartets, acabat l'amor, i la *segunda ama,* que de bon nom li deien l'Ensofrada perquè aixecava'l colzo, s'encarregà de treure-l amb males formes, perquè no anés a fer més de *florero.*

Brut i abandonat corria per aquells carrerons del carrer den Cid, de Trenta-claus i Mig-dia. A la nit se n'anava a dormir al dormitori del carrer den Cid, ont hi havia dos quadres grandioses que daven cabuda a uns doscents cinquanta catres amb compartiments de fusta que

venien a una mica més de l'alçada del llit. Una màrfega de roba de sac plena de pèl de conill feia de matelaç, amb sos dos corresponents llençols, qual blancor se destacava d'aquella fosquedat.

Serà dificil imaginar-se l'efecte que produeix un d'aquests dormitoris a les dotze de la nit, hora en que, usualment, ja estan ocupats tots els llits.

Axís que s'entra certa fortor priva de respirar sense molestia, però la curiositat fa olvidar la farum. Són dos grans naus, una exterior podriem dir-ne, i l'altra interior, i entre les dos hi ha un espai motivat per la construcció. En dit espai hi ha un gran mirall ovalat que, com se comprèn, es a propòsit pera fer-se la toaleta'ls concurrents, i una mica més enllà hi ha una pica d'aigua per rentar-se i un altre compartiment pera fer imprescindibles necessitats.

Com he dit, fa un efecte molt extrany veure aquella extesa de gent, l'un mig nu revolcant-se i ensenyant ses carns, l'altre nu del tot i dormint indiferent a tot lo que'l rodeja; en fi, cadascú està en el seu llit com si fos tapat per les quatre parets que formen una cambra.

Ana..t a dormir a dita casa féu coneixença amb un tal P..istis, que tenia la pretensió de

ser molt astut, però la seva astucia consistia unicament en explicar mentides. Pera fer-se interessar del Tarregada li deia que sabia fer el *qüento* de les barres de London, que consisteix en enganyar a un pagès per medi de riells d'or, i explicava'l Plistis que amb la seva habilitat, perquè d'ofici era manyà de màquines, havia buidat una llima mitja canya sense destrempar-la, i per medi d'uns foradets sota les dents de la llima hi feia saltar llimalla d'or. I l'engany consistia, segons ell, de la manera més senzilla.

—Figureu-vos jo i un altre,—deia'l Plistis. —Jo hi arribat en un vapor i pregunto al *primo* que'm sembla que puc treballar: «¿De què són aquestes barres, perquè un senyor, al moment de desembarcar, s'ha deixat un maletí a la barca, i el mariner s'ha cregut que era meu, i un cop a terra'm trobo amb aquestes barres». —I entre parentesis afegia: —Que han de ser marcades amb els noms de London, Sant Francisco de California i un escut. El *primo* les mira, les sospesa, i pensa desseguida que són d'or. Aleshores ve l'altre, que es conegut meu, i, amb sorpresa, me saluda i em pregunta pel viatge, com si fes més de dèu anys que no'ns haguessim vist, i jo li explico lo mateix, i el que ha arribat les mira i suposa que són d'or, i s'arma una dis-

cussió. Anem a comprar una llima, i, anant a un lloc solitari, fem llimadures que salten de la llima que jo ja tinc preparada, i el *primo* mateix sen va a preguntar a casa d'un argenter, i, està clar, com que hi ha més cantitat d'or que de metall, li diuen que té un gran valor. Doncs aquest qüento de les barres de London, si deixessin treballar, daria molt, perquè, encara que no hi ha tanta llana com abans, encara's treballa'l qüento del burro, que es un *cambiazo* de billets figurats. Però en això no més s'hi poden fer centims: està molt explotat. No es com el de l'*americano*. En fi, ja us ensenyaré coses que no sabeu i veurem si fem algun treball.

La situació moral den Tarregada no podia ser més desesperada: com que no tenia la costum de treballar, no sabia cercar-se'l medi de tindre alguna ocupació decent. Estava completament embrutit, mancat de voluntat i de ganes de tenir-ne. Caminava pels carrers com atiat sempre per lo inesperat. L'unica cosa que'l feia moure un xic era la gana: se feia pesat a casa dels amics, que aleshores ja no més el tractaven com un conegut. Feia alguna propina portant algun recado de la taverna o acompanyant dònes d'una casa a l'altra d'aquestes que's dediquen al trafec de belleses barates. En això

prou complia molt bé, no's propassava en res, i l'unica cosa que'l molestava era quan el carregaven amb algun *mundo* o farcell gros. Sense que'ls altres se n'adonguessin, se li tornaven les galtes roges i aguantava l'afront per la pura necessitat. La roba despiedadament se li destroçava: els pantalons, foradats de seure, gastats també del fregadiç dels talons i esquinsats del tormell; l'americana, suada del sota-aixella, li agafava un to groguenc, destacant-se del to general del vestit; quasi tocava de peus a terra, perquè les sabates ja no podien resistir més. Tampoc anava afeitadet, com solia, sinó que'ls cabells ja li feien bucles al clatell, i el pèl de la cara, rossenc, no determinava si duia barba o no. Pobre Tarregada! Amb tant desig que esperava que son pare morís! Se veia despreciat de tothom, i no cal dir que tots els seus amics d'altres temps eren els que's donaven més vergonya de saludar-lo. L'unica persona que de tant en tant podia anar a veure perquè li dongués alguna cosa per menjar era la bona Rosa, que ja en vida de sa mare tot sovint els ajudava a fer les feines de casa, i ultimament cuidà al seu pare fins que morí. Com que aquests en els seus bons temps l'havien treta d'algun apuro, no obstant i tenir en molt mal concepte al

Tarregada pel seu comportament asquerós, li feia l'efecte a la bona dòna que axís pagava i agrahia'ls favors que tenia rebuts dels pares d'aquell desgraciat.

Dissimuladament recullia les *burilles,* perquè'l seu deliri per fumar no tenia mida. Tota la seva deria, al dematí, era anar prop de les portes dels cafès per recullir el tabac. Ho solia fer en barris ont ell fos desconegut. Lo que més vergonya li feia, i al pensar això cavilava qualsevulga maldat, era pensar que tingués d'anar a buscar ranxo al quartel, perquè, no obstant i sa situació, conservava certa vanitat. I es que ell, embrutit, ni tenia idea de qui era. Verdaderament fóra demanar molt que un ser de semblant natura arribés a capir solament d'una manera aproximada'l seu estat: fóra gaire bé sa redempció si's donava compte del seu estat i probablement evolucionaria. Això es més facil al cinic que a l'embrutit: el cinic té reflexió dels seus actes, pot considerar bo lo dolent, però especula i calcula les seves accions; l'embrutit, no: es una bola que rodola per un desnivell: davalla sempre.

Una de les coses que molesta més an aquests sers desgraciats són les nits d'hivern: el fred els empaita arreu com un enemic irreconciliable.

A l'istiu, com se comprèn, es més facil dormir a la serena; però, no obstant i això, procuren, per instint, recullir-se. Aquest cas constituia una excepció en en Tarregada: preferia guardar-se'ls vint centims que val de llogar el catre, per poder-los tindre l'endemà per menjar. Si's trobava sol, no tenia altre remei que anar al gran dormitori, i entrava a l'espaiosa nau amb el cap baix, com si li fes vergonya, i amb la quietut d'aquests llocs seguia al guarda o vigilant, que li indicava'l seu jaç, esperant-lo que's despullés per recullir-li la roba.

En aquell dormitori s'havia fet amic amb el Plistis, que, com ja sabem, era concurrent a la casa. Aquest subjecte era un abandonat que no havia tingut coneixença ni amb els seus pares, perquè fou dipositat a la Maternitat, i al cap d'uns quants anys un marit i muller mancats de familia varen treure-l, no per tenir-lo com un fill, sinó per explotar-lo fent-lo anar a treballar a la fàbrica, malgrat sa tendra edat, acariciant-lo amb pallices i maltractant-lo. Ells tampoc varen poder sortir-se de les contrarietats de la vida, i per raó de son comportament semblava que no hagués de succeir-los altra cosa que grans adversitats. Està clar que es una hipotesis, si's vol mal fundada,

perquè veiem molts perversos que acaben els dies de la seva vida amb certa felicitat, o, millor dit, amb cert benestar, degut a que sa fortuna de diners els deixa posseir lo que no tenen els pobres, patint aquests les contrarietats amb doble efecte. Siga com siga, el fet es que'l matrimoni que reculli al pobre Plistis tingué una fi desastrosa, i es més plaent atribuir-ho que fou causa de la seva maldat que no a lo que'n diem desgracies de la vida. La dòna tingué l'obsequi d'un tumor al ventre, que fou el medi de morir-se, i l'hòme quedà cego, i, perdent la vista, agafà la costum d'emborratxar-se, i en una de les seves borratxeres caigué al Bogatell, i, tip d'aigua bruta de les clavegueres, morí allí mateix, banyat de porqueria. El noi aleshores, en mig d'aquestes desgracies, que de totes maneres, siga com vulga, inspiren molta llàstima, se n'anà per les seves. Fou agafat un sens fi de vegades, sentint el plaer de tornar al pati de la Gardunya, ont a la primera vegada d'entrar-hi sigué victima de la més depravada corrupció, perquè fou sotmès a les exigencies dels que feien més temps que freqüentaven la presó del carrer d'Amalia, i sent la costum de fer actes deshonestos amb els que entraven de nou, fou com s'encengué més el foc de la seva corrupció, per-

què arribà a adaptar-se an aquell asquerós medi.

Si hagués tingut l'habilitat de cervell que ell se creia pel seu caracter presumptuós, nostra ciutat s'hauria vist obsequiada amb un pervers criminal: la seva sort, fins a l'epoca de que parlem, fou que era tonto per la maldat i sa desgracia que ignorés el bé.

El que ha vist ben de prop aquesta mena de gent de la vida pot apreciar a favor del nostre poble que hi ha més desgracia que maldat: si no fos aixís, amb l'abandonament en que està nostra ciutat per part de les *clases directoras*, no fóra possible transitar per cap carrer.

Tornem al nostre objecte, descuidat per un moment. Se trobaren una d'aquelles nits que ni'l Plistis ni'l Tarregada tenien els vint centims, i, no anant a dormir l'un, tampoc va anar-hi l'altre. Com passarien la nit? Anaren a rondar pel Paralelo, per si podien fer alguna cosa, i aixís mateix ho feren, anant-sen a passejar per entremig de la bafarada del fum d'oli de les bunyoleries. Els dos anaven amb les mans a les butxaques, mirant a terra, buscant les puntes de cigarro. Tothom se divertia davant dels teatres, la gent s'empenyia per entrar-hi, i l'orgue del Soriano sonava ses trompetes estridentes i ploraneres; en els cafès no hi havia una taula lliure

per poder-hi pendre res. Tot era bullici, tothom duia algun quartet; més ells dos, els rondaires de nit, tristos i indiferents, camina que caminaras cap a la fosca dels diposits de carbó, emmantellats per la fumerada espessa de les fabriques d'electricitat.

La Bilbaina i la Rampelluda, que anaven a guanyar alguns centims, els escometeren i parlaren una estona dels temps passats, quan elles se feien amb lo bo i millor de cada casa i quan també havien arruinat an alguns milionaris embadalits amb la seva bellesa. Una d'elles, de petita, havia tingut la verola, qual rastre, no obstant i tenir ja'ls seus quaranta anys, se li coneixia moltissim. L'altra companyera, aproximadament de la mateixa edat, son nas li descobria que mai havia pogut ser gaire vistosa; però si s'haguessin tret l'ilusió dels fets imaginaris de la seva vida hauria sigut per elles doble pena, i així s'aconsolaven de les desgracies presents. Varen repartir-se dos cigarrets de music que la Rampelluda va treure, i quan anaven a encendre varen veure que s'atansaven dos homes. Elles, que estaven per feina, van escometre els dos que venien. Ells varen esperar-se un ratet, però la cosa anava una mica llarga, puix les dugues dònes i els dos homes feren dugues

parelles que, apropant-se a la paret del magatzem de carbó, se confongueren en la fosca, destacant-se unicament una mica de blancor de les robes.

Com aquell qui va a la cadena, anaven tirant amunt, quan tot-d'una se sentiren pitades i algun tir. Ells restaren quiets per no ser confosos. Passat el primer tribull de lladrucs, crits i xiulets, s'atansaren al lloc ont hi havia bastanta gent reunida, i, apropant-se a l'agrupament, vegeren que un sereno i un inspector de policia escorcollaven a un home sense que oposés cap resistencia. El lligaren fortament, internant-se a la ciutat pel portal de Santa Madrona. Humit, negre i brut com sempre era l'interior del portal, i tant bon punt hi arribaren un dels tafaners que, com els dos companys, seguien al detingut, exclamà:

— Ei! Aquí terra hi ha un home mort.

Efectivament, estirat al sol, hi havia un home amb samarreta negrosa, sense res al cap. No deia un mot, no feia la més minima exclamació, i més semblava un borratxo que un home ferit, perquè cap rastre ni senyal de sang se veia enlloc.

Quatre homes dels curiosos l'agafaren a pes de braços, enduent-sel a la casa de socors. El

Tarregada fou un dels primers en agafar-lo, i aquell home's deixava dur sense dir re a pesar d'estar viu, puix prou se li notava amb el tacte del pols que encara vivia. Feia un efecte molt extrany veure dur un home d'aquella manera: de moment ja feia pressentir alguna desgracia. Les dònes d'aquelles cases s'esglaiaven i feien exclamacions llastimoses; tothom, al veure la comitiva, s'apropava per enterar-se del fet. Pel carrer de Mig-dia les dònes deixaven les botigues i seguien darrera de la multitut, que feia caminar amb dificultat als que duien a la victima.

— Es mort, — dejen els uns.

— Està borratxo, — deien els altres.

Al cap d'una estona, al ser aprop del carrer de Trenta-claus, se vegé que degotava sang, perquè, malgrat ser fosc, se destacava damunt de l'indecisa blancor de les pedres del carrer. Prompte els acompanyants cregueren que era mort, acabant-lo de dur fins a la casa de socors. Tant bon punt varen estirar-lo damunt del llit d'operacions obrí una mica'ls ulls com si tingués les òrbites entelades i girades cap amunt, féu una mirada corprenedora, i la boca, mig oberta i encongida, no articulava cap mot. El despullaren, traient-li la samarreta, i damunt de la

blancor del cos s'hi vegé un trau produit per un punyal o ganivet. Deixaren la victima en mans del metge dient que encara estava viu, però que'l ferit estava borratxo com una sopa.

No cal dir que tots feien els seus comentaris, i mentres aixís estaven atrafegats garlant, entraren dugues dònes que acompanyaven un noi que a conseqüencia d'un atac epileptic dels que freqüentment solia sofrir se li havia deslloригat un braç. Al sentir els crits de dolor que'l noi feia al tornar-li 'ls òssos a lloc, tots els tafaners s'escabulliren, i el Tarregada, afectat com potser mai de la seva vida s'havia afectat amb res, se n'anà altra vegada per si trobava'l seu company de nits, que s'havia escabullit perquè, com que estava considerat com quinzenari, hauria sigut facil que la policia se n'hagués enamorat.

Fortes ratxades de vent del nord havien aclarit el cel de la nuvolada que per damunt de Montjuic s'extenia pels barris del carrer de Mig-dia fins a la Barceloneta. Un xàfec havia mullat els carrers i el vent serè'ls assecava, fent ressaltar la sequedat de les pedres l'humitat dels seus junts. La lluna, que s'esqueia fer el ple, com si caigués pausadament, s'anava ama-

gant darrera dels terrats de les cases més altes, però sa resplendor blanquinosa reflectava fins dintre dels foscos carrerons. El rei de la llum enviava sospirs de sa potencia per ensenyorir-se de lo que li pertoca per dret natural, i el blanquinós astre, com esporuguit, s'anava amagant. Eren les cinc.

El contrast d'aquella hora del matí amb les altres de dia i vespre feia un extrany aspecte: el bullici adormit, feia una rara quietut. Alguna que altra dòna asseguda a l'acera, d'altres en algun portal d'escaleta, i homes que amb les mans a les butxaques seguien els recons amb la vista fixa a terra. La quietut d'aquella barriada es un moment. El vigilant i el sereno truquen als treballadors del moll, els que mai treballen se colen dintre les escales perquè's fa de dia i la llum els avergonyeix; de tant en tant passen obrers que van al moll; l'adroguer obra les portes de ferro, fent un extrany soroll; les tavernes les tenen mig ajustades perquè no tanquen en tota la nit.

La llum moradenca de l'aubada va emblavint-se, els fanalers apaguen la groguenca claror dels fanals, i a mida que s'aclareix el dia van detallant-se més els objectes.

Al bordó de l'acera hi havia un home que

desfeia puntes de cigarro, i al seu damunt, en un segon pis, una dòna espussava'ls llençols que amb perfidiosa atenció resseguia. En un balcó de més enllà una altra dòna's pentinava, tirant a baix del carrer manyocs de cabells que treia de la pinta espessa.

Quatre homes vestits de senyor tusten portes de les botigues tancades ont les prostitutes dormen descansant del bullici de la nit o deshonestes frueixen sa corrupció.

L'Enric de la Murga anava amb en Joan de la Borda passejant amunt i avall del carrer. El de la Murga anava en màniga de camisa perquè s'havia empenyat l'americana, i feia temps perquè la Peixos enllestís l'home que dormia aquella nit amb ella, i distreien la sòn i l'avorriment aturant-se amb alguna d'aquelles desgraciades.

Els quatre que buscaven amor se n'anaren avorrits de trucar i esquivats pel sereno, que feia l'ultim vol per anar a retiro.

Pot dir-se que no hi havia balcó que no hi hagués roba penjada entremig de les plantes i gabies, que en conjunt feia un aspecte molt extrany.

La miseria fa també riquesa. L'amo de la drogueria i taverna, que tant venia patates crues com fregides, tot i tenir un aspecte em-

pobrit, amb espardenyes esparracades i brusa blava bruta untada de tanta porqueria que tenia a la botiga, estava per retirar-se del negoci enriquit.

Dubto que ningú endevinés que en aquell recó ple de substancies passades i fruita macada, amb rejols encrostissats de bruticia, brunzinanthi en el taulell negrós un eixam de mosques que, goludes, escometien les viandes, deixant arreu els piquets negrencs del seu rastre, un s'hi pogués fer ric.

Doncs, si: en aquell lloc s'hi acumularen diners com aigua enclotada en mig d'un camp de secà. Quantes exclamacions deuria haver sentit aquell home, que tal volta no tenia sentits: impertinencies, insults, disputes, desafius, i fins alguna desgracia o sentir murmurar la preparació d'un furt o d'un crim. Més per ell res havia de tindre cap importancia: tots eren parroquians que anaven a deixar les despulles de llur miseria. El borratxo que no sab lo que beu ni té idea de lo que paga, demana més beguda, que a cambi de diners l'amo li dóna, malgrat emmetzinar-lo. La pobra dòna, agobiada de miseria, extenuada de gana, prega que li fiin menjar, i l'amo, indiferent a lo que no són diners, se la treu del davant amb despreci,

perquè parroquians com aquells no li convenen.

Els bevedors, alegres, excitats per la beguda, canten i riuen. Entra una dòna descalça que tambalejava de beguda, disputant amb un altre que, xuclant la punta humitosa d'un cigarro puro, se fa posar una copa d'aiguardent. Déu meu! Com s'encongeix el cor observant tal espectacle! La broma, com es natural, acaba en disputa: tothom crida; però l'amo no fa cas sinó dels diners que embutxaca.

Entrà la Miquela, la cara de la qual feia horror de mirar, puix tenia la boca, el nas i els ulls feta una llaga vermellosa, com si fos cremada, però en estat de supuració. El nas, desfet per la malura, i els llavis rosegats pel mateix mal, la feien parlar amb dificultat. Duia de la mà a un pobre angelet ple de mal el cap, que mig coixejant seguia a la desgraciada de sa mare. Plorava perquè tenia gana, i amb tantes coses com veia per menjar no podia atenuar la seva fam. «Tinc gana!», exclamava'l desgraciat infantó, i la dòna li pegava perquè plorava. An ella no podia veure-se-li l'expressió perquè la seva cara, destroçada per la terrible enfermetat, abandonada pel descuit que dóna la miseria, era aparentment insensible: sols la seva manera de

caminar feia pressentir que ella no tenia pas una idea de la seva situació; però la pobra criatura, que plorava de fam, gratant-se'l cap pel torment del mal, feia contristar. L'amo'ls donà molles d'un calaix ple de troços de pa sec i uns quants òssos com si ja fossin repassats pels goços. Donant grans mercès de l'almoina, se n'anaren carrer enllà per internar-se al seu niu.

No tant sols s'hi havia enriquit l'adroguer, sinó també dos taverners. No cal dir altra cosa que a un d'ells se li calculava, en finques, per valor de vuitanta mil duros, i de l'altre deien que ni'ls fills dels seus fills acabarien els diners per més que'n gastessin. Aquesta suposició exagerada no vol dir altra cosa que, efectivament, se sabia que tenien molts diners. Es una cosa ben especial de fer-se rics en un barri ple de pobresa, com potser cap més n'hi ha a la ciutat. Però no es un cas aislat, perquè en un altre recó de la ciutat vella he vist com tres families ben pobres, que dugues d'elles compraren les corresponents botigues pagant-les a plaços, i l'altra s'establí de nou amb una industria que res tenia que veure amb el veinat, totes tres families, al cap d'uns anys, tenien la seva fortuneta. L'America es a tot arreu.

L'home que havien agafat res tenia que veure amb el mort. El pres era de molts mals antecedents, perquè, segons ell mateix confessà, era atracador, reventador de pisos i timador, i havia fet moltes quinzenes, i jurà i perjurà que res tenia que veure amb el crim. Encara que tingué la fatalitat de que's trobés aquell home poques passes més enllà d'ont l'agafaren, l'agent de policia pogué aclarir que'l venia perseguint de bastant lluny, perquè'l lladregot i un company seu anaven darrera d'un home de fòra ciutat que li sabien que duia damunt d'ell algun quartet producte d'una venda de bestiar.

Com que'l camp de reduides accions del Tarregada no era altre que aquells barris, freqüentant totes les tavernes, a l'endemà del crim s'estava a la taverna den Benito, ont, com en tots aquells establiments, no's parlava d'altra cosa, per ser el mort bastant conegut del veinat.

Estava situada aquesta taverna al carrer den Cid, en la casa que feia cantonada a un carreró poc edificat i fosc. Prop mateix del carrer hi havia'l taulell del copeig, fet de fusta de melis, negrosa pels anys, i al darrera hi havia uns prestatges amb ampolles de licors ordinaris. Més enllà, a continuació del taulell, que s'esqueia a

la dreta entrant, a l'interior, que més que una botiga prenia l'aspecte d'una cova, hi tenien les bótes, pintades de negre com tot lo demés que era de fusta, que, pintat o brut, tenia un to negrós de bruticia. Ont s'acabava la paret en sa llargada hi havia la cuina, que ja venia d'enfront al carrer, baixa de sostre perquè al damunt hi havia un balconet que era l'habitació dels amos. A l'altre costat de botiga, o sia la paret de mà esquerra, hi havia una gran obertura amb una reixa, desde la qual, de la part de dintre, se veia solament el cap dels que passaven pel carreró, puix la botiga era més fonda que'l carrer. Al mig d'aquest compartiment quadrat hi havia taules de fusta, bancs tamborets. La llum esgrogueïda del gas que amb dificultat estirava sa esquifida flama, iluminava d'una manera somorta i trista aquell interior. La concurrencia d'homes que cullen papers, dònes que surten per les afòres escometent per dèu centims als vianants, amagant-se després a la fosca, les que també recullen papers i puntes, i algun treballador del moll i d'altres que viuen a la ventura, com en aquella ocasió'l mateix Tarregada. En un recó hi havia una dòna adormida, cargolada de cap damunt dels genolls; en un altre, un home de grossa barba blanca

i calbo ja pels anys, dormia de cap damunt de la taula, fent-li de coixí 'l braç estirat; damunt del banc un altre home que li deien el Negre, que de tant brut bé ho semblava, mig emborratxat, dormia descansant el cap damunt de la falda d'una dòna bornia, escabellada, bruta i descalça, que, també marejada per la beguda, se revolcava a l'espatlla del que dormia. A les taules del mig hi havia la discussió; a l'altra de més enllà, dos jugaven al dòmino. Els que enraonaven parlaven de guerres; els que jugaven, pegant cops molestosos, discutien la jugada; uns i altres remullaven la gola fent xerricar el vi d'un porró ple de llot vermellós. L'unitat del to feia més misteriós l'establiment. Del carrer entrava algun home amb un sac, bevia al taulell, i amb el cap baix cercava un recó per jeure. L'amo servia les mitges de vi als de les taules; la mestressa s'estava al llindar de la porta. També hi havien homes i dònes del mateix aspecte que'ls de dintre, que jeien damunt de l'acera, i la llum de dintre aclaria un xic la fosca del carrer.

Exceptuant els del mig de la botiga, que jugaven o discutien, l'un no's ficava en l'altre, i feia extrany veure aquella gent tant quieta, ajudant a completar més la tristesa. Rondaven

per aquell interior abatuts o capficats com si'l pes de la miseria no'ls deixés aixecar el cap. Un home amb una barretina calada fins a les orelles, quals rossenques grenyes se li cargolaven per darrera del clatell i li queien per damunt de la cara, amb barba blanquinosa mal retallada, l'americana esparracada, però groixuda, esqueixats els cuixals dels pantalons i espitregat, sortint-li'ls dits dels peus de les espardenyes, carregat d'espatlles, mirava de reull, duia un farcell sota'l braç i a l'altra mà un gros garrot, fitava tots els recons, refunfunyant, movent el cap pausadament, però amb neguit: talment semblava que busqués un cap per estavellar-lo d'una garrotada amb aquell relluent bastó. Mirava aquí, i bruscament reculava; després més enllà, ont ja n'hi havia un d'adormit; se quedà parat, però mirant sempre a terra; se repensà i se n'entrà a la cuina; tirà'l farcell a terra, i a poc a poc s'agenollà i, apoiant-se amb les mans al sòl, s'estirà i donà voltes al farcell que havia de fer-li de coixí, quedant-se després quiet o adormit. Un altre dels que dormien damunt de la taula, sense res al cap, de barba canosa i de mirar trist, se despertà, s'estirà de braços, féu un badall que durà bastant, rondinà tot sol i tornà a dormir-se en diferenta posició. Aquella

calma trista s'animava de quan en quan: no passava gaire estona que no entrés o sortís algun home o dòna; devegades per l'obertura del carreró's veia un cap que mirava lo de dins o que, veient-hi algun conegut, el cridava perquè'l convidés.

En aquell lloc s'estava'l Tarregada passant l'estona, fent temps per no saber ont dormir. Suscitant-se la qüestió del crim, cadascú hi deia la seva i comentaven la mala informació del diari, que un d'ells amb gran dificultat llegia, i al sentir allò de *gente del hampa* s'indignaven, perquè amb molta raó deien que la *gente del hampa* no són els pobres desgraciats que recullen papers i els ganduls pacifics: aquests sols poden cometre un crim estant borratxos, d'una manera inconscient poden fer una maldat d'aquesta mida. Els que són de l'*hampa* són d'altre genre i no freqüenten sitis tant pobres: es el *matón*, el *baranda*, el *churder*, el *pirent* o el *maquereau;* els que per un orgull de valentia qual nòm fa de mal escriure volen obtenir lo que de moment sels ocorreix, sobre tot si es davant d'altra gent que puguin lluir-se amb algun infeliç indefens. També són els que atraquen, timen o cobren el *barato* d'alguna taverna. Pren dos aspectes la gent d'aquella barriada, d'un caracter ben dis-

tint, ja en la manera d'enraonar, ja en el vestir. El que vol tindre-n una impressió passant sols pel carrer, tot ho confon: cal fer llur vida algun temps, seguir-los, anar amb ells, parlar-hi, intervindre en algun fet. Deixem això i seguim el fil de la nostra relació.

Se discutí'l motiu del crim: l'un deia que era desafio, l'altre que havia sigut fet de traidor; però un que no més escoltava, indignat tal volta per tanta confusió, va escometre als que parlaven.

— No es com dieu. No més feu que xerrar sense solta, — digué, afegint: — Estaven tots dos borratxos. Aquest que han agafat no hi té res que veure, sabeu? — I, parlant baix, continuà dient: — La qüestió va sortir d'aquí. Sinó que ni vosaltres ni'ls diaris sabeu lo que us pesqueu.

— I quants anys tenia aquest home? — preguntà un concurrent.

— Quin? El mort o el viu?

— El mort?

— No més enllà d'uns trenta.

— Cah, home, cah! — va dir el Tarregada. — En tenia al menos cinquanta. Anava sense afeitar, lleig de cara i espitregat.

— Si ell era lleig, — féu un que també

prengué part en la conversa, — la seva dòna era guapa.

— I sí, home, sí! — afegí aquell que'ls havia increpat. — Sinó que aquests enraonen per enraonar.

— Però què'm direu a mi, — féu el Tarregada, — si jo'l vaig dur boi ferit i l'altre es el que'l va matar!

— No sabs tu si'l que'l va matar es un que's feia amb la seva dòna que's diu...

Però, per no descobrir o perquè no sen recordava, no va pronunciar el nom. L'una qüestió'n portà una altra, parlant d'una diversitat de coses que res tenien que veure amb el crim; però'l cas va ser que an el Tarregada allò li va quedar gravat a dintre seu. Estava nerviós i volia anar-sen. Begué més per compromís, i, dient que se n'anava a dormir, va sortir al carrer.

Com que als de dintre no s'els feia mai tard, varen quedar-se allí mig adormits, perquè'l seu objecte era esperar el dia i no rondar pels carrers.

Tant bon punt va ser al carrer no tingué altra deria que anar-ho a explicar al sereno, que era conegut seu, i, seguint la demarcació que aquest tenia, no va trobar-lo, perquè junt amb

la policia anava darrera d'uns que s'havien desafiat.

Ja era prop de mitja nit. Al mig del carrer se veia un home que enraonava sol; a l'acera, dos que l'un acompanyava a l'altre, discutint lo que'ls passava pel cap, sense tindre la més petita idea i comprensió de lo que deien. Indiferent a tot caminava'l nostre home, puix estava acostumat an aquell medi i res li feia trobar un borratxo o sentir una disputa, com tampoc feia cas dels crits desentonats de les dònes que desde'l llindar de la porta criden als vianants, o, més atrevides, atretes per la calma dels divendres, els estiren pel braç, anant-los a buscar al mig del carrer. Aquells interiors foscos de llum indecisa cap sensació li feien.

Al cap d'una bona estona trobà'l sereno i li explicà lo que havia sentit. Aquest ja sabia el nom del que suposaven que era l'assessí; però no obstant, varen anar a trobar al delegat del districte, convenint que quan el sereno i el vigilant se retirarien del barri anirien a buscar-lo allí ont tenien certs indicis que'l podrien arreplegar.

Efectivament, se trobaren de bon matí pels voltants d'uns magatzems que compren els papers que recullen pel carrer. Estaven situats

alguns d'ells a la Creu Coberta, com així ma-teix per aquells indrets hi havia lo que ben bé sen podria dir una ciutat oculta, composta de car-rers i places de barraques, sense que'l caminant que passa per la carretera de Sans sen pugui adonar, per estar situats dintre d'aparents so-lars. Però, penetrant per un estret corredor amb parets de maó a banda i banda, conduía a la plaça dels Mistos. Per allí entraren ells. La gent d'aquell extrany veinat tot just se despertava, sortint les dònes mig vestides a pentinar-se a fòra, com si la pudor i la fosca'ls tragués d'aquelles miserables barraques de planta baixa. Les criatures, en camisola, indiferentes a tot, corrien atretes i extranyades ensems per aquells visitants forasters. El cas era buscar si per allí s'hi trobava l'home que recullia papers suposat autor del crim. A les preguntes de l'inspector la gent contestava amb amabilitat: tots feia temps que vivien allí i ningú'n sabia dar raó. Un an-gelet hermós de cabells rossos i riçats, en cami-sola, ensenyava ses rodanxones carns. Talment tenia l'aspecte d'un nen d'una casa rica: dotat d'expressió inteligent, se diferenciava dels nens rics en que així com aquests tenen una expres-sió embobada, aquest la tenia viva; però, Déu meu!, al pobret infantó li mancava un ull. Qui-

na pena feia! L'inspector li féu una festa, que la criatura agraí, i moltissim més sa mare, que, amb tot i estar atrafegada pentinant-se'ls seus embullats cabells, somrigué com donant-li mercès. Cap rastre's trobà en aquest paratge, dirigint-se al pati que venia a continuació, anomenat del Carboner. Tenia aquest un aspecte ben diferent: davant de les portes hi havia un encanyiçat, com si tot plegat fos un gran galliner. La gent sortia de les barraques escomesa per la curiositat dels visitants, i la quitxalla jugaven indiferents, revolcant-se amb l'inconsciencia de l'edat per damunt dels pilots d'escombreries. Una dòna corbada cap per avall perquè li pengessin els cabells, se pentinava, mirava de tant en tant la pinta, i, pel gest de les mans se comprenia lo que feia, tornant altra volta a passarla per l'espessa cabellera. En una altra barraca un home feia manats de teia. En una de més enllà la gent encara dormia. Tustaren a la porta i l'obriren tot seguit, eixint-ne una flaire que confonia'ls sentits. Entraren, i damunt de jaços de palla hi havien sers humans ensenyant sos raquitics desnús. L'inspector els cridava, ensenyaven la cara i tornaven a quedar ensopits. Tampoc hi trobaren al que buscaven, ni ningú'l coneixia. Desseguida anaren al pati de l'En-

ric, en el qual, a l'entrar, hi havia una tanca de fustes emblanquinades. El seu aspecte exterior també era diferent dels altres, perquè tot era emblanquinat de nou. Estava ple, com els demés, de criatures en camisola: al portal de cada barraca no's veia ningú més que criatures i una vella arrupida en un recó. Al cap d'un moment, i tal vegada atret pels nous visitants, de darrera una porta sortí un cap que talment semblava un bronzo. Era'l Murillo, que vivia allí dintre d'aquella cova. El gitano no s'espantà. Tampoc sapigué dar raó del qui demanaven, dirigint-los al pati del Calderer, que era a l'altre costat en direcció a Sans. Entraren al pati del Calderer, i en un recó hi ha un corredor que surt a la carretera per la part de la Creu Coberta. Al mig hi havia un munt de terra blanquinosa amb una pedra grossa que servia pera afinar-la, i en una barraca la garbellaven pera anar-la a vendre. L'industrial de la terra d'escudelles tampoc sabia res: coneixia a tots els que habitaven per allí i no n'hi havia cap que's dediqués a vendre papers. Varen anar a casa l'Alcalde, que també forma una mena de pati. A l'entrar varen veure-hi una barraca ont hi havia un home dels que recullien papers. Tot seguit li preguntaren, i el pobre home, sorprès i avergonyit, contes-

tava tremolós dient que feia allò perquè no tenia feina, i que la seva dòna treballava en un magatzem de draps. La cara descobria un home de bé, atorrollat per la miseria. Sense mobles ni res, dormien i menjaven, quan ne tenien, en aquella fonda cova, que per entrar-hi havien de baixar uns quants graons escrostonats i terrosos per manca de rajoles o maons. Explicà'l citat home que hi havia una altra casa ont hi dormien la gent pagant dèu centims la nit que hi anaven, puix allí ho llogaven tot per mesos o setmanes. La casa a que feia referencia l'home era a casa la Gallega, un xic més cap a la ciutat d'allí ont se trobaven.

A cada home que veien amb un sac l'escometien discretament. Ningú'n sabia dar raó. Arribaren a casa la Gallega, que es una taverna que en l'interior hi tenen habitacions, i en un local del costat hi ha una quadra que per dèu centims hi deixen dormir, com havia explicat aquell home de casa l'Alcalde. No cal dir que la gent dormien per terra, damunt d'unes mantes que a sota hi havia palla. Un home que tot just hi veia era l'amo. An ell li preguntaren pel fulano, i ell explicà les referencies dels que tenia a dormir. En un recó, tapats amb fustes, hi solien dormir un marit i muller amb dugues

criatures. Això donarà una idea d'aquella pobra gent, constituint-se en familia sense tenir ni'l més infim moble, ni res més que la roba bruta i esparracada que duien al seu damunt, anant a dormir allí quan tenien diners. Quina pena feia contemplar aquelles criaturetes! Feia pensar moltissim en son pervindre. Qui sab lo que farien, a qui podrien atribuir la causa del seu destí, quin camí seguirien! L'imaginació s'atorrolla de llastima i d'idees que escometen a l'home que sent la vida dels altres.

A l'estil dels demés llocs, els que estaven ageguts, al crit discret de l'inspector, no contestaven d'altra manera que ensenyant la cara, donant-se aquest per satisfet. Estava enutjat perquè tenia molt interès en trobar a l'assessí.

Camina que caminaras, se n'anaren pels voltants de l'estació del Nord a esperar l'hora que en els quartels nous donen el ranxo, i seguiren al mateix temps algunes de les barraques d'aprop del Bogatell. Però tot fou inutil: en lloc trobaren al que amb tanta perfidia buscaven. Estaven ja cançats, i l'inspector encarregà al Tarregada que a la tarda rondés per si'l veia, donant-li una propina.

En havent dinat se posà'l Tarregada a l'extrem del carrer de Mig-dia que dóna al Portal

de Santa Madrona. En aquell encreuament podia veure bé als que passaven. En Plistis s'havia enterat de lo que havia fet el Tarregada. D'una part li sabia greu que s'hagués posat al servei d'una gent tant enemiga d'ells; però per l'altra li agradava, perquè creia que més valia estar-hi bé que malament. De totes maneres en son intern considerà que'l seu company s'havia venut, però convenia dissimular-ho. No feia mitja hora que s'estava'l nou confident allí plantat, quan arribà'l Plistis fent el tonto per veure si l'altre seria prou franc, i aixís mateix succeí. Tot-d'una'l Tarregada li explicà tot, detall per detall, interessant tant al Plistis que fins li atribuía certa importancia, oferint-se també en fer-li saber si picava algun indici. Tots plegats se n'anaren a fer la copa per no perdre la costum.

Com que era dissabte, en aquella hora no estava gaire concorregut: unicament hi havia gent que viu al mateix veinat. El sol feia ombra a les cases baixes, batent de ple al quartel de les Dressanes. Al fons se veia la montanya de Montjuic, moradenca, brollant-hi clapes terroses i verdoses. De la gran xemeneia n'eixia'l fum, que, arremolinant-se impelit pel ventet, s'extenia com un mantell transparent per da-

munt de les cases, fent-les cambiar de to segons la seva espessor.

Al llindar de les portes les dònes, vestides amb robes de colors vius, se destacaven d'aquella blavor transparenta de l'ombra produida pel sol. Escometien als pocs homes que passaven, la major part dels quals continuaven el seu camí indiferents a les caricies forçades.

Un home que venia fruita empenyia'l carretó, cridant com si plorés, confonent-se'ls seus crits amb els d'una pobra cegueta que, tot tocant una guitarra, cantava, duent a braç una criatureta de pocs mesos dormida damunt de l'espatlla de la seva mare. La cara esgrogueïda d'anemica feia tristesa. Agafat a les faldilles un xicotet petit la seguia, i, cançat de tant caminar, s'asseia a terra, no volent-se aixecar. Entre cant i cant alentava al nen que la seguís, mentres una nena més grandeta, amb un platet de llauna a la mà, demanava caritat, distraient-se a cada moment i encantant-se, apartant-se de sa mare, la qual, amb crits que l'estragaven, la cridava. Responia, seguia uns quants portals més i tornava a encantar-se. El nen s'ageia a terra, fadigat i debil en gran manera, i sa mare, la pobra cega, gaire bé plorava d'afligida. La criatureta que duia al braç, pels crits, s'esglaia-

va, també plorant, i en aquell instant sols se sentien plors, renys i exclamacions. La pobra cegueta tenia de seguir forçosament el seu camí, i els seus precs eren enternidors; però les pobres criaturetes res comprenien: sols sentien el malestar. Quedà la cegueta indecisa, i en mig de la seva desesperació no maleía ni renegava: comprenia que les criatures tenien motiu d'estar cansades, i això encara feia més tristesa. Se posà la guitarra al darrera perquè l'aguantava un cordó, i, amoixant al nanet que, ple de mocs, babes i llagrimes, se revolcava per terra, l'agafà per la mà, anant-sen pel carrer de Mig-dia camí contrari del que ella desitjava seguir. Una dòna d'aquelles botigues, amb els cabells tallats com un home, grossa, bruta i frescassa, clavava sa grossa boca en una tallada de cindria, donant-ne un troç al xicotet que plorava i dient acudits a la cega, que fins la feia riure. Valia més aquella rialla que totes les alegries del més desenfrenat festí. I la mainadeta, amoixada per aquella bona dòna de mala vida, continuà alegre'l seu camí, i la cegueta pogué altra vegada tocar la guitarra, i els seus tons tristos, com la veu de ses cançons, van perdre-s carrer enllà fins a no sentir-se ni veure-s.

A mida que'l sol aplanava'ls raigs de llum

per damunt de les cases, s'anava animant el tragí. De la part de Montjuic se veien vindre colles d'homes emmascarats de cara i bruts de roba pel seu treball. La xemeneia de la fàbrica d'electricitat no's cansava de treure fum, que confonia l'aspecte del carrer. Dels quartels se sentien els tocs de corneta i el renillar de les cavalleries. Era ja de nit. El xivarri creixia. De les botigues se sentien els cants, de les tavernes els acordeons ploraners que feien ballar als mariners inglesos i italians.

A dintre a casa'l Salvador les taules estaven plenes d'homes que joiosos accepten les falagueries forçades de les noies que, pintades de cara, dissimulen el seu to anemic. Rialles, crits, salts, empentes i beguda a dojo. Tot se remou. Els colors de les robes semblen que brollin pel constant moviment. L'acordeon toca que toca, i els demés vinga ballar, cantar, saltar i beure, omplenant-se la sala de fum i fortor.

Les taules del burro tampoc paraven un moment, plenes de jugadors i tafaners que, drets al darrera, s'agrupaven per veure les jugades. Els moços, diligents, omplien els estomacs de sucs extranys, i el calaix de l'amo de diners. El taulell del copeig tampoc parava. En el carrer hi havia tot de gent, els uns amunt, els altres

avall, i les portes s'omplien de tafaners que s'agrupaven mirant amb curiositat els interiors. Les dònes embestien impertinentes, amb hipòcrita salameria, als que semblava que passaven indiferents.

Davant del carrer den Cid s'estava'l Tarregada explicant al sereno les impressions que tenia respecte l'assessí. No's trobava enlloc, puix els diaris havien publicat que se suposava que era ell, dient el seu nom, i, com es natural, s'amagà o fugí de la ciutat. D'aquesta qüestió estaven tractant, quan tot-d'una se sentí un gros esvalot i trencadiça de vidres, crits, xiscles i xiulets d'auxili, i gent que s'escorria cridant. Davant d'una taverna s'hi havien reunit una colla de coixos, la major part d'ells amb una cama tallada, i de resultes d'haver begut massa aiguardent se pegaven cops de crossa que feia escruixir el sentir-ho i impressionava solament de veure com aquells desgraciats se malmetien. Saltaven i apoiaven la crossa amb extranys equilibris per motiu d'estar beguts. No costà poca feina descompartir-los, i molta més després en fer-los caminar. L'esvalot era gran: els uns s'en reien, els altres els insultaven, i el xivarri confonia tota conversa. Ells, pobrets, feien una llastima horrorosa. L'un plorava perquè'l deixes-

sin anar, l'altre dirigia amenaces al seu contrincant. El Tarregada ajudà al sereno, i junt amb la policia dugueren an aquells desgraciats a la delegació, que talment semblava que mai hi podrien arribar.

IV

EL jurament del Turena per la qüestió de la dòna del Balunis no va portar-se a terme perquè'ls demés gitanos s'hi varen oposar, puix se tractava d'una dòna que havia donat molt que dir en altres ocasions. El jurament no pot pas fer-se aixís com aixís: precisa que siga una cosa que tinga certa trascendencia. Olvidat això per noves coses, ni s'en parlava, sinó que l'amistat del Balunis i el Turena prengué un nou aspecte perquè'l fill d'aquest, conegut amb el nom den Mutxu, se volia casar amb la Falaga, filla del Balunis.

Aquesta xicota era alta, esbelta, amb nas aguileny tirant a egipci, com la major part de les gitanes una mica castices; el seu temperament alegre l'acabava de fer més simpatica. Venia samarretes i tovalloles pels voltants dels

mercats. Ben diferenta d'altres gitanes catalanes, tenia molta afició als andalusos, aprenent llurs cants i llur manera de ballar. Sentia més aquella vida de corre sempre pobles enllà que la d'estar-se quieta rondant pels volts del Portal, anant tot el matí i part de la tarda amb les peces a la mà escometent a les dònes que indiferentes entren al mercat. Aquella feina l'avorria, i la seva mare, la Pallaill, l'esperonava donant-li cops a l'esquena, barallant-se tot sovint. Com que la noia li feia tant goig, el seu pare no la renyava mai, sinó que li sabia greu que la Pallaill no la tractés millor, perquè, encara que'ls gitanos se refien més del guany de les dònes que del seu treball, que no es altre que esquilar o fer alguna *truca* amb goços, cavalls o ases, era tant ben vista la Falaga que'n sentia cert orgull. Havien passat algunes setmanes sense que la qüestió de la *corriola* que havien fet al Xato hagués tingut cap mal resultat, i com que al Tarregada i al Mesureta 'ls tenien de dar algun quartet dels beneficis, el Tarregada sempre'ls escometia, perquè, a més de que hi tenia dret per la seva apurada situació, buscava tots els medis per fer algun diner, i cada dia, a les onze del matí, compareixia al Portal. Això li féu agafar amistat amb molts

gitanos, perquè així com solen esquivar-se dels *busnós*, també accepten alguna confiança quan un d'aquests ja ha intervingut en algun fet.

Del Mesureta ja no s'en sapigué res més: plegà la botiga i fugí, puix havia comprat, com quasi sempre, robes procedentes d'un furt, i aquesta vegada la policia estava molt interessada en agafar als lladres i als que hi estiguessin complicats, i ell, poruc com era, se n'anà de la ciutat sense que ningú sapigués ont havia anat a parar.

Com hem dit, en aquella hora hi havia la reunió de gitanos. En un grupo estaven el Pedra, el Cou-cou, el Marrueco i el Sagasta, que acaloradament discutien, i entre'l del Tarregada hi havia'l Turena, el Garuldo, el Balunis i el Tata, i, asseguda a terra al bordó de l'acera, la Mamarets, de cap damunt dels genolls, que semblava que dormís, gratant-se de tant en tant el cap.

Vingué la Centim tota atrafegada, amb cara alegroia, i darrera seu la Cagarranc, que era la dòna del Bastu. Reia com una boja.

—Mala negada faci la mala *llumí!* [1] Quina manera de cridar! —digué la Centim.

1) Dòna mundana, prostituta.

I la Cagarranc no més feia que riure.

— Que estas alegra! — digué'l Turena dirigint-se agradosament a la Cagarranc.

— [1]'Es que la Centim ha *cujavat* a una *busnó* que tenia un *atxip!*

— Ja pots *adinyar-ho* al teu *rom,* — replicà'l Turena.

— Hala, *adinya'l lubé!* — va dir desseguida el Bastu.

— Si no més tinc *panys caleti!* — contestà la Centim.

— *Adinyan trin caleti* per *manguis,* que *atxalarem* a *jalá garó* de porc a la brasa.

— Ai! Quina *rumí* tens, Bastu! — va dir el Garuldo, pressentint un àpat.

— Ai, sí! Per *mos mulés!*

— *Adinya*'l *lubé* al *rom!* — afegí'l Garuldo, enutjat perquè no donava'ls diners.

1) Es que la Centim ha enganyat a una dòna que tenia una llenga!, que cridava molt.

— Ja pots donar-ho al teu marit.

— Hala, do-m els diners!

— Si no més tinc mitja pesseta!

— Dona-ns tres pessetes per nosaltres, que anirem a menjar cap de porc a la brasa.

— Ai! Quina dòna tens, Bastu!

— Ai, sí! Pels meus morts!

— Dóna'ls diners al teu marit.

Cadascú hi deia la seva, i el Tarregada estava un xic animat perquè quasi tenia la seguritat de dinar.

Lo que havia fet la gitana es lo que la murrialla'n diu el *cambiazo*. Se n'anà per davant de Sant Agustí amb un parell de mocadors de pita que valien cada un al menys sis pessetes, oferint-los a les dònes que van a comprar a la plaça de Sant Josep per un duro tots dos. Està clar, sent una ganga, intenta l'especuladora comprar-los al preu convingut, i tant bon punt els paga, donant el duro, la gitana diu que'l preu era per cada un. Aleshores, com es natural, s'arma'l gran escandol. La compradora s'atorrolla, la gitana li torna'l duro, però amb la diferencia que's queda'l bo i en torna un de dolent que ja té a proposit. Com que la dòna fuig sofocada pels crits de la gitana i per la gent que forma rotllo, quan se n'adona del cambi qui sab ont para aquesta.

Aquest negociet es el que havia fet la Centim, i encara que la cosa no tenia cap importancia entre ells, qualsevol tonteria era motiu per fer gatzara. Al veure'ls de més enllà l'animació del grupo ont era'l Tarregada, s'aproparen, i tots junts convingueren en anar a passar aquella tarda a la Musclera. El Pedra volia dur

una *amargura*[1] que feia tres dies que tenia amb vinagre.

—Ai, no! No portis pas l'*aranyí!*[2] —contestà'l Cou-cou.

—Això sí que no! Ai, fill meu! —afegí'l Sagasta.

—Bé prou *garó* tindrem! —contestà un altre de la colla.

Era en havent dinat, que ells no ho havien fet preparant la sortida, i al Portal se trobaren, a més dels que hem dit, la Musqueta, la Xixet, la Carico i la Guen, amb set o vuit criatures de diferentes edats. La gent que passava per la Ronda de Sant Pau els mirava extranyada de veure tants gitanos; i ells, alegres, carregats amb farcells i vianda, se n'anaven a sota Montjuic pel camí de damunt els magatzems de carbó, tirant a l'esquerra, fins a les Muscleres, quals cases, mirades desde la carretera del Cementiri, fan pensar amb algun barri marroquí.

En aquell lloc el sol no hi tocava, i per contrast se veien rebrillar les teules envernicades de les noves construccions. S'ovirava la ciutat apinyada, i més enllà, al lluny, els poblets de

1 i 2) Gat.

la costa, confosos per la boirina, destacaven ses blanques cases arrapades al peu de les montanyes. La blavor del mar, més enllà perdia sa intensitat, confonent-se amb el to violat clar de l'horitzó i el cel, i més ençà feia destacar els blocs de pedra artificial. Aquells quadrats, colocats amb certa simetria, mirats desde allí dalt, prenien un aspecte fins artistic, pel conjunt de color i moviment.

Els descarregadors de carbó descarregaven aquest producte ficats dintre un nuvol negrós que tot ho enterbolia, i de tant en tant per la carretera passaven cotxes d'algun enterrament.

Els vapors i barcos de vela, com apretats l'un a l'altre, en son conjunt formaven un enredall de pals, veles i xemeneies, i les glopades de fum s'escampaven seguint la direcció del vent, extenent-se per damunt de la ciutat. D'arreu se sentia soroll, pitades, xiulets dels vapors, soroll dels carros, i de tant en tant els cops de malls dels calderers i el ressò de les sirenes anava ressonant com si'l mar s'engolís tots els sorolls de la terra.

Era una d'aquelles tardes que, malgrat i entrar a la tardor, són xafogoses, notant-se molt la diferencia de temperatura del sol a l'ombra.

Tenien ja les cassolades del menjar preparades. Entretant tocaven les guitarres el Pedra i el Sagasta. El Tarregada ajudava a les dònes, anant d'aquí i d'allà, segons lo que li manaven. No pot ponderar-se major alegria. Les criatures cantaven i ballaven, i els grans feien lo mateix, sense molestar-se l'un a l'altre. Axís passaven el temps i es distreien de llurs penes, que tots ne tenien moltes, si haguessin volgut fixar-s'hi. Però'l gitano no pensa en re quan se diverteix: té moments de molta tristesa i aprofita a tot pler les alegries.

Capficats amb els cants, ningú's recordava del menjar, i de la manera més inesperada comparegué una cassola damunt de la taula, perquè s'estaven a l'interior d'una d'aquelles tavernes. Deixaren guitarres i cançons per *jalar,* com solen dir. Amb quina alegria s'enquibien al voltant de la taula!

— Tu, fulana, seu aquí!

— Jo vui seure al teu costat, — deia l'altra.

— *Adinya manró!* [1] — deia un de més enllà.

Ningú estava per re més que per menjar.

L'un, estirant el braç pera apropar el plat, cridava:

1) Dóna-m pa.

— *Adinya cuco-magó!*[1]

— Té: aquí tens *matjó*[2],—contestava la que li omplenava'l plat de vianda.

— Ai! Poseu *uspitçà*[3], que tot es *mas*[4].

Axís, amb llurs ditxos, anaven menjant, i les mosques, atretes per aquella farum, voltaven arreu amb gran molestia dels que menjaven.

— Ai! Hi *jalat* de *butet* a *butet*[5], — digué'l Turena tot aixecant el porró. I, fent un rot, afegí: — Avui sí que, per més que *pilli*[6], no estaré *matsanjarnó!*[7] Es de *mistó*[8] aquest vi!

— Si no vols que't faci mal no *pillis panyalí*[9],— digué'l Balunis tot xuclant una espina de bacallà.

— Ai, pels meus morts, — contestà'l Turena,—que sempre'm fa mal el ditxós *panyalí!*— I, dirigint-se a la Jala, li allargà'l porró i li

1) Dóna-m bacallà.
2) Peix.
3) Arroç.
4) Carn.
5) Hi menjat molt, estic molt tip.
6) Begui.
7) Borratxo.
8) Bo.
9) Aiguardent.

digué: — Té, pilla, *xivi*[1], ja que aquest *chavó*[2] no't convida.

I el minyó, tot sofocat, contestà:

— Es que'm troba *juncaló*[3].

— *Na parinxi, carricló*[4], — contestà la noia.

— Es que'l *chavó camela rumatdinarse*[5], — digué'l Turena.

I ella no més feia que riure.

L'un a l'altre's deien coses. Ja s'havien acabat lo que tenien a la cassola i en tragueren una altra plena de carn i budells de bè.

El Tarregada s'atipava tant com podia, com si aquell dia tingués de fer l'ultim apat de la seva vida. Fregava una crosta de pa al plat. El Turena, que era d'aquells que sempre estan atents a tot lo dels altres, féu un crit a la Mamarets, dient-li:

— Tu! Ja que ets a la vora, *adinya* al ***busnó mas de barquitxó i espurrià***[6]. Encara'l deixaras morir de fam!

1) Noia.
2) Noi o minyó.
3) Lleig.
4) No diguis res, boig!
5) Es que'l noi vol casar-se.
6) Dóna-li an aquest home carn de bè (tot just nat) budells.

La Mamarets, prenent-li'l plat, li omplí de budells i carn.

Era ja tard, que quasi pot dir-se que's feia fosc, quan ells acabaren de menjar. El Pedra i el Sagasta agafaren de nou les guitarres, que estona ha que estaven quietes, i les afinaren amb bastanta dificultat, perquè l'un cridava, l'altre reia, els altres cantaven, i la quitxalleta, imitant els grans, també feien el seu esvalot.

Al sentir els demés els armoniosos tons de les guitarres i l'afinat cantar den Garuldo, quals cançons tenien força sentiment, s'anaren entonant i aviat feren un rotllo, deixant lliure l'espai del mig per poder ballar. La Xivet i la Guen se posaren a ballar amb tanta serietat que llurs cares semblaven que pensessin en quelcom trascendental, i es que per ells té molta importancia marcar bé'ls punts amb els peus, seguint el mateix compas de la música. A cada ballada, nou trago, i tots cridaven que ballés el Marrueco, que de tant xato que era tenia la més insignificant expressió de nas. Féu un brinco i saltà al mig d'aquell alegre rotllo que tots formaven, i tots a l'una's posaren a picar de mans, i el Marrueco, arremangat de pantalons fins a genolls, amb la gorra al revés, se posà a ballar el *crispín*. I anant cantant *crispín, crispan,* feia ac-

cionats tant grotescs i expressius, tant extranys, que tots reien com embogits. Fins l'amo i el moço de la taverna reien com si tinguessin un mal extrany al ventre. Ja cançat, se retirà. Aleshores cridaren al Cou-cou, que, pobret, era borni, alt i sec com una cosa de l'altre món. An aquest li tocaren la *farruca*, i, marcant el compas amb els peus, anava voltant el rotllo, ara picant de mans, ara fent una volta i seguint sempre sense perdre'l compas. Els demés li deien coses per alegrar-lo, i ell, tot presumint sa cara extranya, feia mil postures per ser elegant. I dit siga en veritat que ballant prenia certa elegancia que no semblava pas el mateix. Darrera de l'un ballava l'altre, i fins va ballar la quitxalleta, i les criatures, amb singular instint, ballaven com els grans. Talment semblava que aquell divertiment no's tingués d'acabar mai més, perquè ningú pensava en anar-sen. Era ja ben fosc i aquell interior resultava misteriós, prenia un caracter ben extrany.

Els gitanos, en sa major part vestits amb bruses negres, les dònes amb robes fosques, i la fosca interior, prenia un aspecte especial indescriptible pel seu misteri: sols ressaltaven les cares morenes d'aquella gent, més la foscor no'ls feia minvar l'alegria ni perdre les ganes de cantar.

L'amo encengué'l llum de petroli que, lligat amb una corda, en aquells moments plena de mosques, penjava del sostre, i pel contrast de la claror se veia la boira com se remolinava pels voltants del llum.

Tots volien que'l Tarregada ballés o cantés, però aquest, tip que no podia més, no tenia altra deria que estar ajegut. Per més que'l pregaren no varen poder fer-lo moure. Aleshores el Pedra, acompanyant-se ell mateix amb la guitarra, cantà la següent cançó gitana:

De la mutzi d'un aranyí
van nyisquerbà un dicaló;
un busnó en diquelava
panant: — Quin sambambanó! [1].

No cal dir les rialles que féu esclatar als homes, i el Sagasta, no volent ser menys, ne cantà una altra que, si bé no tant intencionada, també té'l seu sentit:

1) De la pell d'un gat
ne varen treure un mocador.
Un home s'ho mirava,
dient: — Que es bonic!

Aquesta cançó té una malicia picaresca que, fixant-se en la manera que tenen de casar-se'ls gitanos, se compendrà facilment.

Chivi, si queras valar,
valaras a ma quer.
No panelis res a tos batus,
que t'adinyaré molt lubé[1].

Acabada aquesta cançó, després de crits i rialles, les dònes, excitades, no sabien lo que's deien, i com que algun d'ells ja estava marejat, sortiren de la taverna.

De la ciutat sols se veia'l rebrillar dels llums, prenent la boirina un tò de matinada, reflectada pels llums electrics dels passeigs. La comitiva negra, envoltada per la fosca de la nit, s'anava escorrent carretera avall, fent ressonar sos cants per la montanya, que s'anaven perdent a mida que ells s'allunyaven.

El Tarregada no abandonà ni un moment al Garuldo, que estava marejat. Ademés, com que no sabia aquella nit ont anar a dormir, no li convenia separar-sen, i amb grosses dificultats pogueren arribar al carrer de la Cera, que era ont el gitano tenia'l quarto de dormir. Aquest a totes les tavernes volia entrar a fer la copa, i l'altre, amb molt d'esforç, tenia d'apartar-lo,

1) Noia, si vols venir,
vindras a casa.
No diguis res a tos pares,
que't donaré molts diners.

perquè, a més de no estar per beure, perquè massa que havien begut, entre'ls dos no duien cap centim, i bé prou veia'l Tarregada que podrien trobar-se en un compromís. A empentes i ensopegades arribaren a l'escala. La feina va ser el pujar: la barana de ferro trontollava a cada embat d'ells, fent un fort soroll. Amb penes i treballs arribaren al quart pis. El Garuldo s'estirà a terra, i allí quedà adormit. El Tarregada s'ajaçà damunt d'una màrfega, i axís passaren la nit fins a l'endemà, que, escomesos pels raigs del sol que penetraven per la finestra sense vidres, se despertaren. Amb molta mandra, amb tota la calma, s'aixecaren, anant-sen, com cada dia, al Portal, trobant que quasi no hi havia cap gitano perquè a la major part d'ells els durava'l mareig de la nit passada.

No li calia al Tarregada anar amb els gitanos pera perdre les ganes de treballar, puix mai de la vida havia treballat, ni li passà per sa pensa, menjant segons succeíen les eventualitats.

Al cap d'un temps d'anar amb els gitanos, seguint fent la seva vida, perquè no tenia esma de fer re més, la Rabo, que era una gitana que havia enviudat dugues vegades, amb esperit de tornar-hi a quedar unes quantes vegades més,

va fixar-se en que'l Tarregada tenia per ella cert atractiu i el conquistà, sense que li costés cap esforç, perquè donant-li una mica de menjar i pagant-li de tant en tant algunes copes, prompte *tingué l'home seu*, perquè an ella pel negoci a que's dedicava li convenia estar aparellada.

Tenia la Rabo gran habilitat en curar per medi d'oracions, i sabia de tirar les cartes, donar mal, fer estimar o lligar, es a dír, era una mena de bruixa que amb els seus embolics explotava la gent. Sinó que, esperonada per la policia, no tenia estada fixa. Convenint-li un home, va fixar-se en aquell perdut, perquè ningú més hauria volgut ficar-se en els embolics que feia. Tenia en el pis una cambra expressa pel seu treball. En mig de l'esquifit, fosc i brut compartiment hi tenia una taula de fusta relluenta dels cantells de tant refregar-hi'ls braços. Per les parets, amb troços de paper retallats d'estampes o cromos, representava les ànimes del purgatori que, atormentades per les flamarades del foc, s'encomanaven a la Verge del Carme que'ls deslliurés d'aquell sofriment. En un gran troç de paper hi tenia pintat un ninot que era un dimoni amb la cua recargolada, i en un altre un cap de mort. En un prestatge hi tenia ampolletes i paquets de drogues que eren les po-

tingues de fer seguir i fer estimar, com també hi tenia un llibre quals cobertes de pergamí eren greixoses i brutes.

Hi havia en aquest llibre receptes de curar, oracions també de curar, el significat de les cartes; en fi, era una riquesa de màgica negra, però degenerada. Les més ignocentes o no tant mal intencionades que feien referencia a curar deien:

«Memoria para curar un cop a cul quiera parte que siga.

»Cop fet, cop dat, cop Vits. Siga curat ab las 24 oras com las llaga de Deu Jesu Crist per sinnat tres begadas cacabat un credo a la mor y pasió de Deu Jesu Crits.

»Per lo nom del 13 dons ✠ del glorios san antoni ✠ y la santisima trinidad ✠ siga tot mal deslliurat ✠ y deslligat ✠.

»Nuestra salut contra todos los enemigos de intreveses.

»Oració para curar desipellas por noseñal de la santa creu nou paranostra als nou sans paras que esta enterats al primer estat de roma que curi la disipella al nom de la que la tigi.

»A quans parollaso a Jesucrit porto als brasos. Tu fes la teba bia que io faré la mia un pare nostra y una abe maria.

»Remedios para granos malditos que portan rabia.

»Una seba barmella es capsada y buidada lo mismo que una escudella y se pone llena de aseite y se pone al Fuego y setapa en lo mismo tapo de ella y se pone al

fuego y quando esta cosida sesaca del fuego y se pone al mortero y sepica y se ponen cataplasmas sea al mal que sea.

»Para curar d'ull pres se ponen els breus siete dias.

»Remedios para flatos.

»Un quarto de aigaden puesto an un papel de estrasa despues dos quartos de ansens mas dos metidos asobra del aigua dent y esto pegat se pone al costado isquerdo al lado de la mamella.»

Se giraven planes i més planes, totes escrites amb explicacions de remeis per diferents procediments. Després venien les receptes de fer patir. Una d'elles deia així:

«Remedo para haser patir auna persona quet quiera mal.

»Se coge un palomino se li treuen las plumas y en cada caño se y clava una agulla de cap se colga a tierra se hacen tres creus...

»Remedio para hacer estimar. Se agafan moscas bironeras y se dejan asecar...

»Remedio para volguer estimar se agafan cabells...

»Pindolas para tener yjos se compra dos cuartos de es... y se li tira un polset ben mesclado...»

Lo que més extrany feia es que la gitana no sabia pas de llegir i tenia aquestes apuntacions amb lletra tant extranya que era molt dificil poder llegir. També hi tenia jocs de cartes, les quals de tant brutes feien fastic de tocar.

Instalat ja'l Tarregada a la nova casa, vivia feliç, perquè més o menys menjava i dormia sota cobert; però a cambi de tot això tenia d'amoixar an aquella fera, qual çara feia por de mirar, plena d'arrugues negroses, amb els cabells blanquinosos, deixant entreveure la negrosa closca que talment era un crosticer de porqueria.

Amb tot i tindre tants trafecs, hi havia dies que no podien pas menjar a l'hora, i quan algú trucava a la porta s'esveraven i no obrien fins que estaven ben segurs de que no era la justicia, segons deien ells.

Aquell nou ofici li agradava al Tarregada. De tant en tant hi anava alguna xicota a fer-se tirar les cartes, la qual amb atenció religiosa escoltava lo que li deia aquella dòna, que no tenia altre objecte que cobrar els vint o trenta centims que feia pagar. També hi anaven dònes molt pobres, de les que cullen papers o arreplèguen fems. An aquestes sempre'ls tenia de dir el secret d'un tresor, i, pobretes, daven els seus pocs diners a çambi d'una falaguera prometença d'estar millor.

La manera que tenia de tirar les cartes era'l més conegut, fiant-se més de les paraules que s'inventava que de lo que representaven les

cartes. Feia quatre piles, treia una carta de cada pila, i les quatre les remenava sense que les vegés la que consultava, i amb la mà esquerra la destapava. Si, per exemple, era'l dos de bastos, volia dir que sabria la mort d'una persona que estimava molt; si era'l cinc d'espases, que'l marit o el promès li era infidel; si la sota d'oros, petit disgust; si'l rei de copes, disgust per celos. Entre aquestes i moltes altres combinacions endevinava lo que tenien interès en saber, i devegades, quan ella comprenia que tenien quartets per gastar, els proposava consultar el dimoni o fer algun treball per treure ombres negres que portaven desgracia.

El beneit den Tarregada arribà a creure-s moltes d'aquestes coses i explicava'ls seus somnis a la Rabo, i ella l'esfereía explicant-li extravagancies que'l feien viure aturrollat. Quan somniava criatures ja no sortia de casa, perquè sabia segur que tindria qüestions. Se li encomanà tota aquella farsa, fent-li tals estragos que ja sentia passar mals esperits aprop seu, i no hauria sigut re d'extrany que aquella donota li hagués dat alguna droga d'aquelles que pertorben el sistema nerviós o fan malbé l'estomac, unic sistema positiu d'aquests efectes. L'ocultisme dels nostres gitanos està tant degenerat

com la seva raça: desconfiats, guarden certes claus que cap importancia tenen. Son llenguatge mateix, que s'acaba de perdre, conté conceptes ocults que ells desconeixen per complet[1].

Però, deixant això per continuar la vida den Tarregada, aquest anava vivint amb la Rabo, i ja'l consideraven els demés gitanos com un de la colla, i fins li daven certa importancia perquè creien que ell sabia molts secrets de lo que representava la seva dòna. També's dedicava aquesta a treure'l *dicaló*[2], i per tal feina la varen anar a buscar. No cal dir que en Tarregada fou convidat al casament. Volien fer treure'l *dicaló* perquè, segons males llengues, la gitaneta havia tingut relacions molt íntimes amb un altre, i el gitano que s'hi volia casar se veia obligat a fer fer això per dignitat i per quedar més tranquil. Ademés, els gitanos que eren de la part d'ell ho exigien.

El gitanet que s'havia de casar tindria uns dinou anys. Li deien el Sargantana. Havia anat

1) Majorment en la numeració, puix els uns diuen el número d'una manera i els altres d'una altra. Axís mateix, el número *sis* els uns el nomenen *cof*, sent axís que'l mateix terme dit per altres vol dir *un*; *yeg*, que també vol dir *dèu*. Els verbs molts d'ells se confonen amb el caló.

2) Ceremonia pera provar la virginitat de la nuvia.

amb andalusos, i això feia que estés més viciat i que sabés de cantar i tocar la guitarra. Encara que s'havia de guanyar la vida esquilant, s'estimava més anar de *jüerga*, perquè pel seu caracter alegre tothom el volia i sempre era solicitat. Son pare, que li deien el Catorze, tenia molta feina a fer *quartillas*[1], i sa mare, que li deien la Musquita, venia pels voltants dels mercats puntes, mitges, samarretes i altres coses, segons s'esqueia. Al pare de la Minys li deien el Groc perquè tenia un color de cara que semblava que tingués el fel sobreixit. S'havia casat dugues vegades, i aquesta noia era filla de l'ultima dòna, que li deien la Pit. La primera dòna era coneguda pel nom de la Xoni. Aquella, com quasi totes les gitanes, se dedicava també a vendre gèneros de punt i roba.

Tenia entre ells aquest casament certa importancia, perquè, per qüestions d'un tracte que havien tingut amb la venda d'un ruquet, arribaren fins a pegar-se, i, si no hi haguessin corregut els demés gitanos, potser s'haurien mort, no obstant i ser els gitanos catalans gent molt pacifica: talment són un contrasentit dels andalusos: aquests, encara no tenen la més petita dis-

1) Esquilar les cames dels cavalls.

puta, ja siga per qüestions de dònes, interessos o per la beguda, s'arrenquen de ganivets o altres einotes de fer mal. Els nostres gitanos, si bé's disputen quasi sempre, perquè això'ls es un alicient que'ls distreu de llurs miseries, es en casos molt excepcionals que arriben a l'extrem de fer-se mal. Així com els gitanos andalusos, que s'uneixen ells amb ells, no tenen estada fixa, corrent sempre de poble en poble, com empaitant les eventualitats, el gitano català, al contrari, li plau molt estar a casa i veure-s rodejat dels seus, per estar sempre molt lligats de parentela. Cada barri de gitanos té un caràcter distint en la seva manera d'esser. Els d'Hostafrancs, que com aquell qui diu viuen a quatre passos dels del Portal, que habiten la major part pel carrer de la Cera i els seus voltants, són molt diferents els uns dels altres, així com els de Sans dels de Gracia i Poble Nou. També es noten aquestes diferencies en els que viuen en els pobles; diferencies de caracter, que també existeixen entre nosaltres els paisans.

Doncs bé: la familia de part de la noia eren d'Hostafrancs i la de la part del noi era del Portal. Aquest punt de reunió, als matins, es per l'istil de la Rambla, ont hi van gitanos de totes les barriades. Una i altra familia tenia'l

seu cercle de parents i coneguts, i uns i altres parlaven del casament com si tinguessin de casar-se no un de la familia, sinó tots ells. Això podriem dir que constituía dos partits. Les dònes de la part d'ell criticaven a les de la part d'ella: les unes deien que no li treurien el *diçaló,* perquè abans de passar per la vergonya fugiria per estalviar-se'l casament; les altres que li havien de treure, perquè aixís se sabria la veritat. En fi, passaren un parell de setmanes discutint acaloradament. Les de la part de la noia deien que aquella moceta jove, guapa i aixerida era malaguanyada per un xicotot que fins havia anat amb els andalusos i que no sabia tenir *escapsa* a les *bastas per monrubà un jaquel* [1]. S'anava apropant el dia senyalat pel casament, que era un diumenge a la tarda.

La mare de la xicota, de tant xiular-li les orelles, va tenir por de sa filla, i, agafant-la pel seu compte, li preguntà:

— Ai! Per la gloria de *mos mulés* digues la veritat, filleta meva! Que l'*urror* em talli'l *garó?* [2] Filleta, digues la veritat! Et podran treure'l *diçaló?*

1) Que no sabia tenir les estisores a les mans per esquilar un goç.

2) Que'l butxí'm talli'l cap.

—Ai, mareta! Així em pugui *marà calicó*[1] si no dic la veritat! Ai, mareta! Així un cranc els rosegui la llengua an aquestes malasorts!

—Digues la veritat, filleta meva, o sinó't farem fer jurament.

—Dic la *verí*, per la salut de *mos mulés!*

Aquesta ultima expressió va deixar satisfeta a la mare, qui's cuidà de dir-ho al seu home perquè no fes cas de lo que deien la gent. I en sent a l'endemà varen comprar-li unes faldilles pel dia del casament.

Els de la part del noi sempre disputaven amb els de la part de la noia, i, trobant-se aquest a la taverna, varen dir-li que fóra un *crestet*[2].

—Ai! Què m'has dit! Així te puguis *jalà* una *pul!*[3]

Sentir-se això l'altre gitano i pegar-li una trompada va ser cosa d'un moment; però an el Sargantana, encara que jove, no se li podia pegar així com així, i se li anava a tirar al damunt com un gat. Els demés companys l'aturaven, aguantant-lo com podien per les fortes estrebades. Al que li havia pegat també l'aguantaven, i el Sargantana li digué:

1) Així em pugui morir demà!
2) Cabró.
3) Així te mengis una porqueria!

— El *benc* te pugui *jalà*'ls *espurrià!*[1]

Al sentir-se aquesta maledicció'l contrari, dava estrebades per deslliurar-se dels que'l tenien tant fortament agafat.

— *Atxaló* a buscar la *pusqui!*[2]

— *Cuganó! Cuganó!*[3] — li contestava'l Sargantana, al qual s'endugueren els seus amics, anant-sen amb l'intenció de que quan fos sol se n'aniria a sa casa a buscar un ganivet per matar a qui tant l'havia insultat. Al deixar-lo'ls seus amics, fugí llest com una sargantana, perquè per això li deien aquest motiu. Pel camí trobà a la seva mare, la qual li preguntà:

— Aont *atxalas, xavó?*[4]

— A buscar el *xuri!*[5] — contestà'l noi, sofocat de tant córrer.

— Per què'l *quemelas?*[6]

— Per *atxalà* a *marà* a un *busnó* que m'ha *adinyat* un cop de *caix!*[7] — afegí'l noi.

1) El dimoni se't mengi'ls budells!
2) M'en vaig a buscar la pistola.
3) Covart, covart.
4) Aont vas, noi?
5) Ganivet.
6) Per què'l vols?
7) Per anar a matar un home que m'ha donat un cop de bastó.

—Ai! Per tos *bastus* deixa-l estar! Axís el *benc* se li pugui *jalà*'l *bucó!*[1] —Afegint-hi an aquesta maledicció altres que porten, segons ells, més mala sort.

Després de molts precs, el xicot digué:

—No *uribinyeu*, mare, que'l *batu* no sapiga re[2].

La sort de fer-se'l casament fou que arribés el dia tot just que no cresqués més l'excitació. Si tenen d'esperar-se un dia més, tal vegada en lloc de casament hauria sigut una desfeta de raons.

A casa del Groc, pare de la Minys, tenien una eixideta en la qual uns quants caps de viram s'alimentaven d'escombraries que ells recullien dels carrers i les tiraven a l'esquifit pati.

Era ja a la mateixa nit del casament i esperaven l'endemà amb gran ansietat. La Pit, en el seu interior, li hauria agradat que'l casament s'hagués desfet, perquè encara que sa filla li jurà que era verge, ella prou coneixia'l valor d'un jurament de gitano quan no's fa amb la

1) Ai! Pels teus pares! Així el dimoni se li mengi'l fetge!

2) No ploreu, mare, que'l pare no sàpiga re.

deguda forma, perquè, no obstant i això, se'ls *empassen* (juren en fals).

La feia estar molt intranquila perquè pressentia que podria tenir un disgust, puix el set d'espases li havia sortit tantes vegades com s'havia tirat les cartes. Era ja a la matinada. El Groc dormia, roncant, quan tot-d'una ella sent els galls dels veíns que canten. Ella sí que escolta. Tornen els galls a cantar, i entre'ls cants sent l'escatainar d'una gallina de les que tenia a l'eixida. Reina Santíssima! Quin esglai tingué la Xoni! A empentes despertà al seu marit, sobressaltat, perquè ja's veia la casa rodejada de justicia o que tenia la cuina plena d'ànimes. Fóra dificil explicar lo que s'imaginà aquell cap.

— Què tens? — preguntà l'home, esfereit.

— Una *catçnyí* ha cantat.

— Ai! Sí que porta mala *ba!* Matem-la, — contestà l'home.

Home i dòna, boi descalços, s'armaren d'un ganivet per tallar el coll de les gallines que tenien, i amb tot cuidado, amb un llum d'oli a la mà, sortiren a l'eixida. Les pobres bestioles, no cal dir-ho, s'esvalotaren, corrent d'ací d'allà. Dugues d'elles, esquivades, cridant, saltaren a l'eixida del costat, esvalotant les gallines que

allí també hi havia, movent tant gros esvalot que'ls veíns van creure-s que les anaven a robar. Tot seguit sentiren uns forts crits de lladres, d'aquells uns altres de més lluny, i al carrer tocaven els pitos, els goços lladraven, la gent corria, i els crits cada vegada eren més forts. Els uns veien com saltaven una paret, els altres havien vist un home amb un sac, i l'escandol no sossegava ni la gent parava de córrer. Als dos gitanos, tremolant espantats, els caigué'l llum, vessant tot l'oli, i palpant per les parets se n'anaren a sa cambra, apretant-se l'un a l'altre. La noia'ls cridava, i ells, amb veu que no se'ls podia sentir, cridaven: *Muquén! Na parinxi!;* però la Minys, espantada, corregué, sense vestir-se, a la cambra dels seus pares, trobant-los arreconats tremolant de por. De moment va témer que havien fet alguna malesa: se creia que no haguessin robat alguna cosa, i, tartamudejant, li explicaren lo succeit. Per motiu de la conversa van refer-se, animant-se també perquè la noia anà a la cuina a buscar vi perquè beguessin un trago; però al ser-hi's trobà que'l porró era buid. Començaven a refer-se, quan tot-d'una van trucar a la porta. La noia contestà.

—Obriu! —va dir una veu. —Obriu desseguida.

Al sentir això, el marit i muller de poc que no cauen a terra esglaiats.

—Ja som presos! Es la justicia que'ns ve a buscar!

No sabien què fer, si obrir o no; però la noia, més decidida, obrí la porta de bat a bat. El carrer estava ple de gent, qual remor feia espantar més als de dintre. S'atançà'l sereno i preguntà a la noia si havien vist que algú saltés per l'eixida, contestant aquesta negativament. Demanaren els de fòra per entrar, i ella no s'hi oposà gens ni mica. Registraren l'eixida amb una llambregada i la noia trobà en manca tres gallines, i mentres parlaven d'això la veína del costat digué que al seu pati hi havia besties que no eren seves. La gitaneta s'enfilà damunt del galliner i regonegué les gallines, que la veína li entregà tant bon punt va poder-les agafar. Els demés se n'entornaren, i tota aquella revolta s'apaibagà perquè ningú va trobar-se a faltar res.

No tingueren pas cap dubte de que'l susto sofert fou originat per la fatalitat que simbolisa'l cant d'una gallina, i per no equivocar-se les mataren totes, puix així com així se tenia de fer el casament i necessitaven molta vianda.

Com que la casa ont vivia'l Groc era més

espaiosa que la den Catorze, varen determinar que allí's fes el casament.

Ja prop de mig-dia no's veia per aquells indrets altra cosa que colles de gitanos que s'anaven aglomerant davant de la botiga. La Rabo comparegué amb el seu company Tarregada. Ella, com de costum, era l'encarregada de treure'l *dicaló*. Lo primer que féu fou demanar el mocador de seda que serveix per aquests casos. La Xoni ja feia dies que'l tenia preparat. Era blanc, rodejat de cintes de tots colors. Quin efecte feia aquella gent allí reunida! No paraven d'enraonar, com si haguessin estat una setmana sense dir re. Els uns reien, els altres dirigien bromes al nuvi, que no podia enraonar amb la nuvia fins que se li hagués provat sa virginitat. Quina impaciencia tenien els seus pares! El mateix nuvi estava impacient. Els uns, amb cara riallera, li feien bromes intencionades; els altres, amb fals somriure, preveien que no li treurien el *dicaló*. Era un dels moments més trascendentals de la vida gitana. Tot seguit hi hagué un moment d'espectació: sortí de sa cambra la mare, que acompanyava a la nuvia a una altra habitació preparada per l'objecte que anaven a fer. Totes les cares d'aquella gent cambiaren d'expressió. Entrà la

noia, i al seu darrera la Rabo, i van estar bona estona a dintre. A fòra hi havia certa quietut. Se sentí un xiscle, darrera d'aquell un altre, i tot seguit sortí la Rabo de la cambra ensenyant el mocador, que equivalia a la proclamació de l'honra de la nuvia, la qual restava gemegant damunt del llit.

L'alegria brotà a les cares de la gent més interessada en que no hagués tingut lloc el *dicaló*. La gitanada movia un fort esvalot de crits, cants i tocs de guitarres. Els uns ballaven, els altres ja bevien, creixent el xivarri de la manera més excitada. La Xoni plorava de satisfeta i sanglotavà, tremolosa de mans, i dava'ls quatre duros à la Rabo en paga de la seva feina. Estaven contents perquè havien enllestit aviat, sent aixís que en altres ocasions estaven tres dies provant de fer tant delicada operació.

El nuvi entrà a la cambra, refusant-lo la nuvia perquè encara estava dolorida. Desde dins se sentia l'alegria dels de fòra, i això l'animava.

Passaren algunes hores, i, seguint la costum dels andalusos, tiraren un plat a l'aire, fent-se a troços, com es natural, qual significat vol dir que aixís com jamai podran unir-se aquells troços, tampoc ells podran desunir-se. Aleshores quedaren ja ben casats. El nuvi ja era marit,

i, celebrant el casament bevent i menjant, acabaren la major part d'ells borratxos.

No hauria sigut aixís si la dòna no hagués tret el *dicaló,* perquè a ben segur que dels insults n'haurien vingut ganivetades, com ha succeit moltes vegades. Quan la noia no té seguritat de que li poden treure, si es sincera ho diu al seu promès, i aleshores fugen, i queden aixís units, conquistant al cap de pocs dies l'amistat dels pares, casant-los, però sense fer re de lo que havem dit. Això ja s'estila poc entre'ls nostres gitanos, que's casen pels mateixos procediments que nosaltres. Aquest cas extremat se fa quan s'està en dubte de la noia. Els gitanos andalusos continuen més aferrats a llurs primitives costums. Els gitanos catalans no s'avenen pas gens amb els altres: els nostres són gent de pau, exterminant sa raça en primer lloc la manca d'higiene, sent molt pocs els que arriben a vells; perquè si estés en proporció llur producció, se farien molt nombrosos: les enfermetats contagioses els produeixen grossos estragos, passant de l'un a l'altre de la manera més despiedada. Per altra part, al nostre gitano, si la fortuna li ve de cara[1] i pot crear-se una mica de

1) Hem deixat aquesta frase perquè es de molt ca-

posició, li sab greu pertànyer a la raça, i encara que la manera de parlar, els seus rasgos fisionomics i el mateix color li descobreixen la procedencia, ell procura fer-se fi, senyoreja i s'aparta dels seus perquè pensa que'l rebaixen en la situació que ell creu ocupar. La falta d'instrucció, que també hi manca en absolut, es causa de que llurs supersticions estiguin arrelades. En ells es gros l'esverament a la justicia, que ells inclouen desde'l més humil municipal al més alt empleiat. La por dels morts es també una cosa filla de llur ignorancia. El gitano, quan està malalt, no escatima pas els medis per curar-se: s'ajuden els uns als altres d'una manera que nosaltres no ho solem pas fer; però, un cop morts, no crec pas que un gitano hi restés un moment al costat. Un gitano sol en una cambra ont hi hagi un mort no sé pas si s'en trobaria cap que s'hi estés: els tenen una por i un respecte extraordinari. L'ofensa més

racter entre'ls gitanos i la murrialla. Diu el gitano: «Estic *nagatdó* i vui *cujavà*'l primer *busnó* que'm vingui de cara» (Estic perdut i vui enganyar al primer home que trobi). Diu el pillet: «Al primer *panan* que'm vingui de cara li *escarbaré*'l *parlu*» (Al primer home foraster — pagès — que'm vingui de cara li pendré'l rellotge). Per això, tot i no sent el lloc apropriat, l'he usada.

gran que pot fer-se a un gitano es maleir-li'ls seus morts: molt poc genit tindrà que no faci trompades contra'l que hagi tingut aquest atreviment. Molts n'hi ha que han renyit per sempre per haver-se maleit els morts.

Lo mateix servia la Rabo per treure un *dicaló* com per intervenir en un jurament. Per cert que feia temps, molt de temps, que no se n'havia fet cap. El que anaven a fer era perquè'l Crestet prenia diners dels fills del Rapat. Els dos xicots tenien una guardiola cada un, ont hi arreplegaven els centims. La pobra quitxalla estava ilusionada pel seu capitalet, que guardava dintre del bagul. El Crestets estava rellogat a casa del Rapat, i, aprofitant els moments que no hi havia ningú al pis, obria'l bagul, treia les guardioles i prenia'ls centims. Els xicotets varen sentir que les guardioles no feien el pes ni'l soroll d'haver-hi tants centims com hi havien posat. Però'l seu disgust gros fou quan un vespre va trobar-se un d'ells que la seva guardiola ni feia soroll ni pesava, perquè no hi havïa cap diner. Plorava'l noi, regalant-li les llagrimes per damunt de la cara morenenca, creient que'l seu germà'ls hi havia pres, lo que li valgué a l'altre una forta tunda que'l seu

pare li pegà. L'infeliça criatura prou plorava i s'exclamava, però les exclamacions no van lliurar-lo de la pallissa. Al cap d'uns dies aparegué unaguardiola també buida i l'altra quasi sense cap diner. Ja no cregué'l seu pare que fos cosa dels nois, i pecà amb en Crestets. Se trobaven en el pis altres gitanos, entre ells el Manén i el Rollo, els quals amonestaren fortament al Crestets; però aquest, amb singular cinisme, negava l'acusació que li feien, i el Rapat, no entenent-se de qüestions, digué als nois que anessin a buscar dugues candeles, que'l farien jurar al mateix lloc. El lladre, primer s'aguantava ferm, però tant punt anaven a encendre les candeles s'agenollà i, confessant el seu furt, demanà perdó. Ple de rabia'l Rapat i de remordiment per la pallissa que havia donat al seu fill, no va poder-se contenir de dar-li una bofetada, de la qual va anar de cara a terra. Els altres també s'engrescaren a pegar, i, amb els nassos plens de sang, en Crestets se n'anà escales avall.

Si al jurament que anaven a fer com si diguessim de primera intenció, en Crestets no hagués declarat la veritat, o se l'hagués empassat, aleshores l'haurien fet jurar amb tota la serietat, com va succeir al Peti, que fou l'ultim que jurà davant del Crist.

Era la qüestió del Peti molt seria, que hauria portat fortes disputes si per medi del jurament no s'hagués resolt. La dòna del Peti era molt gelosa i ell era un fatxenda d'aquells que presumen que les dònes se moren per ells. Feia molt temps que'l Peti escometia a la Consuelo cada vegada que s'esqueia trobar-la. Li dava conversa, sobre tot si era en un lloc que'ls demés gitanos poguessin veure-ho, perquè era aquesta xicota molt guapa i vanitosa. La dòna d'ell sabia que anava molt al darrera d'aquesta noia, un sens fi de vegades havia portat això fortes disputes, degut, ademés, al seu temperament excitat i a ser buscadora de raons. A la Consuelo també li agradava que'ls homes li diguessin coses. Com que sabia que la tenien per guapa, s'havia tornat molt vanitosa i acceptava les converses, contestant amb certa picardia, que qui no la coneixia hi veia una esperança, no essent altre'l seu objecte que complaure la seva vanitat de ser la que feia anar més gitanos enrenou. Degut al seu caracter, el Bollò estava tant gelós que no podia sofrir que ella cambiés una sola mirada amb cap gitano, i per aquest motiu renyien moltes vegades, i ben segur que si haguessin sigut casats li hauria valgut una pallissa.

Per casualitat passà'l Peti pels Encants, ont la Consuelo solia anar a vendre, i caminant per entremig de la gent que bada o compra a les parades, va veure a la Consuelo com treballava a una paisana. Aquest féu temps perquè quan la deixés ell hi pogués parlar. Al cap d'una bona estona la pobra dòna que li comprava se n'anà satisfeta i enganyada, i aleshores s'hi atansà'l Peti tot brincant-se, i amb el seu istil li digué les mil galanteries. Per aquells indrets també hi solia vendre la dòna d'ell, que li deien l'Aranya. Siga que aquell dia'l cor li deia que'l seu home la volia trair, siga pel gust de moure brega, com molt sovint solia fer, s'adonà de que parlava amb ella. S'hi atançà, donà una empenta al Peti, i, traient-se un ganivet, digué an ella: . . . .

—Tu, mala *llumí,* per què *ta carelas* amb el meu *rom?* Te *dinyelo* un cop de *xuri* a la *muy!*[1]

S'arreplegà la gent, les dònes cridaven, i l'Aranya, espantada, fugí perquè no l'agafés la justicia.

El Nandu, el Nets i el Toqui, que s'estaven al Portal, van veure la gent que's remolinava.

1) Tu, mala dòna, per què busques al meu marit? Te donaré un cop de ganivet a la cara.

S'hi atansaren veient al Peti que estava bracejant dient als que li preguntaven que no coneixia an aquella gitana que havia amenaçat a la gitaneta. Al veure ell els seus companys se refé del sobressalt, perquè la seva por no era altra que vinguessin els municipals i el portessin pres. Per altra part, no volia que fos dit que's deixava dominar per la dòna. Com que era tant presumit, al preguntar-li'ls gitanos què havia passat, contestà:

— La *rumí* ha *atxinelat* que'm *carelava* amb aquesta *busní*[1].

— Quina? — preguntà'l Toqui, tot extranyat.

— Amb aquesta què *xinela* molt bon *bani*, la Consuelo[2].

Al sentir això, els altres gitanos van quedar-se confosos, i la noia no contestà, perquè, espantada, no sabia si fugir o quedar-se. La gent li preguntava quins motius podia tindre la gitana d'haver fet una acció semblant; però ella, per no comprometre als seus, s'escabullí per entre la gent.

1) La dòna ha vist que parlava amb aquesta dòna. *Carelava* vol dir tenir relacions ilicites. Aquesta paraula pren el sentit segons el lloc que s'aplica.

2) Amb aquesta, que es molt bonica.

Un petit incident que passi als gitanos desseguida corre entre ells amb una rapidesa fins extranya: els uns porten la nova als altres, com si fos fet amb torna-veu. Passa un fet a Hostafrancs i al cap d'una hora ja'l saben al Poble Nou i a Sant Martí. Hi troben cert gust i es per ells en part un alicient portar noves. Per això sempre que's veuen gitanes pel carrer caminen enraonant, nervioses, i es que venen d'un lloc ont hi ha hagut alguna qüestió i van a fer-ho saber als d'un altre barri. Sols caminen calmosament quan van a vendre o fer *juerga*.

Lo de l'Aranya i la Consuelo passà al dematí i a la tarda tots els gitanos del pla ja n'estaven enterats i era motiu de les més acalorades disputes. En totes les cases, tant de gitanos com de paisans, cadascú forma la seva opinió, i els que coincideixen, ja sia per simpatia, ja per enemistat, s'uneixen, formant un partit. Els uns deien que quan ell ho havia dit senyal que tenia raó: els altres, lo contrari, convenint tots en que s'hauria de fer fer el jurament.

Una de les imatges en que'ls gitanos tenen més fè es el Sant Crist del Pi, i no'ls es del tot facil poder fer la seva ceremonia, perquè moltes vegades han sigut trets del temple en el mo-

ment més culminant del jurament. No direm que hagi succeit en l'iglesia que hem anomenat, però sí que en algunes s'els ha permès mediant una almoina, i no es que volguem dir-ho per censurar ni criticar: es sols per fer constar el cas.

A les dèu del matí van reunir-se'ls gitanos i van anar-sen a l'iglesia que entre ells tenien convinguda. La Rabo era la que havia de fer fer el jurament. Als peus d'una llastimosa imatge de Crist, segons se l'imaginà l'esculptor, féu rotllo la gitanada, formant un semicercle, i el que tenia de fer el jurament s'agenollà amb els braços oberts en forma de creu. En la seva cara se li coneixia l'afectació que sofria, i, sense dir un mot, se mirava de fit a fit a l'imatge, com si entre'ls dos s'hi establís una corrent misteriosa. Els demés, fent xiu xiu, no paraven un moment de parlar. Duien a la mà candeles enceses, vermelles i verdes. La foscor del temple feia ressaltar els llumets, que marcaven ombres per les parets, ensems que les cares morenenques prenien un to vermellós. Agenollat que estava'l Peti, començà la ceremonia. Els gitanos se trobaren encongits i commoguts. Cap d'ells deia un mot. Alguns intrusos s'apropaven extranyats de veure una cosa tant rara. La Rabo,

amb mocador de seda al cap, ple de coloraines, s'apropà, i amb veu sentenciosa digué:

—Jures que ets ignocent?

Amb veu feble i tremolosa contestà:

—Juro!

Aleshores, accentuant més el to, anà dient:

—Axís un cranc se't pugui ficar a la llengua! Jures?

—Juro!—contestava ell.

El Bordet va treure sal d'una paperina de paper d'estraça i l'anava posant al cap del Peti. Les llagrimes li queien cara avall, i els demés estaven fortament commoguts.

La Rabo, que havia estat llogada per aquest objecte, no parava de dir juraments i malediccions, i la concurrencia ja no podia aguantar més aquell sofriment. Les dònes cridaven: «Ja n'hi ha prou, pobret!» «Ai, mareta! Quin jurament més fort li fa fer la *rumí!*» «Prou!». Tothom se dava per satisfet, guardant les candeles, perquè per ells tenen el mateix poder que molta gent atribueix als ciris del monument, que en les cases de pagès s'encenen quan s'apropa alguna tempestat.

El Peti plorava com una criatura, i els amics l'aconsolaven: bé prou van veure que no s'havia empassat el jurament. Pera distreure-s

se n'anaren a la taverna. La Rabo i el Tarregada cobraren les cinc pessetes que an ella li corresponien, i tothom content.

La costum dels juraments va perdent-se, com se perd la raça gitana, sobre tot la que podem considerar catalana, que, com hem dit, té un caracter ben distint, diferenciant-se fins en el llenguatge, però que no fóra lleugeresa dir que es una degeneració dels gitanos andalusos.

Com que no tractem en la present obra d'esbrinar ni fer un estudi analitic de les seves costums, sols explicarem, molt per alt i en breus paraules, lo que representa. La sal té'l mateix significat que té en moltes religions, o sia la purificació: si'l que jura ho fa de bona fe, la sal purifica el seu esperit; si es en sentit contrari, se dilatarà'l seu esperit com la cera de les candeles, per motiu del foc. Axís es com ho diuen ells i com ho hem vist fer.

. . . .

El caracter del Tarregada no s'avenia pas molt amb la Rabo, i això, com es natural, motivava un sens fi de disputes; però aquest, que no tenia la més petita voluntat per re, estava completament dominat per ella, i fins la gent atribuia que li havia donat una de tantes coses que tenia per fer patir. Bé podia haver succeit

que alguna droga li hagués pogut pertorbar el cervell o la medula, i com a conseqüencia'l sistema nerviós; però com que l'alimentació dels gitanos es tant poc nutritiva i en cambi fan un gran excés d'alcool i cafè, no tenia re d'extrany que'l Tarregada, amb tant com s'havia afectat a la beguda, hagués prés l'aspecte d'un idiota. Brut i quasi descalç, proveit de tota mena de bestioles, les cames se li arronsaven caminant, com si estigués molt cansat; la cara, negrosa de bruticia, li feia ressaltar la vermellor del nas i dels pomuls; els cabells se li recargolaven pel clatell com una perruca postiça, i sempre s'ageia per tot arreu ont podia.

Succeí que, de setmana en setmana de viure amb la Rabo, s'escaigué la festa dels Morts, a qui ells respecten molt, i arribant aquesta diada cremen oli i ciris, segons els diners que tenen. La Rabo, que tenia tres o quatre rellogats, omplí dugues cassoles d'oli, estabellà una canya, fent-hi vuit o dèu forats, i a cada un d'ells posà un ble. La canya surà damunt de l'oli i aguantà'ls blens encesos. Els rellogats encengueren ciris, i tots plegats se posaren tristos, com diuen ells, i's colocaren tots al mig de la sala resant per llurs morts. En cambi'l Tarregada s'havia quedat a la taverna,

i ell, que no pensava ni en morts ni en vius, s'emborratxà com ja tenia per costum. Van treure-l de la taverna perquè buscava raons, i així, esma-perdut, tambalejant, arribà a casa seva, tustà amb força la porta, espantant als gitanos que estaven dintre, i l'obriren. Com que estava recolsat a la porta, de poc que no cau a terra. La Rabo's posà feta una fera, ell no sabia pas lo que's deia, els gitanos volien ajeure-l a terra perquè dormís la mona; però aquella nit se sentí valent i era agressiu. Tant varen bregar que va dir que s'embrutava amb tots els morts, i, donant una puntada de peu, tombà la cassola de l'oli. Qui no ha sentit aquella gent! Maleir els morts! Fou una casualitat com no'l varen matar a cops de puny, empentes i puntades de peu. Van tirar-lo escales avall. La Rabo l'esgarrapava. Ell a tomballons anà a parar a l'ultim replà, quedant-se allí adormit fins que's féu de dia i la gent obriren la porta. Ella de cap manera va voler-lo admetre, perquè l'agravi més gran que pot fer-se a un gitano es maleir-li'ls seus morts. Ell prou va demanar perdó, però li fou impossible tornar a entrar a casa, i no tingué més remei que campar-se-la per un altre costat.

V

Tots aquells amics que havien simpatisat tant amb el Tarregada, cada un d'ells havia fet el camí que la vida li tenia destinat, segons les eventualitats preparades per ells mateixos. Ja no s'els veia per aquells barris, i encara que l'haguessin vist hauria sigut per demés, perquè ni se l'haurien mirat: essent un home ja acabat, res podia dar de sí, ni's prestava a que se n'hi burlessin: s'havia conquistat massa la desgracia.

De dies aprofitava'l dormir per algun recó de les Hortes de Sant Bertran, i a les nits corria pels carrers den Peracamps i den Mina, per si alguna d'aquelles desgraciades infelices li dava algun centim o tabaco, encara que sempre duia les butxaques plenes de puntes de cigarro, qual fortor se deixava sentir de bon troç lluny. Afe-

gint-hi'l tuf de tota la seva bruticia, feia més fastic que llastima. Anàva a buscar ranxo al quartel, i sort d'això, que potser s'hauria mort de fam. Entre'ls demés concurrents féu coneixença amb el Nas Ratat, i simpatisaren molt. El seu nou amic li proposà que l'ajudés en el seu ofici, que aixís podria fer algun quartet; però li faltava lo principal: les ganes d'ocuparse en res, puix no tenia voluntat per fer la més petita acció premeditada: tot havia de succeir per casualitat. Devegades tenia l'idea d'anar al Paralel a recullir puntes pel voltant dels cafès. Caminava cap aquell indret, i, sense pensar, se trobava als quatre cantons del carrer de Trentaclaus, i d'allí seguia'l camí sense tornar a tenir l'idea que abans havia tingut. No cal dir que així que podia agafar-se amb algú s'hi agafava i l'acompanyava fins que l'altre, cansat, sen desempellegava. El Nas Ratat, que no tenia altre vici que'l d'emborratxar-se per l'afició al beure, recollia papers, i excità al Tarregada a que l'acompanyés. Va proporcionar-li un sac, i de bon matí començaren a fer la plega. Entre tot el dia recullí mig sac, esperant el vespre per omplir-lo i anar-lo a vendre l'endemà als magatzems de la Creu Coberta.

Què pesat era per ell, que no estava acostu-

mat a res! Se queixava de que l'esquena li feia mal de tant ajupir-se i que li rodava'l cap de tant mirar fixo a terra. Preveia que aquell nou ofici no li fóra bo per la salut i sempre renegava, i fins se tornava agressiu, maleint al seu company, perquè deia que l'havia induit a fer una feina tant pesada.

El seu company també tenia les seves amistats, i d'entre elles hi havia'l Ranco i el Cap de Tinya, que's dedicaven a la busca de papers i a triar escombraries del moll del carbó, recullint miques d'aquest producte, de les quals també'n treien algun centim, sense que'ls passés per alt cap carro de cotó. Aquests dos convidaren al Nas Ratat, i aquest al Tarregada, a fer un sopar en una barraca feta d'estores velles arrapada a les parets de l'estació del carril de Vilanova. El Cap de Tinya tenia relacions íntimes amb la Manca Malaguenya, i aquesta, que tenia costum d'anar a recullir coses pels mercats, devegades, quan no anaven a buscar el ranxo, ella feia una calderada de lo que havia arreplegat.

Els dos companys havien fet algun quartet, perquè, ademés de dedicar-se a recullir papers i escombraries, les enfilaven per matar gats. Duien un bastó cadaú, esperaven a la pobra bestiola,

i d'una garrotada l'extenien, i, tant si era ja mort com no, el Nas Ratat, amb un ganivet, li treia la pell. Hi agafaren molta afició, perquè de tres pells els en daven tant com d'un sac ben ple de papers.

El Ranco i el seu company se dedicaven al mateix negoci, però aquests, ademés de treure-n la pell, si'n trobaven algun que estés gras i que a la seva manera'ls fes goig, el recullien per menjar-sel. D'aquí venia que'ls convidessin: n'havien agafat un de tant gros que mereixia fer-li'ls honors d'un convit. Un vespre s'arreplegaren tots quatre a la barraca de la Manca. Aquesta feia tres dies que tenia'l gat en vinagre, i per aquesta circumstancia prometia ser un plat sumament exquisit. Van encendre foc de carbó de pedra del que ells havien recullit, i van coure a la brasa'l gat tot sencer, amb unes canyes que li aixamplaven els peus i una altra al cos perquè'l foc penetrés a l'interior, quedant el cap com a mostra, que pel tamany que tenia es comprenia que era una bona peça.

La Manca, descalça i esparracada, amb les seves mans brutes anava tirant sal a la carn que's rostia, qual fumera s'atapaía per l'interior de la barraca, barrejant-se la fortor del carbó de pedra amb la del gat que's rostia. Havien com-

prat pa del quartel, i amb una ampolla se n'anaren a buscar vi. Que contents estaven esperant aquell plat tant exquisit i ben guisat per aquella cuinera quals cabells li venien per damunt de les espatlles!

Arreu se sentia quietut, i era una nit fosca. Sols trencava'l silenci'l balandreig de les naus, el xiulet o crit d'algun mariner que volia anar a bordo, i l'acompassat soroll dels rems del bot que atracava al moll. Passaven estones que no se sentia re. Ells també enraonaven en veu baixa, com si estessin oprimits per la fosca.

Després de menjar quedaren com a rastre'ls òssos, i tot era fer viatges a la barraca ont venien vi, mentres van tenir diners. La Manca no sabia lo que deia. Si estant serena parlava sempre sense solta, boi borratxa encara era pitjor. El Ranco tot era amanyagar-la i excitar als demés perquè fessin lo mateix. El Cap de Tinya's disputava tot sol, i el Tarregada, com era convidat, també compartia les falagueries amb aquella asquerosa donota, que, vermellosa per la borratxera, deixava anar-se a tota mena de deshonestitats que excitaven als companys de gresca.

Del foc en sortia un fum groguenc i pudent. Els tres homes, amb la dòna, van quedar-se a

dintre, i el Cap de Tinya, ara aixecant-se, ara caient, va perdre-s per entre la fosca i el fanc negrós d'aquell paratge.

Com un munt de carn van quedar adormits aquells quatre sers humans, i la fosca tapà tot lo que succeí.

El Tarregada continuà un quant temps fent aquella mena de vida, i de tant temps de veure-l passar per aquells indrets, borratxo o serè, les dones ja'l coneixien, i les mestresses d'aquelles cases que fan porteta li donaven les sobres del menjar, que ell preferia al ranxo del quartel, quasi sempre aigualit, que atipa de moment, però que després dóna més gana.

Anava cada dia a can Manel, ont solien reunir-s'hi molts homes de la vida, però d'ell ningú'n feia cas, i la policia no li deia mai re perquè sabia que era un infeliç borratxó. Allí sota la llum macilenta del gas discutien aquella gent llurs fets, i d'entre les diverses veus que sentia va semblar-li que'n coneixia una, i tot era dir-se a sí mateix: «Aquesta veu m'es coneguda», fins que un de la colla cridà:

—Tu, Facundo, vols beure?

Quina fou la sorpresa del Tarregada! Tot seguit s'aixecà i s'hi donà a conèixer, costant-li

molt a l'altre de regonèixe-l per trobar-lo tantissim cambiat.

—I, doncs, com ha sigut, Tarregada?—digué'l seu antic company.

—Ja ho veus, noi: coses de la vida. Estic molt malament. Passo molts dies sense *jalà*. I tu què fas?

—Mira, treballo amb aquests.

—I com te va?

—Bé, si no fossin les quinzenes.

—Que *fatigas?*

—*Nanay*, que ve'l *pasma*[1],—contestà'l Facundo perquè passava per aquell indret un policia.—Es a dir que culls papers,—continuà, fent el distret.

—Sí. Què s'ha de fer! Per fer algun *quibi*[2], sabs?

—Espavila-t, home! Mira, a mi no'm falten mai dos *jalatas*[3].

—Noi, a mi l'*estiribel* me fa molta *ginda*[4].

—Doncs a mi men fa'l no poder *jalà*. Tots tenim dret a la vida. Ara, si no's tenen mans es inutil. Si jo, enlloc d'anar vestit d'americana

1) Calla, que ve la policia.
2) Quarto.
3) Pessetes.
4) A mi la presó'm fa molta por.

blava, pogués dur una bona *jupa*[1], podria anar a tot arreu. Ara no puc anar a cap estació: desseguida soc *carregat*[2]. Ah, si pogués anar als *xiscles!*[3] Beu, apa. Què vols? Posa remei, noi.

—Què voleu?—digué'l moço.

—Posen cinc de vi, —va contestar el Tarregada.

—Per mi també. Voleu beure, nois?—digué'l Facundo dirigint-se als demés companys.

—Ja que convides...—contestaren el Brinca i el Ratolí.

Tots quatre van beure'l vi, i els altres dos van creure que'l Tarregada era un *tapia*[4] del Facundo, i aquest va dir-los:

—Aquí ont veieu, aquest home ha sigut un dels homes més castiços, i ara no val un *ful de plante*[5].

—Però que consti que hi sigut dels de debò. Oi, Facundo?

—*Barbi,* Tarregada. Demà vine, que't daré

1) Americana.
2) Soc pres.
3) Carrils.
4) Tapias són els que fan el furt.
5) No val res.

uns *pantols*[1] i unes *ligeras*[2] noves. I ara, *atxanta*, que ve'l *balondru*[3].

El Tarregada se n'anà, i els altres van dir:

—Sabs que *habilla* molts *grapisés?*[4]

—Recristo, que *jubais*[5] porta!—afegí'l Ratolí.

—Per què li has fet *bua*[6]?

—Fa massa *sundela*[7]. No li sentieu el *mostu?*[8]

Estaven allí reunits, recolzats damunt d'una taula de fusta, cinc companys de fadigues, els quals s'anomenaven el Mulé, qual motiu volia dir el que fugia amb lo robat, que anomenen *mulé*, que significa *mort;* en Mitja Quarta i el Serra Brut feien de *tapia* quan anaven pel *timba*[9], i de *nas*[10] quan anaven pel *topo*[11]. El Ratolí picava de *cera*.

Estaven comentant ses hassanyes quan se

1) Pantalons.
2) Espardenyes.
3) Vés-ten, que ve'l sereno.
4) Que du molts polls.
5) Polls.
6) Por.
7) Pudor.
8) Vi.
9) Robar carteres, rellotges, etc.
10) Que vigila fent el distret.
11) Pels pisos.

presentà'l Pare, i, sense mediar cap salutació, va dir:

— Tinc un *san barbi. Xalem a forata*[1].

Al sentir aquestes paraules tots feren el cap viu i s'aixecaren, i, com traient-se del damunt aquella mandra, van sortir amb llestesa al carrer.

— Digues ont hem d'anar, — deia l'un.

— Quan? Ara? — preguntava l'altre.

— *Mutxeli*[2], que ve algú.

Efectivament, per la paret de les Dressanes venia un home amb les mans a la butxaca sense preocupar-se de lo que feien ni deien els allí reunits.

En veu baixa va dir-los:

— Es una *borda de forata*[3].

I, no tenint prou confiança en tots per dit ont era, dirigint-se al Serra Brut i al Ratolí, els digué:

— L'un en aquella cantonada, l'altre al Portal. Si ve'l *cera* o el *balondru, piqueu*[4].

Abdós obeiren amb certa recansa lo manat pel Pare, puix tenien desitjos de saber lo que s'havia de fer. Per altra part, allò'ls semblava cer-

1) Tinc un lloc bo per anar a robar. Sortiu a fòra.
2) No diguis res.
3) Es una casa de camp.
4) Si ve'l sereno, aviseu.

ta desconfiança envers ells. En cada fet que sols feien de *tapia*'ls daven una petita part de lo robat.

Així quedaren els altres més segurs i podien parlar amb molta més llibertat. El Pare va dir-los:

—El que *xivati*[1] li tallo'l cap en rodó. Ja fa tres vegades que hi ha *bronca*[2]. Jo'm temo que algú de vosaltres ho *xivata*.

Tots varen dir i juraren que, encara que'ls matessin a pallices, ells no dirien mai re.

El Ratolí digué que, segons li havien dit, el Mulé parlava amb un *xivel*[3].

—Total, per lo que ell fa, —digué'l Pare, — val més buscar-ne un altre.

—Ben dit, —féu el Facundo; —ja portaré jo un home que es de debò.

—Qui es? — preguntà'l Pare.

—No'l coneixes: no es de la vida, però es igual.

—La *borda* es pels *tirois* de Sarrià[4]. Es una *bordanya* nova. S'ha de fer l'assalt per darrera. Cal dur el *rus, espases* i *cunyes*[5]. Amb això,

1) Xerrar.
2) Descoberts.
3) Espia.
4) La casa es pels voltants de Sarrià.
5) Rossinyol, claus i falques.

demà, a les vuit del vespre, jo i el Fecundo serem a la plaça de Sarrià. Tu — digué al Mitja Quarta — i els demés, a la plaça de la Bonanova. Aneu venint. Ens veurem i seguiu.

Tot-d'una'l Ratolí féu senyal que venia'l *pasma*[1] i van separar-se tot seguit.

. . . .

Era una nit emboirada i humida. Tots els carrers eren llefiscosos, amb un fangueig negrós que feia relliscar els peus. El Tarregada anava buscant papers per entre'ls munts d'escombraries, i d'uns quants centims que guanyà perquè d'un carro havia pogut pendre cotó, que ells ne diuen *tou*, entrà a fer la copa, i d'aquella una altra, fins que no li quedà res, ni esma de tenir-se dret. Un cop gastats tots els diners, el van treure de la taverna amb tal empenta que se n'anà de tomballons per terra, i restà un moment quiet. Amb molt d'esforç s'aixecà, caminant com podia, enraonant tot sol, babejant i empastifant-se molt més de lo brut que ja sempre anava. A tothom que trobava escometia: uns el deixaven per borratxo, altres s'enfadaven perquè tenien tant poc seny com el qui estava begut. Aixís, de carreró en carreró, anava l'home ca-

1) Policia.

minant, sense deixar el sac; però l'excitació de la borratxera també li anava creixent, clavant-se tant fortes trompades que cada vegada semblava que tingués de quedar estabornit. Se ficà pel Portal de Santa Madrona, allí entropassà fortament amb un piló que hi ha al mig, i per miracle s'aguantà, fins que sortí al Paralel, i, girant per la dreta, s'arreconà darrera d'un munt de vies del tramvia. Allí, damunt del xipoll de l'aigua que s'escorria del quartel, s'adormí.

¿Qui podria esbrinar lo que aquell ser desgraciat somniava ni pressentia la més minima coordinació de ses idees? Ningú, enterament ningú, a no ser d'aplicar-hi una cosa imaginada, podria ressenyar lo que dintre aquell cervell s'hi maquinà.

Se despertà sense tenir idea, ni procurà tenir-la, del temps que havia dormit. Al veure ses robes amarades i brutes d'aquell fangueig pudent, li vingué l'idea de que tal vegada s'havia emborratxat. Esperant que'l cel s'aclarís de la boira que cobria aquells voltants, s'estigué quiet, arreconat a la paret, perquè's trobava molt fadigat, i al front hi descobria bonys que li feien mal, i aixís mateix sentia adolorimenț en altres parts del cos, dant-se compte de que estava tot copejat.

No sentia la fortor de ses robes humides i enllefiscades del vomit, perquè havia perdut tota sensibilitat, ni tenia esma de lligar-se les esparracades espardenyes, perquè'l tacte de les mans li era indecís, ni podia ni procurava recordar lo passat, perquè tampoc tenia memoria. En una paraula, era ja insensible a tot. Si bé's donava compte del seu desballestament, era més a conseqüencia de mancar-li'ls moviments.

Refet pel sol, i mig assecades ses fangoses robes, se n'anà al quartel a buscar ranxo. Allí, esperant-se, trobà al Facundo, que li proposà'l negoci, dient-li que ell tindria *astilla*[1] de lo que fessin. Cap escrupol tingué en intervenir en tant repugnant empresa: re li feia re, perquè no tenia idea de lo que era bo ni de lo que era dolent. Va convenir en fer lo que manessin, demanant alguns centims al Facundo. Aquest, com que estava en l'idea de que serien els unics que li daria, no tingué inconvenient en dar-los-hi, dient-li:

—Té: aquí tens quatre *perrots*[2]: després ja't daré la *raca*[3].

Molt content quedà'l desgraciat Tarregada

1) Part del furt.

2) Peces de dèu centims.

3) Part del furt.

amb aquells diners, i, ben convinguts pel vespre, van despedir-se de moment, per tornar-se a trobar al lloc convingut.

No dubtà gens ni mica en anar-sen altre cop a la taverna, no esperant ja'l ranxo, sinó que, atret pel vici de la beguda, se gastà'ls diners i tornà a emborratxar-se, passant bona part del dia ajegut en un recó. L'amo de la taverna, cançat de veure-l allí, encara que ja estés acostumat a explotar an aquells desgraciats, va treure-l al carrer, i ell, una mica més serè, se n'anà a buscar papers, sense que's recordés d'ont havia de comparèixer.

Els lladres van trobar-se tots amb puntualitat. Cada un d'ells anava disposat a posar de sa part tot l'esforç possible perquè'l toc sortís bé. Com que havien d'anar per l'*assalt,* van armar-se de lo que tenien. El Pare, que feia de *santé*[1], va demanar al Cavall que l'ajudés al *qüento*[2], perquè aquest home era fort i de molt esperit pera fer lo que convingués si algú de dintre s'*amosquejava*[3], per més que creien que la torra en aquella hora estava sola.

Arribà l'hora de fer el fet, i, com es natural,

1) El que proposa'l fet.
2) Robo, estafada, etc.
3) Cridava.

el Tarregada no hi va comparèixer. Això'ls contrarià molt, però ells no estaven pas per deixar la feina, sinó que, al contrari, a mida que s'apropaven al lloc del fet sentien batre'l seu cor de neguit i ansietat, perquè en aquell moment es quan frueix més el lladre, perquè, quan té feta la presa, aquell dubte entre por i valentia'l fa créixer. Aleshores varen disposar que'l Mitja Quarta i el Serra Brut estessin a fòra, es a dir, a un troç lluny, per veure venir el *brinca*, i ell quedaria prop de la *bordanya*, i el Mulé *empalmaria*'l *mulé*, que es lo robat.

Aixís mateix ho disposaren, entrant el Facundo, el Pare i el Cavall. La nit era quieta, com solen ser les nits de tardor. Pujà'l Brinca, que duia l'*espasa* i el *rus*, saltà al jardí i s'aplanà a terra, mirant si descobria aigú. Aleshores féu la senyal i entrà'l Cavall, que de quatre grapes s'apropà a les vidrieres. Tot-d'una'l Mitja Quarta *picà* que venia *bronca*[1]. Aquell moment fou de commoció: els de fòra avisaven als de dintre i s'apropaven a la paret, sense saber què fer ni dir-se un mot, i el Mulé desde fòra'ls deia:

—No *xaleu*, no *xaleu!*—tot tossint, per dissimular.

1) Avisa que ve policia.

Passà la parella de civils per baix de la carretera, i el Serra Brut féu la senyal de que ja no hi havia cuidado. Aleshores el Cavall s'apropà altre çop a les vidrieres, posà'l *peu de porc* i el Pare hi clavà la cunya, i al deslloriggar-se'l bastiment del vidre, aquest se trencà, i amb molt cuidado'l dugueren un troç apartat. Amb la palanqueta plana que duia'l Brinca féu saltar la lleva, i la vidriera s'obrí. Entraren i van trobarse amb una porta de fusta, i tornaren a fer una consemblant operació, però amb molta més dificultat, que fins s'els trencà una palanqueta. Però fou tant lo que van forcejar, que per fi la porta cedí, però no's podia acabar d'obrir de manera que hi pogués entrar un home.

El Cavall ficà la mà per dintre i, renegant, digué:

—Està lligada amb *rosaris*[1].

—Això sí que'ns ha fotut! —respongué'l Pare. —Mala negada facin aquests *sumés!*[2]

I el Brinca, que era molt astut, digué:

—Pel recó, pel recó fes força. *Adinya*'l peu de porc, Cavall, que faré entrar una cunya.

Aixís estaven quan els de fòra van *picar*

1) Cadenes.

2) Senyors.

bronca. El Mulé tot era tossir i fer com aquell qui treu alguna cosa del coll, senyal que's fan els lladres pera fugir.

— Ghe... ghe... que ve la *bul!*[1]

En això s'apropà'l Serra Brut i cridà:

— *Xalem*, que som *carregats!* Ve'l *pasma*, ve'l *balondru! Xaleu, xaleu!*[2]

Els de dintre res sentien, però'ls vigilants, que van veure córrer als altres, tiraven tiros i tocaven pitos. I el Brinca, tot esglaiat, digué:

— Som *carregats:* toquen *flautes a forata. Xapesquem* com se pugui![3]

Pujà ell primer que tots dalt de la paret i digué als de baix al jardí:

— *Xaleu*, que *xapesquen* lluny!

Aleshores van saltar, i en aquell moment se vegeren escomesos per gent armada que s'els apropava.

— Alto! Alto! — deien els que venien.

Ells, que es cas d'aturar-se, fins que d'un tiro van ferir al Pare. No podent córrer, s'entregà, valent-li una pallissa de mil dimonis. Atrafegats amb ell, fugiren els altres.

1) Policia.

2) Fugim, que som presos. Ve la policia, ve'l sereno! Fugiu, fugiu!

3) Toquen pitos a fòra. Fugim com se pugui!

Al cap d'una hora tots se tornaren a trobar a la taverna del carrer den Cid, parlant de lo que havia succeït. Cadascú explicava'l que havia fet, atribuint que havien sigut descoberts per algun espia.

—Sí que hi ha hagut algun *xivata!* Maleitsiga! Ja sé qui ho ha *xamullat!*

—Qui? — van preguntar els altres.

—El Tarregada, que no ha vingut.

—Qui es el Tarregada?—va preguntar el Cavall.

—Es un *gindalero*[1] que recull papers.

—Ai el fill de la gran puta! Si l'agafo li *adinyaré* un *bati*[2] que'l deixaré *mulé.*

L'indignació d'aquells lladres creixia per moments, i tots sentien desitjos de venjar-se del *xivata,* més per despit perquè'l fet els havia anat malament, que per altra cosa.

En aquestes se presentà'l Tarregada amb el sac mig ple de papers. S'estava al llindar de la porta. El Facundo ls el va ensenyar.

—Vaig a *peringarlo*[3], — digué'l Cavall.

—Atura, que'l durem a *forata.* Vosaltres seguiu.

1) Enredaire.
2) Pallissa.
3) Ferir-lo.

— Hola, Tarregada! — digué'l Facundo. — Haguessis vingut!

— Ont havia de venir? — preguntà sense recordar-se de lo que li parlava.

— Vine a *forata*, que t'explicaré com ha anat, i, ja que't vaig prometre *astilla*, no vui que estigues malcontent.

— Això rai! Avui hi fet algun *quibi*[1].

— Ah? Has fet *calé?*

Això li assegurava que havia cobrat la confidencia.

— Una *galata* i tres *perretes*[2].

— Vine, anem tot *panyquiserant*[3].

No ho veia del tot clar el pobre Tarregada, però com que aquest li havia dat algun diner, va seguir-lo com una ovella. Els altres se fregaven les mans d'alegria.

— Jo'l *peringo*[4], — deia'l Cavall.

— Jo li arrencaré la llengua,—afegí un altre.

Tots contents seguien a la pobra victima ignocenta que s'apropava al martiri.

Passaren pel fosc portal de Santa Madrona. Les antigues construccions militars rebien la

1) Quarto.
2) Una pesseta i quinze centims.
3) Passejant.
4) Jo'l punxo.

llum vermellosa dels focos electrics del Paralel. Illuminades les extremitats amb refregadiços vermellosos d'aquella claror artificial, feia que a la part de baix quedés tant fosc que amb prou feines se distingia l'un home de l'altre per motiu del contrast.

Els altres anaren a fer la volta i s'esperaren a l'altra banda del Paralel, en la fosca dels magatzems de carbó, i al cap de poca estona arribaren el pervers Facundo i el desgraciat Tarregada, i, apartant-se'l primer, digué:

—Ara te la donaré, la *raca*, valent fill de puta!

—Què es això?—preguntà 'l Tarregada, ja tot extranyat.

—Què es? Que ets un *xivata*.

Tot això ho feia per dos conceptes: per esperar que'ls altres s'apropessin i per imposar-se a sí mateix. Els demés lladres i criminals l'un a l'altre s'havien engrescat, perquè l'impunitat anima a la gent perversa.

Al veure-s voltat de gent, comprengué l'infeliç Tarregada que li aniria malament. El Facundo, mogut pel seu cinic i pervers instint, donà una forta bofetada a la victima, que quasi caigué de cap a terra. Aleshores començà a cridar:

— *Adinyeu! Caix al xivata! Caix* fins que quedi *mulé!*[1]

Els altres, com a feres, se tiraren damunt d'aquell infeliç, el qual, agenollat, demanava perdó, plorant, fins que un d'ells, agafant una pedra, li ventà cop al cap, i d'aleshores ençà ja no va sentir-se de res.

En Joan feia més de vint anys que estava empleiat en el cotxe dels morts pobres anomenat impiament «el carro de la bassa». Ell pujava als pisos o anava, quan li tocava, a l'hospital. Tenia la mala costum d'emborratxar-se, i si a l'hora del servei s'esqueia trobar-se ubriac, cometia barbaritats propies d'un begut.

De bon matí, que tot just apuntava l'auba, uns carreters van adonar-se de que al mig de la carretera hi havia un bulto extrany, i tot caminant, ensomniats encara, s'hi aproparen, i amb gran extranyesa i no menys espant van veure que era una caixa de mort, i per estar estabellada's veia que contenia un cadavre. Ningú dels allí presents s'atreví a tocar-la. Els que venien

1) Pegueu! Pallissa al xerraire! Pallissa fins que quedi mort!

de part i altra de carretera, també extranyats, no sabien pas a què atribuir-ho.

En Joan, boi borratxo, s'havia deixat oberta la porta del cotxe, i amb el trontoll va caure la caixa que duia en el seu interior el desgraciat Tarregada, el qual, com tothom, treballà'l seu propri destí.

APENDIX

APENDIX

A continuació exposarem unes quantes paraules perquè's pugui tenir idea de com parlen els gitanos catalans i la murrialla de Barcelona.

No es tant facil com sembla obtenir dels gitanos els mots de que se serveixen pera no ser entesos en llurs embolics pels que no són de llur raça, que anomenen *paisans* o *busnós*. Llur caracter desconfiat fa quasi impossible qualsevol estudi referent a llurs intimitats, i l'aclaració de les paraules també té moltes dificultats, per llur manera de parlar rapida i simplificadament. Tampoc tenen cap regla fixa. Cal confessar que la nostra investigació no ha sigut exclusivament lingüistica, i que, tot i tenint certa importancia aquest estudi dels gitanos, no ha sigut aquest el nostre principal objecte, ni som aptes per fer aquest estudi, per no tenir els

coneixements fonamentals que precisen pera tractar les coses amb la serietat que requereixen. Dic això perquè no volem fer-nos responsables de re. Hem parlat amb gitanos, i les mateixes paraules les hem comprovades amb altres individuus de la mateixa raça, i, quan hem vist que coincidien, les hem tingudes com a bones.

Hem fet tot lo que hem pogut per alternar amb ells en llurs alegries i en llurs tristeses, i, per què no confessar-ho, ens ha mancat força de voluntat per intervenir tant directament que quedessim confosos amb ells. La nostra observació ha sigut literaria, descriptiva, i no analitica, perquè no'ns haviem proposat això.

Després d'algun temps de sacrificis de tota mena, hem deixat el lloc lliure als demés perquè en treguin millor fruit. Tots els que han mostrat interès pel nostre estudi poden agafar la gorra i la brusa, sense anar amb les butxaques buides, i conquerir la fosca misteriosa de les íntimes costums gitanes, llurs entremaliadures i tots els secrets de magica negra degenerada que ells posseeixen.

Els queda molt per veure i per estudiar, en conseqüencia.

Més facil ha sigut i millor sort hem tingut referent a la murrialla, incloent en aquesta parau-

la tant als homes com a les dònes que's dediquen a l'engany, al furt i a quelcom més. Han sigut un bon xic més explicits, i si bé l'enquesta ha sigut més perillosa, no ha sigut tant pesada com la primera. Respecte a la seva manera d'enraonar, també fem les salvetats anteriors, això es, que totes les paraules i converses han sigut trasmeses al paper sense altra comprovació que la facilitada per ells mateixos.

Com es facil de compendre, usen aquest llenguatge per no ser entesos per qui 'ls podria comprometre abans o després del fet. Cap o ben poques hassanyes d'ells se portarien a terme si usessin la nostra parla. En mig d'una multitut no fóra pas qüestió de que un lladre digués a l'altre: «Roba-li'l rellotge, que es d'or». Aviat la victima s'escamaria i es posaria a cridar. Començant per aquest cas, extenent-se en sa diversa acció, se veurà que en totes epoques ha sigut precís que ells amb ells s'entenguessin d'una manera especial.

En lloc de dir: «Roba-li'l rellotge, que es d'or», dirà: «Escàrbali'l parlu, que es de sornu».

Es tant gros l'estudi que en tots conceptes pot fer-se d'aquesta gent que, si'ns haguessim deixat conduir pel nostre entusiasme, la present

obra hauria sigut tres vegades més extensa. Consti que lo dit no es res en comparança de lo que resta per explicar o descriure.

També's notarà en el petit vocabulari dugues tendencies de paraules: les que són d'origen purament caló i les que són catalanes però donant-los un sentit diferent. Per exemple:

Un *xiscla* es un carril.

Un *roncu* es un calaix de diners.

Les que són de perversió prenen aquest altre caracter:

Un *carrileyu*.

Un *calaxuy*.

Nosaltres no les diferenciem perquè ells parlen aixís indistintament, però 'ns ha semblat convenient fer-ho observar.

També algunes provenen del caló gitano català, com per exemple:

Els gitanos diuen *atxalem* (fugim) i la murrialla *xalem* (anem).

També diuen *xapesca,* que vol dir vés-ten.

Cal fer constar que'ls gitanos pronuncíen la *j* a la castellana.

CATALÀ	GITANO
Agafar	*Ustilà*
Aigua	*Panyi*
Aiguardent	*Panyalí*
Amo	*Gulai*
Anar-sen	*Xalà*
Anem's-en tots	*Atxalemsem saré*
Ara ve	*Ara bela*
Arroç	*Urpitçà*
Bacallà	*Cuco-magó*
Bacó	*Gros*
Bastó	*Caix*
Bastos	*Cast*
Batlle	*Baratder*
Bè	*Barcó*
Bé	*Mistó*
Bè (tot just nat)	*Barquitxó*
Beure	*Pillà*
Bo	*Mistó, Lilatjó*
Boig	*Carricló*
Borratxa	*Matsangarní*
Borratxo	*Matsangarnó*
Brut	*Gindó*
Bruta	*Gindi*

Budells	*Espurrià*
Budells de bè	*Currugoll*
Burro	*Gerc o gest*
Butxí	*Urror*
Cabells	*Bals*
Cabró	*Crestet*
Callar	*Muquén*
Calses	*Esbaluni*
Cames	*Gerà*
Camisa	*Atgat*
Cansat	*Parratdó*
Cansalada	*Sipa*
Cantar	*Garivà*
Cap	*Garó*
Capellà	*Aragai*
Cara	*Mui*
Carabaces	*Bobbi*
Carn	*Mas*
Casa	*Quer*
Casar-se	*Rumatdinà*
Casat	*Rumatdinat*
Cavall	*Gras*
Cego	*Sincurró*
Cigarro	*Sabardó*
Cinc	*Pany de cof*
Clau	*Catsin*

Criatures	*Gatcins*
Cucs	*Cremé*
Cul	*Bul*
Demà	*Calicó*
Demaneu força	*Hu prenda*
Dèu	*Yeg*
Déu	*Rot de Bel*
Dies	*Givés*
Dimoni	*Benc*
Diners	*Lubé*
Dir-ho	*Panarho*
Dòna	*Rumí*
Donaré	*Dinyaré*
Donar	*Dinyà*
Donen	*Dinyen*
Dormir	*Subinyà*
Dos	*Duy*
Dos	*Dui*
Dotzena	*Gindi*
Duro	*Baré*
Enganyat	*Cujavat*
Engany	*Corriola*
Escoltar	*Cubelà* o *Gunelà*
Espasa	*Xurrià*
Espòs	*Rom*

Esposa	*Rumí*
Esquilà	*Monrubando*
Està fet	*Està cardó*
Estafar	*Cujavà*
Estic	*Caxinelo* o *Ginelo*
Estisores	*Escapsa*
Euga	*Gaçnyí*
Fabes	*Bobbi*
Faci	*Calelí*
Faré un pet	*Sacaré un ril*
Fem-ho	*Calelu*
Fer	*Comquerem*
Fer de cos	*Guinyà*
Fer-ho	*Calelà*
Fet	*Carat* o *Cardó*
Fetge	*Bucó*
Fiar	*Patsaró* o *Patsanó*
Figues	*Gallà*
Foc	*Yac*
França	*Purrinyini*
Fred	*Gil.*
Fugim	*Xalemsem*
Fugir	*Xalatant* (dubtosa)
Fugir	*Nagelà*
Gallina	*Catçnyí*; plural *Catçnyà*

Ganivet	*Xuri*
Gat	*Amargura* o *Aranyí*
Gitana	*Calí*
Gitano	*Caló*
Goç	*Jequel*
Gras	*Atsaló*
Grossa	*Simbarí*
Guapo	*Baní*
Guardia civil	*Esparrinde* o *Esverí*
Herba	*Xart*
Home	*Busnó*
Hostal	*Catxim*
Jo	*Manguis*
Justicia	*Pastinyí*
Lleig	*Xungaló*
Llençar	*Butsaretlo*
Llença-la	*Butsaretla*
Lletga	*Xungalí*
Llit	*Xiríbent*
Llum	*Dut*
Lluna	*Luc*
Lluny	*Du*
Malalt	*Natsaló*

Mans	*Bats* o *Bast*
Mare	*Adai*
Maria Santissima	*Bagarí*
Matxo	*Baccà*
Menjar	*Jalà*
Merda	*Pul*
Mig	*Pap*
Mig duro	*Pap baró*
Mirar	*Diquelar*
Mitja unça d'or	*Pap barí*
Mitja pesseta	*Pap caletí*
Molt	*Butet*
Mori	*Marà*
Moro	*Curagay*
Mort	*Mulé* o *Maripén*
Mossegada	*Bucqui*
Noia	*Xaví*
Noi o minyó	*Xavó*
Oli	*Atset*
Orelles	*Escatsam*
Pa	*Manró*
Paisana	*Busní*
Panotxa	*Pagià*
Paper	*Lil*

Pares	*Batus*
Patates	*Xiquellà*
Peix	*Matgó*
Pell	*Mutcí*
Perdut	*Nagatdó*
Pesseta	*Caletí*
Peus	*Espinré*
Pistola	*Pusquí*
Plorar, plora	*Uribinyar, Uribela*
Podrit, da	*Carni, Carnó*
Polls	*Güà*
Prenyada	*Camí*
Presó	*Esteripén*
Presidi	*Baró*
Punxada	*Surdinyí*
Pusses	*Pujumà*
Puta	*Llumí*
Quatre	*Panys*
Raims	*Tracà, Drecà*
Robat	*Lilat*
Saben	*Ginelan*
Saber, talent	*Ginel*
Sal	*Lon*
Senyor	*Arai*

Sí	*Uà*
Tabac	*Sabardé*
Testiculs	*Espalé*
Tocino	*Paritxó*
Tres	*Estat*
Treure	*Nixquerbà*
Ulls	*Ucà*
Un	*Cof*
Va coix	*Xinela l'anc*
Vell	*Puró*
Vella	*Purí*
Vindre	*Valar*
Volien, Vol	*Camelaven, Camela*
Xitoni	*Parinxi*

Té molt atxip. — Enraona massa.
Té molta mutcí. — Té molta llengua.
Està atsaló. — Està gras.
N'atxinelo gutet. — Ja no sé re més.
Nan trajà. — No tinguis por.
Garó de muló. — Cap de mort.
Caló. — Molts gitanos.

Garibén. — Parla tu.

Garibela. — Parlaré jo.

Carelas. — Amistançar-se.

Aquest busnó calela. — Aquest home mira.

Nosaltres ho hem carat. — Nosaltres ho hem fet.

Na parinxi, que aquest busnó junela. — No diguis res, que aquest home escolta.

Na parinxi, que manguis vull panarho. — No diguis res, que ho diré jo.

Hi jalat de butet a butet. — He menjat molt.

Uh! Prenda, que es barbaló. — Demana força, que es ric.

Atxalem, que li han adinyat una surdinyí. — Anem's-en, que li han dat una punyalada.

¡Ay! Que xinela crestet! — Ai! Que es cabró!

Atxivem la mas a la piri. — Tira la carn a l'olla.

Maleits sien tos mulés! — Maleits siguen els teus morts!

El benc te puga jalà'l bucó! — El dimoni se't pugui menjar el fetge!

L'urror et puga tallar el garó! — El butxí't pugui tallar el cap!

El benc et pugui jalà l'espurrià! — El dimoni se't mengi 'ls budells!

Et puguis marà calicó! — Aixís te moris demà!

Pugues jalà una pul! — Menja-t una porqueria!

Un cranc se't pugui jalà l'atxip! — Un cranc te rosegui la llengua!

Xàlatan a la Purrinyini. — Vés-ten a França.

Manguis hi carat una maripén. — Jo he fet una mort.

No vui panarho a la rumí. — No vui dir-ho a la dòna.

Hem trobat un busnó marat. — Hem trobat un home mort.

—

Si t'en xalas cap a quer
panaras a mi rumí
que ginelo monrubando,
que'n caleli la pirí.

Si t'en vas a casa
digues a la dòna
que estic esquilant
i que faci l'olla.

—

— *Vols purravà'l gras amb la catçnyí?*

— *No camelo purravà. Si la vols quinà, te dinyaré l'asnó.*

— *Per quan me l'adinyaras?*

— *Per pap barí.*

— *Ginetlo butet.*

— Vols cambiar el cavall amb l'euga?

— No desitjo cambiar. Si vols comprar, et vendré l'ase.

— Per quant m'el daras?

— Per vuit duros.

— En demanes massa.

—

— *Ai! Que m'ha adinyat aquest busnó mas de gras.*

— Ai! Aquest home m'ha dat carn de cavall.

—

— *Aont xalas, xavó?*

— *Estic negatdó. Fa dos givés que no hi pogut dinyà jalà a mas gatcins, i m'atxalo a lilà, encara que sia a Rot de Bel.*

— Aont vas, l'home?

— Estic perdut. Fa dos dies que no hi pogut dar menjar a les criatures i m'en vaig a robar, encara que sigui a Déu.

—

El caló arriba a la quer, i les gatcins camela-

van jalà, i el batu adinyelà jalà a les gatcins, i al diquelà que jalaven se posà a uribinyà.

El gitano arriba a casa seva i les criatures volien menjar, i el pare donà menjar a les criatures, i al veure que ja menjaven se posà a plorar.

—

— Tu, mala llumí, perquè te calelas el meu rom t'adinyaré un cop de xuri a la muy.

— Tu, mala dòna, perquè busques el meu marit et donaré un cop de ganivet a la cara.

—

— Un caló ha lilat un jequel. Si 'l ginelan que ha lilat el jequel, el poden ustilà.

— Un gitano ha robat un goç. Si saben que ha robat el goç, el poden agafar.

MOTIUS D'HOMES

Papis	Rapat
Nets	Mistó
Nanda	Saloma

Cigaleta	Palets
Bordet	Mutxu
Toqui	Bortet
Sarassa	Murri
Vermell	Crestes
Faroles	Jigu
Catorze	Tata
Marotes	Cabra
Tutana	Cou-cou
Ragandillo	Xixime
Rana	Pelat
Dietes	Ninets
Groc	Peti

MOTIUS DE DONES

Minys	Musquita
Aranya	Xivet
Rabassa	Pallall
Sis rals	Pit
Caritjo	Caricó
Cagarranc	Centim
Caixcareta	Falaga
Dadatta	Duy
Bamba	Palets
Tona	Branda

Coixa	Mamarets
Peroi	Guen
Gindi	Xingarrin
Xoni	Carona
Rabo	Perdiueta

Hem de fer constar que, no volent res que no sigui nostre, algunes de les paraules de la murrialla que segueixen les hem trobades en l'interessant obra de D. Manuel Gil Maestre *La criminalidad en Barcelona* (Barcelona, 1886), de les quals n'hem esmenat algunes que'ns han semblat equivocades, sia per defecte de l'impressió o per les diferentes maneres que tenen de pronunciar-les, essent això una de les més grans dificultats que hem hagut de vèncer per fer aquest treball.

No sols hem volgut citar a D. Manuel Gil Maestre pera mostrar la nostra escrupulositat, sinó perquè la seva obra es un dato importantíssim de la criminologia de Barcelona: es la base pera empendre estudis seriosos, es la clau fonamental de la criminologia barcelonina. A mida que fèiem les nostres observacions varem compendre l'importancia de l'obra esmentada. Si

bé en Gil Maestre tenia més medis a mà pel seu carrec de governador, també podia tenir un sens nombre de prejudicis. No hi ha ningú que s'hagi ocupat dels lladres de la manera que ell va fer-ho. Hi ha moments que les planes del seu llibre fan espurnar les llagrimes. Aquell pobre minyó que ve de fòra i li prenen tot, quina intensitat té per la nostra manera de veure! Ara fa pena veure 'l desconeixement absolut que's té de la gent de mala vida.

En *caló* la *j* se pronuncía a la catalana.

CALÓ	CATALÀ
Adinyà	Dar
Adrogu	Adroguer
Aigua, Bul, Pudents, Pasma, Bofia, Carga, Bronca	Policia
Alaras	Calçotets
Araig	Nit
Arondo	Enredaire
Aruf	Aram
Astilla	Part d'un robo
Atanyà	Agafar

Barcas	Botinas
Bastas, Dàtils	Dits
Bato	Pagès
Blatinyi	Blat
Boc	Escandalós
Bollu	Pa
Boquis	Boca, Empleats
Borda de péixols	Casa de pagesos
Borda de forata	Casa de fòra
Borela	Cara
Brià	Unça d'or
Bronca	S'ha descobert
Bua	Por
Burló	Casa de joc
Burlador	Jugador
Calderu	Calderilla
Camp	Terrat
Cara-vinagre	Carrabiner
Carregat	Agafat
Carretu	Carro
Castanyas	Els anys de presidi
Cera	Municipal
Cirera, Borrega	Cinc duros or
Clapar	Dormir
Clisus, Sepias	Ulls
Consorts	Companys de furt

Empalmarlo	Fer passar l'objecte robat *(mulé)*
Entorban	S'enganyen
Entorbat	Enredat
Escarbar	Pendre
Escup, Escopeta	Escarpa
Esteribel, Estaru	Presó
Estreta	Armilla
Farga	Peces de roba
Fatigar	Anar a fer un furt
Fisqueiu	Bacallà
Gabis	Ranxo
Galista	El que abusa
Gànguils	Anells
Ganxo	El que excita que juguin
Gatet	Botella
Grapisés, Jubais, Gaus	Polls
Gresnà	Parlar
Guindà	Enganyar
Guita, Quibis	Diners
Jalata	Pesseta
Jambu	Home
Jupa	Americana
Jurba	Aigua

Jurondu, Balondru	Sereno
La, Llàmara	Plata
Ligeras	Espardenyes
Lleona	Caixa de guardar diners
Llima	Camisa
Llonga	Carretera
Manguela	Demana
Marca	Dòna
Marcat	Denunciat
Mec	Pa
Mostu	Vi
Mulé	Mort, objecte robat
Nanay	Calla
Nas	Un que fa nosa
Nel	Res, gens
Noria	Corda
Nuvol	Llençol
Panàn	Foraster
Panàn	Pagès
Panqueya	Correguda
Panquixurà	Passejar
Pantols	Pantalons
Papil	Paper

Pastus	Objectes que serveixen per fer enganys
Parlu o *Parlucu*	Rellotge
Penca	Home
Percal, La junga	Moneda falsa
Pernilatj	Pernil
Pericu	Sifon
Peringat	Amo
Pesantas	Balances
Pet	Pany
Peu de porc	Palanca groixuda per fer saltar panys
Pica en terra o *Pica*	Gallina
Piltre	Llit
Pinrés	Peus
Pinta	Fatxa
Pinxa	Agulla
Pirà	Fugir
Pollosa	Manta
Porter, Tanca	Porta-monedes
Potza	Butxaca
Pringat	Ferit
Pupila	Que hi veu
Puró	Vell
Pusla o *Trona*	Pistòla
Puterotli	Pot

Quibis	Diners
Raca	Part del robo
Randa, Xorc, Xurdé, Pispa, Mossega	Lladre
Roncu	Calaix de quartos.
Ronda	Faixa
Rosaris	Cadenes d'una porta
Rot	Mocador de butxaca
Runcali	Carro
Runquel	Carreter
Saful de sadolla	Mocador de seda
Saina	Cartera
Sallà	Trena, Sortir
Santé	El que proposa un furt
Sornu	Or
Suai	Senyal que ha de pagar el papellona
Surnà	Dormir
Tanca	Porta-monedes
Tapu	Tapa-boques
Tasca	Taverna
Tascó, Xulé, Coronés	Duro
Timbas	Els que roben rellotges i agulles

Tou	Cotó
Trucant	Tabaco
Tragandil, Xaruto	Cigarro-puro
Tralla	Cadena de rellotge
Tura	Gorra
Uatas, Ubanyis	Ous
Ulanyi	Oli
Vespella, Caspilla	Presidi
Xalem	Fugim
Xiscla	Carril
Xivata	Xerraire
Xivels, Faicos, Espar-denyés	Moços de l'esquadra
Xucolá, Xucla	Xacolata
Xunga	Malalta, falsa
Xurberu	Paraigues

Té jindama, té bua. — Té por.
Li put la muy. — Li fa pudor la boca.
Té mala pinta. — Fa mala cara.
Ha passat per l'escarpinduy. — Ha succeit per una gran casualitat.
Ha entrat per la patilla. — Perquè es valent.
Es un baranda. — Es un valent.

Es un blanc. — Es çovard.
Et darà molta coba. — Et dirà moltes falsetats.
Es un peça. — Es un pinxot.
Adinyali caix. — Pega-li.
Fa taru. — Fa fred.
Va empalmat. — Porta ganivet.
S'ha fet puró a l'estaru. — S'ha fet vell a la presó.
Morcillà un parlu. — Trencar l'anella d'un rellotge.
Guilla o xapesca, que ve la bronca. — Fuig, que ve la policia.
Han tingut bronca. — Han sigut descoberts.
Habilla parajurbas. — Porta paraigues.
Era bubianès. N'hi adinyaren tres jalatas. — Era vell. N'hi donaren tres pessetes.
Espera la bronca. — Vigila la policia.
Sé un sant barbi. — Sé un lloc bo per robar.
Puxisca'l bastu. — Tira'l dit (senyal per robar).
Quin dali! Quina lluvia! — Quina pallissa!
No val una ful de planté. — No val res.
Agrava'l rus, que anirem a lilà. — Agafa'l rossinyol, que anirem a robar.
A las bordas o bordanyas. — A les cases.
No tenim cap parnó. — No tenim cap diner.
Tapieja. — Tapa (per robar).
Tapieja, que'l desbrijaré i li escarbaré briga i parlu. — Tapa, que li pendré cadena i rellotge.

Pel topu. — Reventador de pisos.
Adinya pasta. — Dóna diners.
Ninyi fui. — Una cosa va per l'altra.
Vespellaire dels antics. — Presidari antic.
Ha vingut de vespella. — Ha vingut de presidi.
Tirois de camanró. — Per aquests voltants.
A man ho xamulla tot. — A mi m'ho diu tot.
Es a la purria. — Es a la bassa.
No hi ha pasma. — No hi ha policia.
Mala marcota. — Mala dòna.
Cocu del verí. — Cabo del presidi.
Cocu. — Cabo.
Cloc. — Rellotge.
Vui servir aquell que parbera la saina. — Vui anar a pendre-li la cartera.
Xalem, que ja la parberu. — Fugim, que ja la tinc.
Pinxera lo que xinela. — Mira lo que hi ha.
Ja l'he pinxerat. — Ja l'he vista.
Hi ha vuit sacs. — Hi ha vuit mil pessetes.
Un sac. — Mil pessetes (paper).
M'han pispat el consorte. — M'han agafat el company.
Me l'han pispat marron. — L'han agafat infraganti.
Me sembla que li clavaran una castanyada. — Me sembla que'l condemnaran a molts anys de presidi.

Li adinyaran set o vuit brecas. — Li posaran set o vuit anys.

Pica de cera. — Vigila'l municipal.

Un bruje, Rumbi. — Un ral.

Un talleruc. — Un troç de carn.

He anat pel descuit i he escarbat una peixosa de llanosa. — He robat una peça de llana.

La bofia ha agravat al Rompi. — La policia ha agafat al Rompi.

He anat al mollerís i els faicos han vingut al raderacs de manguis. — He anat al moll i els moços de l'esquadra m'han agafat.

Tocant flautes m'han agravat i m'han adinyat un bati que m'han deixat mulé. — Al darrera tocant pitos m'han agafat i m'han pegat, deixant-me mort.

He anat al Suri i he guanyat un parlucu. Sallo a forata i un penca me n'ha adinyat dèu rumbis. — He anat al Soriano i he robat un rellotge. Surto a fòra i un home me n'ha donat dèu rals.

He fet del asalto en una borda. — He assaltat una casa.

Ha pugisquiat la bofia a d'alturrias. — Ha pujat la policia a dalt.

D'un carretu he xinat un volcu de càfil. — D'un carro he pres un sac de cafè.

He anat pel descuit en una tasca i he guanyat el roncu amb dèu xucs. — He robat el calaix d'una taverna ont hi havien dèu duros.

Aquesta araig hi pugisquiat a d'alturrias de tot i he guanyat un volcu de farga. — Aquesta nit he pujat a un terrat i he robat un sac de roba.

Aquesta araig he sallat de la tasca. — Aquesta nit he sortit de casa.

Al cantu en la tabernosa m'he privat una copanyis de mostu. — A la taverna del cantó m'he begut una copa de vi.

Del gastui me n'he fet perreta. — Del gasto me n'he fet cinc centims.

Un tiroi de sis bordas. — Un carrer de sis cases.

M'he entrisquiat en una drogu demanisquiant un perrot de llonga i he brisquiat l'aparu, escarbant un parnil i l'he portat al puleyu. — He entrat en una drogueria, demanant dèu centims de llonganiça, he obert l'aparador i he pres un pernil i l'he anat a vendre.

M'han dit a menga que del pernil ne volian adinyar dos xucs. — M'han dit a mi que del pernil m'en darien dos duros.

Al costat de la tasca hi havia una xavala. — Al costat de la botiga hi havia una noia.

L'hi he xamullat en calu.—L'hi he parlat en caló.

De mumentanyis n'ha sallat un puró i he grasnat carrillo que'm dinyés dèu sons de xucla. — De moment ha sortit un vell i per entretenir-lo l'hi he demanat dèu centims de xacolata.

D'una pajosa he escarbat una pullosa i un cestu d'ovanyis. —D'una pagesa he pres una manta i un cove d'ous.

Un cop ho tenia empalmat, al sallà he tingut bronca: vinga tocà flautes. — Un cop ho tenia, al sortir la policia ha tocat els pitos.

Al calabusanyis feia una catipén de la purria del costat. — El calaboç feia una pudor de la bassa del costat.

D'allí m'han portat al esteribel i els boquis m'han xamullat que m'adinyarien un dali. — D'allí m'han portat a la presó i els empleats m'han dit que'm darien una palliça.

Jo he xamullat que sallaria. — Jo'ls he dit que sortiria.

A un panàn que m'ha vingut de carà li he escarbat el parlucu de sorno i m'han dit que era fulanyis. — A un home que'm venia de cara li he pres el rellotge d'or i m'han dit que era fals.

El balondru pinxera la escaladuy. — El sereno vigila l'escala.

Habillava una tralla que semblava de la i era més xunga que de tant fula no'n adinyen re.

— Duia una cadena que semblava de plata, i era tant falsa que no'n donen re. —

He escàrbat vuit picas, dèu ùlleruts, un rot de sadolla i un sàfol de llanosa. — He robat vuit gallines, dèu conills, un mocador de seda i un mocador de llana.

També he escarbat una llima, una tura, una volanda, una jupa, uns pàntols, una estreta i una cùrbatunyis. — També he pres una camisa, una gorra, una brusa, una americana, uns pantalons, una samarreta i una corbata.

He troviscat un pinxa de sornu amb brillas. — He trobat una agulla d'or amb brillants.

He escarbat un nùvol. — He pres un llençol.

Una marca estava clapant i he anat pel suenyo i s'ha mosquejat. M'ha armat polca, m'he tret el xi i l'he peringada. — Una dòna estava dormint i he anat pel suenyo i s'ha despertat cridant. M'he tret el ganivet i l'he ferida.

He sallat amb vuit barés i me n'he anat al burleyu i m'els han guindat. — He sortit amb vuit duros, me n'he anat al joc i m'els han guanyat.

Entrisquiant pel raderacs a l'escritita, hi tupit el roncu. Hi havien quaranta perrots, divuit jalatas i tres pàpils de cinc xucs. — Entrant per darrera a l'escriptori he reventat el calaix.

Hi havien quaranta peces de dèu centims, divuit pessetes i tres papers de cinc duros.

A un péixol li he escarbat un tanca ful qué'm pansisqueyava que era de la. — A un pagès li he pres un moneder fals que'm creia que era de plata.

A un bòlit, de sota la baldra, li he tupit un tanca de la amb set jalatas. — A un capellà, de sota la sotana, li he pres un moneder de plata amb set pessetes.

Com pinxeran aquellas marcotas! — Com miren aquelles donotes!

Una tia a la baldra hi habillava espasas i un sàfol de sedolla. — Una dòna a les faldilles hi duia claus i un mocador de seda.

Borda de leias. — Casa de prostitució.

Adinyemli 'ls macucus. — Emmetzinem-lo.

MOTIUS DE DONES

La Xata del palmé	La Barberà
» Peixos	» Palillos
» Bilbaina	» Patanda
» Bollos	» Tajada
» Nas de pirongo	» Bàrbara
» Ninfa	» Lloro

La Colorets
» Pepito
» Pelada
» Ronca
» Xinita
» Aneta
» Llarga
» Baturra
» Cap trencat
» Blanca
» Prenyada
» Quiu-quiu
» Cap de gaus (polls)
» Canyiula
» Caga-nius
» Velleta
» Mata-nius
» Cara-tallada
» Espardenyeta
» Nas de llauna
» Estripa-gorros

La Gall
» Trastets
» Xava
» Quesos
» Colon
» Negra
» Cap-gros
» Barretets
» Pudenta
» Mitja-pela
» Sabs
» Mitja-xona
» Mussola
» Ronca
» Mai-venen
» Estrenyacaps
» Fregallets
» Teta
» Marranjó
» Bigorra
L'Ull de carinyo

MOTIUS D'HOMES

Brinca
Gori
Xato de la busca
Pallofa
Garrofa
Currenc
Ratolí
Botifarreta
Fusteret
Titit
Panotxa
Mitja quarta
Coix
L'Anguila
Pinta
Cagarada
Bovit
Regatera
Gat-sec
Colon
Titus
Pep-tinyós
Gallet
Postures
Enric de la Murga
Sarauista
Llollu
Pascualet
Húngaru
Met
Lunares
Taba
Húngaru gran
Húngaru petit
Gara
Serra brut
Cuscorro
Manyo
Tisic
Braç de Ferro
Ninxa
Luisito
Xava-xones
Pigat
Sardina
Catxo
Pere del nas
Fransuà

Pare
L'Aca
Pelat
Pa amb oli
Mahonès
Canari
Negret
Boina
Axanti
Sastre
Civil
Jaumet
Vivas
Borni
Santiaguera
Sidret
Rana
Frare
Nanicus
Mangranero
Camisola
Cardedeu
Cara-tallat
Pito de quaranta
Pisnagu
Noi de l'ala
Gordo
El noi de la veu
Mulé
Tunyicus
Manquet
Hospici
Trista-figura
Bata negra
Bata blanca
Panàn
Nano de la camisa blanca
Rellenus
Escanya-putes
Noi del juquel
Roca
Custella
Coll-tort
Pellaire
Galletes
Mata-burros
Pirata
Lleides
El Cura
Xinxorru
Galleguin
Abogat
Ravachol
Seba

Ros de Gracia
Alcàntara
Morros de badella
Parrecuca
Xamorro
Papinu
Lleganya
Sevetes
Quelus
Mata-rates
Barbes
Rovellat
Marieta
Lloro blanc
Lloro negre
Cap de martell

Traidoret
Bulla
Setèn
Penya
Pere alegre
Mata-ratones
Nen
Xubaire
Moro
Carreras
Pepito del Poble Nou
Boina de Sans
L'Alfilerito
Brinquets
Senalla
Patarrufa

BARDAIXOS

La Bella Xelito
» Manon
» India (treballador del moll)
» Otero
» Fornarina

La Rellotgera
» Sistrata
» Mariucha
» Martinica
» Viuda del General
» Tona

OBRES DE L'AUTOR

	Ptes.
Coses vistes i coses imaginades (agotada).	
Fent memoria	**3**
Els Oposats (agotada).	
De la Ciutat vella	**3**
Com comencem a patir	**1**

Tenia ja molt avançada aquesta obra quan vaig conèixer el sereno D. Vicens Vilalta i el vigilant D. Jaume Vendrell i al distingit inspector de policia D. Francisco Borsot. Ben ingrat fóra si en les mateixes pàgines d'aquest llibre no hi estampés llurs noms perquè duri'l meu agraiment mentres duren els meus llibres; puix són tantes les facilitats rebudes sense que dits senyors s'hagin extralimitat per res en els serveis an ells confiats, que he pogut recullir un sens fi d'observacions que si bé en part m'han servit per la present obra, molt més me serviran per l'altra que tractant aquests assumptes estic treballant. Que la vostra perillosa tasca en bé de l'humanitat vos siga agraida, com jo us agraeixo lo que heu fet per mi.